



ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ & ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ : ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ / ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ
ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ
ΤΟΥΣ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

*“It was like
suddenly my
son no
longer
existed”*



*“We can
torture, kill
or keep you
for years”*

*“We are afraid to even
look for them”*

Ονοματεπώνυμο : Λεβέντη Αρετή
Α.Μ. 1211Μ008

Επιβλέπων καθηγητής : Καθηγητής κ. Περράκης Στυλιανός

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2013

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
--------------------------	----------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
-----------------	----------

1 Εισαγωγικά Προλεγόμενα	3
2 Μεθοδολογία, Δομή, Πηγές	6

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ :ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ /ΒΙΑΙΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ

1.1 Ιστορική αναδρομή	7
-----------------------	---

1.1.1 The Night and Fog Decree (Nacht und Nebel Erlass)	7
---	---

1.1.2 Τα στρατιωτικά καθεστώτα της Λατινικής Αμερικής	9
---	---

Γουατεμάλα	9
------------	---

Χιλή	10
------	----

Αργεντινή	11
-----------	----

1.2 Οι εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις ως οικουμενικό φαινόμενο	13
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΤΗΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ /ΒΙΑΙΑΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ	16
---	-----------

2.1 Η κωδικοποίηση της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης	16
---	----

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΩΣ ΣΟΒΑΡΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

3.1 Γενικά στοιχεία για την ανάπτυξη του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων	19
---	----

3.1.1 Τα σημαντικότερα κείμενα σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο	
--	--

α. Οικουμενικό επίπεδο	20
------------------------	----

β Περιφερειακό επίπεδο	21
3.2 Ο σύνθετος χαρακτήρας της πράξης	22
Δικαιώματα που παραβιάζονται	22
3.2.1 Τα δικαιώματα μέσα από τη νομολογία	23
1 Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	24
2. Δια- Αμερικανικό Δικαστήριο	26
Γ. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	27
3.3 Η σύνδεση των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων με τα βασανιστήρια	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΒΙΑΙΩΝ/ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ	
4.1 Ερμηνευτικά στοιχεία αναφορικά με το ανθρωπιστικό δίκαιο	32
4.2 Η συμβολή του ανθρωπιστικού δικαίου στην αποκρυστάλλωση του φαινομένου των εξαφανίσεων	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΩΣ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ	
5.1 Γενικά στοιχεία για το χαρακτηρισμό ενός εγκλήματος ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας	34
5.1.1 Η πορεία προς τη Ρώμη	35
5.2 Οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις στο Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου	37
Παρατηρήσεις	39
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1.1 Η Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις

1.1.1 Η σύσταση και η αποστολή 40

1.2 Παρατηρήσεις σχετικά με το έργο της 42

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ

2.1 Οι πρώτες προσπάθειες 45

2.1.1 Ο ρόλος των ΜΚΟ 45

2.2 Οι πρώιμες αντιδράσεις διεθνών και περιφερειακών οργανισμών 46

2.3 Δίδυμες προσπάθειες προς την υιοθέτηση συγκεκριμένων οργάνων για τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις 48

2.3.1.1 Η Διακήρυξη των Η.Ε για την Προστασία όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις 48

2.3.2 Η Δια-Αμερικανική Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις 50

2.3.3 Το Σχέδιο Σύμβασης για τη Προστασία όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις 51

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ: ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

3.1 Η διαδικασία υιοθέτησης 53

3.2. Νομικά ζητήματα προς επίλυση 55

3.2.1. Ο ορισμός της πράξης 55

3.2.2 Έγκλημα κατά της ανθρωπότητας 57

3.2.3 Η έννοια του θύματος 57

3.3 Το σύστημα προστασίας

3.3.1 Η καθολική απαγόρευση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων 58

3.3.2 Οι θετικές υποχρεώσεις των Κρατών Μερών ως μέσο πρόληψης και τιμωρίας 59

3.4 Το δικαίωμα στην επανόρθωση	60
3.5 Το ζήτημα της ατιμωρησίας	62
3.6 Η ίδρυση της Επιτροπής για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις	65
3.6.1 Δομή και λειτουργίες	66
3.6 .2 Θεσμός με μέλλον;	66
3.7 Καταληκτικές παρατηρήσεις	68
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ/ΒΙΑΙΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ	69
5.1 Δικαστικές εγγυήσεις(Habeas Corpus- Amparo)	70
5.2 Οι Εθνικές Επιτροπές Έρευνας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	72
5.3 « Οι Επιτροπές Αλήθειας »	73
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΤΟΠΙΟ	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ	
1.1 Μυστικές κρατήσεις και εξαναγκαστικές εξαφανίσεις	75
1.2 Extraordinary renditions	76
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	80
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	83
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οφείλω να εκφράσω ένα μεγάλο ευχαριστώ σ' όλους όσοι συμπαραστάθηκαν στην εκπόνηση της παρούσας διπλωματικής εργασίας και κυρίως στον επιβλέποντα καθηγητή μου Κ. Στ. Περράκη για την εμπιστοσύνη που μου έδειξε για τη μελέτη του συγκεκριμένου θέματος.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.Εισαγωγικά προλεγόμενα

«Some men arrive. They force their way into a family's home, rich or poor, house, hovel or hut, in a city or in a village, anywhere. They come at any time of the day or night, usually in plain clothes, sometimes in uniform, always carrying weapons. Giving no reasons, producing no arrest warrant, frequently without saying who they are or on whose authority they are acting, they drag off one or more members of the family towards a car, using violence in the process if necessary »¹

Once the commotion is over, those left behind can only wonder

Someone knocks at your door in early morning: plain clothes police forces come to arrest you, without any warrant. They do it openly; they do not hide to the eyes of your family or of the neighbors. You are brought to the police station, beaten or even tortured. And then you transferred to another detention facility, preferably unofficial. You are not allowed to contact anyone, neither your family nor your lawyer. You have disappeared, you have been “placed outside the protection of the law”. As your detention is hidden, your family and your friends are looking after you. But the only answer they can get, when asking to the police, the army, the government, the “independent Commission on Human Rights” about your whereabouts, is: we don’t have him, we don’t know him. Or : we know him as a suspected criminal or terrorist...²

¹ OHCHR Fact Sheet No. 6 (Rev.2), Enforced or Involuntary Disappearances

²The Committee on Enforced Disappearances ,Olivier de Frouville

«Κάποιοι φθάνουν. Εισβάλλουν στο σπίτι μιας οικογένειας, είτε πλούσιο είτε φτωχό, είτε σε μια καλύβα ,στη πόλη ή στο χωριό, παντού. Έρχονται οποιαδήποτε ώρα είτε μέρα είτε νύχτα συνήθως με πολιτικά ρούχα ,κάποιες φορές με στολή πάντα όμως κρατώντας όπλα. Χωρίς να εξηγούν τους λόγους, χωρίς ένταλμα σύλληψης και συνήθως χωρίς να αναφέρουν τη ταυτότητα τους ή την υπηρεσία στην οποία ανήκουν, σπρώχνουν ένα ή περισσότερα μέλη μιας οικογένειας σ' ένα αυτοκίνητο χρησιμοποιώντας όπου είναι απαραίτητο, βία.»

«Όταν η αναστάτωση τελειώσει, όσοι μένουν πίσω απλώς αναρωτιούνται»

«Κάποιος χτυπά τη πόρτα σου νωρίς το πρωί: αστυνομικές δυνάμεις με πολιτικά ρούχα έρχονται να σε συλλάβουν χωρίς κανένα ένταλμα σύλληψης. Το κάνουν με φανερό τρόπο, μπροστά στα μάτια της οικογένειας σου ή των γειτόνων σου. Σε μεταφέρουν στον αστυνομικό σταθμό, χτυπημένο ή ακόμα και βασανισμένο. Και μετά μεταφέρεσαι σ' άλλο κέντρο κράτησης, κατά προτίμηση ανεπίσημο. Δεν επιτρέπεται να επικοινωνήσεις με κανέναν, ούτε με την οικογένεια σου ούτε με το δικηγόρο σου. Έχεις εξαφανιστεί, έχεις τεθεί εκτός της προστασίας του νόμου. Καθώς η κράτησή σου είναι κρυφή, η οικογένεια σου και οι φίλοι σου σε αναζητούν. Η μόνη απάντηση που λαμβάνουν όμως ρωτώντας την αστυνομία, το στρατό, τη κυβέρνηση την «ανεξάρτητη Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων» για τα ίχνη σου είναι : δεν τον έχουμε, δεν τον ξέρουμε. Ή τον ξέρουμε ως ύποπτο για τέλεση εγκλήματος ή ως τρομοκράτη.»

Οι παραπάνω δυο περιγραφές παρουσιάζουν με συνοπτικό και άμεσο τρόπο τη πράξη μιας εξαναγκαστικής/βίαιης εξαφάνισης. Η αυθαίρετη σύλληψη και στέρηση της ελευθερίας ενός ατόμου με την άμεση ή έμμεση συνέργεια του κράτους και η απόκρυψη της κράτησης από τους οικείους του σε συνδυασμό και με τη χρονική της διάρκεια οριοθετούν το πυρήνα του φαινομένου των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων μιας από τις σοβαρότερες μορφές παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων διαχρονικά.

Η γρήγορη μετατροπή της πρακτικής από ένα περιφερειακό φαινόμενο μιας συγκεκριμένης περιοχής του πλανήτη σ' ένα σύνθετο πρόβλημα παγκόσμιας εμβέλειας με χιλιάδες θύματα προκάλεσε τη προσοχή της διεθνούς κοινότητας η οποία και κλήθηκε να απαντήσει σε μια σειρά από ερωτήματα νομικής και μη φύσεως :Ποια η φύση και ο σκοπός της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης; Ποιος ο ορισμός; Ποιος ο πιο αποτελεσματικός τρόπος αντιμετώπισης; Θα πρέπει να υπάρξει ένα νέο νομικό πλαίσιο ένταξης της πράξης; Παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων; Εντάσσεται και στο νομικό πλαίσιο του ανθρωπιστικού δικαίου; Έγκλημα κατά της ανθρωπότητας; Και αν ναι πως θα κωδικοποιηθεί με βάση το διεθνές ποινικό δίκαιο; Πώς θα αναζητούνται τα ίχνη των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί ;Τι θα γίνει με τα θύματα και την επανόρθωση τους; Υπάρχει η πολιτική βούληση για την ουσιαστική εξάλειψη του φαινομένου; Πώς θα γίνει η ποινικοποίηση της πράξης στο εσωτερικό δίκαιο των κρατών; Οι απαντήσεις σ' αυτά τα ερωτήματα δεν υπήρξαν ούτε εύκολες, ούτε άμεσες, ούτε αποτελεσματικές.

2.Μεθοδολογία, δομή, πηγές

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η παρουσίαση του φαινομένου των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων και η ενασχόληση με τις απαντήσεις των παραπάνω ερωτημάτων υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου.

Η πρώτη προσέγγιση θα αφορά τις πρώτες ιστορικές εκφάνσεις του φαινομένου κατά τη διάρκεια του Β'ΠΠ και κυρίως στις δεκαετίες του 1960 και 1970 στη Λατινική Αμερική όταν για πρώτη φορά αποτέλεσε αντικείμενο προσοχής της διεθνούς κοινότητας και κυρίως των Η.Ε με τη σύσταση ειδικών μηχανισμών αξιολόγησης και αντιμετώπισης του φαινομένου.

Βασικό σημείο της εργασίας θα αποτελέσει η προσπάθεια έρευνας όλων των ζητημάτων που άπτονται της σύνθετης αυτής μορφής παραβίασης ανθρωπίνων δικαιωμάτων αναφορικά με το διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου , το ανθρωπιστικό δίκαιο και το διεθνές ποινικό δίκαιο .Ταυτόχρονα θα εξετασθεί και η εξέλιξη του νομικού πλαισίου για την πλήρη απαγόρευση της πρακτικής αυτής με ιδιαίτερη έμφαση στη Διεθνή Σύμβαση για τη Προστασία όλων των Ανθρώπων από τις Βίαιες Εξαφανίσεις του 2007 αλλά και στη νομολογία των δικαστηρίων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως το Ευρωπαϊκό και το Δια-Αμερικανικό.

Επιπρόσθετα θα εξετασθούν οι χώρες που διαχρονικά αναπτύσσεται το φαινόμενο αυτό σε συνδυασμό με τους εσωτερικούς και τους διεθνείς μηχανισμούς αντιμετώπισης του. Εξίσου σημαντική θα είναι και η εξέταση δύο θεμάτων που σχετίζονται άμεσα με το γενικό θέμα αυτό του δικαιώματός στην αλήθεια για τα θύματα της παραβίασης και η σχέση των εξαφανίσεων με τα βασανιστήρια

Η εργασία θα ολοκληρωθεί με μια κριτική αξιολόγηση του τρόπου αντιμετώπισης του φαινομένου των εξαφανίσεων διαχρονικά καθώς και με τη σχέση που αποδίδεται σ' αυτές με τις μυστικές κρατήσεις και τη τρομοκρατία κυρίως μετά το 2001.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ :ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΣΤΟ ΜΙΚΡΟΣΚΟΠΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ /ΒΙΑΙΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΣΕ ΚΙΝΗΣΗ

1.1. Ιστορική αναδρομή

1.1.1 The Night and Fog Decree (Nacht und Nebel Erlass)

Η πρώτη καταγεγραμμένη χρήση της πρακτικής των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων χρονολογείται στη διάρκεια του Β'ΠΠ , αποδίδεται στο ναζιστικό καθεστώς και υιοθετείται με το Διάταγμα «**The Night and Fog Decree**» της 7^{ης} Δεκεμβρίου 1941. Σχεδιασμένο από τον Αδόλφο Χίτλερ και υψηλόβαθμα στελέχη του τρίτου Ράιχ, όπως ο Field Marshal Wilhelm Keitel , το διάταγμα προέβλεπε αρχικά την επιβολή της θανατικής ποινής σε ανθρώπους που προέβαιναν σε πράξεις εναντίον του καθεστώτος και των τοπικών δυνάμεων κατοχής και την εκτέλεση της εντός 8 ημερών. Αν αυτό δε συνέβαινε οι κρατούμενοι εξαφανίζονταν χωρίς κανένα ίχνος , μεταφερόμενοι κρυφά στη Γερμανία .Το βασικότερο στοιχείο όμως της διαδικασίας ήταν η άρνηση της παροχής πληροφοριών για τη τύχη των θυμάτων τόσο στις οικογένειες τους όσο και στη τοπική κοινωνία.

Το μεγαλύτερο ποσοστό των ατόμων που μεταφέρονταν σε στρατόπεδα συγκέντρωσης στη Γερμανία, κρατούνταν μυστικά , χωρίς καμία επαφή με τους οικείους τους , κάτω από σκληρές και απάνθρωπες συνθήκες, δικάζονταν με συνοπτικές διαδικασίες χωρίς δικαίωμα υπεράσπισης και τελικά καταδικάζονταν σε θάνατο και εκτελούνταν. Τις περισσότερες φορές το σώμα του νεκρού καίγονταν ή θάβονταν σε άγνωστους χώρους . Υπολογίζεται ότι περίπου 7000 άνθρωποι συνελήφθησαν, μεταφέρθηκαν μυστικά και εκτελέστηκαν με βάση αυτή τη διαταγή.³

³ Kirsten Anderson, 'How Effective is the *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance* Likely to Be in Holding Individuals Criminally Responsible for All Acts of Enforced Disappearance?' (2006) 7 *Melbourne Journal of International Law* σελ 245-249

Όπως επισημαίνεται και στα χειρόγραφα των ίδιων των εκτελεστών του σχεδίου⁴, η συνεχής αβεβαιότητα και αγωνία που προκαλούσε στους συγγενείς η μη παροχή πληροφοριών για τη τύχη των δικών τους προσώπων ,ακόμα και στη περίπτωση που ήταν νεκρά, αλλά και ο φόβος που διαχέονταν με τον τρόπο αυτό και στον υπόλοιπο πληθυσμό, εξυπηρετούσε το διττό σκοπό της πρώιμης αυτής μορφής των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων. Από τη μια πλευρά δηλαδή στόχευε στην άμεση εξόντωση και απομάκρυνση από τις κατακτημένες περιοχές υπόπτων για τη συμμετοχή και υποστήριξη σε αντιστασιακά κινήματα και από την άλλη λειτουργούσε αποτρεπτικά για τη μελλοντική τέλεση παρόμοιων πράξεων.

Το διάταγμα αποτέλεσε αντικείμενο εξέτασης και από το Διεθνές Στρατιωτικό Δικαστήριο της Νυρεμβέργης το οποίο και έκρινε ένοχα υψηλόβαθμα στελέχη του ναζιστικού καθεστώτος, όπως ο Field Marshal Wilhelm Keitel, για την έκδοση και εφαρμογή του .⁵

Οι αποφάσεις της Νυρεμβέργης είναι σημαντικές καθώς αποτελούν τη πρώτη εφαρμογή του διεθνούς δικαίου αναφορικά με τη διεξαγωγή της πράξης της εξαναγκαστικής /βίαιης εξαφάνισης.⁶

⁴ Tullio Scovazzi, Gabriella Citroni, The Struggle Against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 2007 σελ 5

⁵ Tullio Scovazzi, Gabriella Citroni, The Struggle Against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 2007 σελ 7

⁶ Brian Finucane ,Enforced Disappearance as a Crime Under International Law, Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1427062> σελ 6

1.1.2 Τα στρατιωτικά καθεστώτα της Λατινικής Αμερικής

Κατά τη διάρκεια των δεκαετιών 1960 και 1970 και ενώ η διεθνής κοινότητα σοκαρισμένη και μουδιασμένη ακόμα από την αγριότητα του ναζιστικού καθεστώτος προσπαθεί να εδραιώσει τη προστασία και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στα κράτη, στη Λατινική Αμερική ξεκινά μια από τις πιο «σκοτεινές» περιόδους στην ιστορία της ηπείρου. Η άνοδος στη εξουσία στρατιωτικών καθεστώτων στη πλειοψηφία των χωρών συνοδεύεται από τη συρρίκνωση των ατομικών ελευθεριών και τη συστηματική παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁷ Εδώ βρίσκει πρόσφορο έδαφος για να επανεμφανιστεί η πρακτική των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων, αυτή τη φορά όμως ως συστηματική πολιτική καταπίεσης από το κράτος με σκοπό την εξόντωση πολιτικών αντιπάλων μυστικά, και τη διάχυση του φόβου στο σύνολο της κοινωνίας.

Η Γουατεμάλα, η Χιλή και η Αργεντινή αποτελούν τα χαρακτηριστικότερα παραδείγματα χωρών εφαρμογής της παραπάνω πολιτικής την περίοδο αυτή.⁸

Γουατεμάλα

Ειδικότερα στη Γουατεμάλα οι εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις αποτέλεσαν ένα εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε από τις δυνάμεις ασφαλείας του κράτους για τη καταστολή των εσωτερικών ταραχών που έλαβαν χώρα για περισσότερα από τριάντα χρόνια εξαιτίας της επικράτησης ασταθών στρατιωτικών καθεστώτων. Δεκάδες χιλιάδες άνθρωποι από όλα τα κοινωνικά στρώματα όπως ηγέτες αντίπαλων πολιτικών ομάδων, συνδικαλιστές, ιερείς, φοιτητές και εργάτες χαρακτηρίστηκαν επικίνδυνοι για την εθνική ασφάλεια και σταθερότητα, συνελήφθησαν παράνομα, φυλακίστηκαν σε επίσημους και ανεπίσημους χώρους κράτησης, βασανίστηκαν και εκτελέστηκαν χωρίς νόμιμη διαδικασία. Τις περισσότερες φορές τα σώματα τους θάβονταν σε παράνομους ομαδικούς τάφους ή καίγονταν ώστε να μην υπάρχουν αποδείξεις των πράξεων και οι ένοχοι να συνεχίζουν να τις εκτελούν σε πλήρες καθεστώς

⁷ NIKOLAS KYRIAKOU, *THE INTERNATIONAL CONVENTION FOR THE PROTECTION OF ALL PERSONS FROM ENFORCED DISAPPEARANCE AND ITS CONTRIBUTIONS TO INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW, WITH SPECIFIC REFERENCE TO EXTRAORDINARY RENDITION*, Melbourne journal of international law Vol.13, Issue 1(June 2012) σελ.3

⁸ Την ίδια περίοδο και σ' άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής όπως η Βραζιλία, το Ελ Σαλβαδόρ, η Ουρουγουάη, Βολιβία χρησιμοποιείτο η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων. Τα παραδείγματα των χωρών που αναλύονται επιλέχτηκαν λόγω της δημοσιότητας που δόθηκε σ' αυτές και της πρώιμης προσπάθειας της διεθνούς κοινότητας να ασχοληθεί με το φαινόμενο των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων στο πλαίσιο τους

ατιμωρησίας. Όλα αυτά γίνονταν με απόλυτη μυστικότητα και χωρίς να παρέχονται πληροφορίες για τη τύχη των θυμάτων ούτε στο οικείο περιβάλλον.⁹

Τα σημαντικότερα ζητήματα που προέκυψαν στη συγκεκριμένη περίπτωση αφορούν στη διεξαγωγή εξαφανίσεων και από παραστρατιωτικές οργανώσεις με τη πλήρη ανέχεια του κράτους, η εκκίνηση νομικών διαδικασιών από τους συγγενείς των θυμάτων που όμως δεν βρίσκουν καμία ανταπόκριση αλλά και η ανεπαρκής αντίδραση της διεθνούς κοινότητας μπροστά στο νέο φαινόμενο των εξαφανίσεων.

Χιλή

Σε αντίθεση με τη Γουατεμάλα, η Χιλή συγκεντρώνει σχεδόν άμεσα τα βλέμματα των διεθνών και περιφερειακών οργανισμών όπως η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ και η Δια-Αμερικανική Επιτροπή του ΟΑΣ¹⁰ οι οποίες όχι μόνο καταδικάζουν την πολιτική βίας που επιφέρει στη χώρα το πραξικόπημα της 11^{ης} Σεπτεμβρίου 1973 αλλά και για πρώτη φορά συστήνουν ειδικούς μηχανισμούς παρατήρησης της κατάστασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη χώρα.

Στην έκθεση του Ad-Hoc-Working Group για τη κατάσταση στη Χιλή που συστάθηκε από την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ το 1975 ¹¹ περιγράφεται η κατάσταση που επικρατεί : «Το πρόβλημα των ατόμων τα οποία με διάφορους τρόπους απομακρύνθηκαν και απομακρύνονται από τα σπίτια τους, από τους χώρους εργασίας τους, από σχολεία και πανεπιστήμια και που η τύχη τους παραμένει άγνωστη, κάποιες φορές για μεγάλο χρονικό διάστημα χαρακτηρίζεται «πολύ σοβαρό» και δε φαίνεται να λύνεται. Τα έγγραφα τα οποία κατατέθηκαν στην Γενική Συνέλευση από τη Κυβέρνηση της Χιλής και εξετάστηκαν από την Ομάδα από τη μια πλευρά υποβαθμίζουν το γενικό πρόβλημα των ατόμων που έχουν συλληφθεί και από την άλλη πλευρά αγνοούν το πρόβλημα των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί. Σύμφωνα με

⁹ B.A Frey , *Los Desaparecidos: The Latin American Experiences a Narrative Framework for the International Norm against Enforced Disappearances*, Human Rights in Latin American and Iberian Cultures *Hispanic Issues On Line* 5.1 (2009) σελ.52-72

¹⁰ Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ ιδρύθηκε το 1946 και έπαψε να λειτουργεί το 2006., διαδεχόμενη από το Συμβούλιο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, για αναλυτικότερη περιγραφή της αποστολής της και του έργου της βλ. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/chr/index.htm>(τελευτ.επισκ.Σεπτ.2013)
Η Δια-Αμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ιδρύθηκε το 1959 και αποτελεί ένα κύριο και αυτόνομο όργανο του ΟΑΚ(Οργανισμός Αμερικανικών Κρατών) για αναλυτικότερη περιγραφή του έργου της <http://www.oas.org/en/iachr/> (τελευτ.επισκ. Σεπτέμβριος 2013)

¹¹ Το Ad-Hoc-Working Group συστάθηκε με το Ψήφισμα 8 της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του ΟΗΕ

εκτιμήσεις από άλλες πηγές ο αριθμός των ατόμων που έχουν συλληφθεί και εξαφανιστεί στη χώρα αγγίζει τους 1000 ή ακόμα και τους 2000 »¹²

Οι εξαφανίσεις στη Χιλή όμως διεξάγονται πέρα από τις δυνάμεις ασφαλείας και από ένα ειδικό σώμα, το επονομαζόμενο DINA¹³. Όπως αναφέρεται και στην έκθεση της Δια-Αμερικανικής Επιτροπής για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα : «Στη Χιλή το βασικό όργανο για τη διεξαγωγή συλλήψεων, ανακρίσεων και κράτησης ατόμων που θεωρούνται ως απειλές για την ασφάλεια του κράτους είναι ένας οργανισμός, γνωστός ως DINA, το οποίο και είναι υπόλογο μόνο στη Κυβέρνηση. Έτσι οι πράκτορές της συλλαμβάνουν ανθρώπους συνεχώς και παντού. Συνήθως τα μέλη της φορούν πολιτικά ρούχα. Δεν αναφέρουν ποιοι είναι, δεν δείχνουν ούτε διαταγή δικαστηρίου, ούτε πράξη υπογεγραμμένη από τον Πρόεδρο του Κράτους, δεν αναφέρουν τους λόγους της σύλληψης ή το μέρος στο οποίο θα μεταφερθεί το άτομο που συνελήφθη.»¹⁴

Όπως και στη Γουατεμάλα έτσι και στη Χιλή, οι προσπάθειες των οικείων των θυμάτων για αναζήτηση τους μέσω αιτημάτων στα δικαστήρια της χώρας δεν αποδεικνυόταν αποτελεσματικές, καθώς τα δικαστήρια τις περισσότερες φορές αρνούνταν να ερευνήσουν τις υποθέσεις και αποδέχονταν την επίσημη εκδοχής της κυβέρνησης για τα γεγονότα.

Αργεντινή

Όπως και στις δύο παραπάνω χώρες της Λατινικής Αμερικής, έτσι και στην Αργεντινή, το φαινόμενο των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων συνδέθηκε με το στρατιωτικό καθεστώς που ανέλαβε τα ηνία της χώρας μετά το πραξικόπημα του Σεπτεμβρίου του 1976 .

Το φαινόμενο έλαβε τεράστιες διαστάσεις όχι μόνο για το μεγάλο αριθμό των θυμάτων αλλά κυρίως για τις μεθόδους διεξαγωγής του και τη διαδεδομένη πρακτική της εξαφάνισης παιδιών που είτε γεννιόνταν κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας των

¹² Commission on Human Rights, Report of the Ad-Hoc-Working Group established under resolution 8 (XXXI) of the Commission on Human Rights to Inquire into the Present Situation of Human Rights in Chile .E/CN.4/1188, February 1976 σελ 31§100

¹³ Για ανάλυση του φαινομένου στη Χιλή βλ. M.Ensalago Chile under Pinochet: recovering the truth, University of Pennsylvania Press, 2000 και Report of the Ad-Hoc-Working Group established under resolution 8 (XXXI) of the Commission on Human Rights to Inquire into the Present Situation of Human Rights in Chile E/CN.4/1188, 1976 σελ 26-33

¹⁴

γονιών τους που είχαν εξαφανιστεί είτε αποτελούσαν ξεχωριστά θύματα εξαφάνισης. Τις περισσότερες φορές κάποια από τα παιδιά αυτά υιοθετούνταν παράνομα.¹⁵ Στην χαρακτηριστική υπόθεση της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων¹⁶, Monaco and Vicario κατά Αργεντινής, περιγράφεται το παράδειγμα ενός παιδιού από την Αργεντινή το οποίο και είχε μεταφερθεί μαζί με τους γονείς του στο γραφείο της Ομοσπονδιακής Αστυνομίας του Μπουένος Άιρες το 1977, και κατόπιν εξαφανίστηκε μαζί με την οικογένεια του. Αν και οι γονείς δεν εντοπίστηκαν, το παιδί είχε υιοθετηθεί από μια νοσοκόμα και εντοπίστηκε από τη γιαγιά του το 1984.¹⁷

Και στην Αργεντινή ο στόχος είναι, η απαλλαγή από τους πολιτικούς αντιπάλους με τον πλέον μυστικό τρόπο, δημιουργώντας παράλληλα το αίσθημα της ανασφάλειας και του φόβου στο σύνολο της κοινωνίας. Κάθε εξαφάνιση συνοδευόταν από βασανιστήρια και σχεδόν πάντα κατέληγε σε εκτέλεση γεγονός που αποτελούσε μια καθημερινότητα στο εσωτερικό της χώρας.¹⁸

Η ενεργοποίηση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στο φαινόμενο των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων στην Αργεντινή, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο δυναμισμό που επέδειξε ο μεγάλος αριθμός των ΜΚΟ και των ανθρωπιστικών οργανώσεων που συστάθηκαν πολλές μάλιστα από τους ίδιους τους συγγενείς των θυμάτων, όπως οι « Mothers of the Plaza de Mayo», οι οποίες αναγνωρίστηκαν διεθνώς ως ένα σύμβολο στη πόλεμο ενάντια στις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας, η Δια-Αμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων διενεργεί μια αποστολή fact-finding το 1979 και αναφέρει στην έκθεσή της «ότι το πρόβλημα των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί είναι ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων που αντιμετωπίζει η χώρα».¹⁹

Ενδεικτικό της σοβαρότητας του μεγέθους του προβλήματος των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων που αντιμετώπισε η Αργεντινή αποτελούν και τα αριθμητικά δεδομένα τα οποία αναφέρονταν σε 30000 ανθρώπους που εξαφανίστηκαν τη περίοδο 1975-

¹⁵ Tullio Scovazzi, Gabriella Citroni, *The Struggle Against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention*, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 2007 σελ 14

¹⁶ Εννοούμε την Επιτροπή που έχει θεσπιστεί στο πλαίσιο του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων

¹⁷ Human Rights Committee, Monaco and Vicario v Argentina Communication No. 400/1990

¹⁸ B.A Frey, *Los Desaparecidos: The Latin American Experience as a Narrative Framework for the International Norm against Enforced Disappearances*, Human Rights in Latin American and Iberian Cultures *Hispanic Issues On Line* 5.1 (2009) σελ.52-72 και Guest I., *Behind the disappearances: Argentina's dirty war against human rights and United Nations*, University of Pennsylvania Press, 1990

¹⁹ Inter-American Commission on Human Rights, Report on the situation of human rights in Argentina, OEA/Ser.L/V/II.49Doc. 19 corr.1, 11 April 1980

1978 ενώ το 2008 εκκρεμούσαν ακόμα προς εξέταση 3445 υποθέσεις εξαφανίσεων, στη πλειοψηφία τους από την παραπάνω περίοδο, καταγεγραμμένων στα αρχεία της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις των Η.Ε.²⁰.

1.2 Οι εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις ως οικουμενικό φαινόμενο

Έχοντας ως γνώμονα τις πρώτες εφαρμογές της χρήσης της πρακτικής των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων μπορούμε να εξάγουμε ορισμένα γενικά χαρακτηριστικά της πράξης αυτής. Τυπικά μια τέτοια πράξη περιλαμβάνει την αρπαγή, τη σύλληψη ή τη κράτηση ενός ατόμου από στρατιωτικές ομάδες που υποστηρίζονται από το κράτος και την άρνηση από τις αρχές του γεγονότος της σύλληψης ή της κράτησης αλλά και της παροχής πληροφοριών για τη τύχη του θύματος. Με τον τρόπο αυτό το άτομο τίθεται εκτός της προστασίας του νόμου και συνήθως υπόκειται σε βασανιστήρια και πολλές φορές σε παράνομες εκτελέσεις. Επιπρόσθετα η οικογένεια του θύματος στους οποίους δε παρέχεται εσκεμμένα καμία πληροφορία για τη τύχη και τα ίχνη του θύματος, μπορεί να περιμένει για χρόνια και πολλές φορές για πάντα προκειμένου να μάθει τι συνέβη στο δικό της άνθρωπο.²¹

Ο σκοπός των εξαφανίσεων είναι σχεδόν πάντα ο ίδιος: η εξόντωση δηλαδή ατόμων που θεωρούνται πολιτικοί αντίπαλοί του καθεστώτος και άρα επικίνδυνοι για την εθνική ασφάλεια. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνονται ταυτόχρονα και άλλοι δύο στόχοι: αυτός της διάχυσης του αισθήματος του φόβου και της αβεβαιότητας στο σύνολο της κοινωνίας αλλά και η εξόντωση πολιτικών αντιπάλων χωρίς την απόδοση ευθυνών. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και το γεγονός ότι πολλές φορές οι εξαφανίσεις δεν εκτελούνται από τις επίσημες αρχές του κράτους αλλά από παρακρατικές ομάδες οι οποίες όμως λειτουργούν υπό την πλήρη προστασία του.

Σιγά –σιγά το φαινόμενο ξεπερνά τα σύνορα της Λατινικής Αμερικής, όπου συνεχίζει να υφίσταται σε χώρες όπως η Ονδούρα, η Παραγουάη, η Ουρουγουάη, το Μεξικό

²⁰ Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearance Addendum MISSION TO ARGENTINA, A/HRC/10/9/Add.1 σελ 4 και 5

²¹ Kirsten Anderson, 'How Effective is the *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance* Likely to Be in Holding Individuals Criminally Responsible for All Acts of Enforced Disappearance?' (2006) 7 *Melbourne Journal of International Law* σελ 245-249

και εξαπλώνεται και σ' άλλες περιοχές του πλανήτη. Στην Ασία από τη δεκαετία του 1970 καταγράφονται υποθέσεις εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων σε χώρες όπως οι Φιλιππίνες, η Σρι Λάνκα, το Αφγανισταν, η Ινδία, η Ινδονησία, το Νεπαλ, το Πακισταν, η Ταϊλάνδη, η Κίνα. Στη Μέση Ανατολή η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων εφαρμόζεται από τις δεκαετίες του 1980 και 1990 σε χώρες όπως το Ιραν, το Ιρακ, το Μαρόκο, η Σαουδική Αραβία, η Υεμένη, η Ιορδανία.²²

Και στην Αφρική αλλά και στην Ευρώπη η πρακτική των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων χρησιμοποιήθηκε από ορισμένα κράτη. Αρχικά στην Αφρική και κυρίως στη περιοχή της Νότιας Αφρικής παρά το γεγονός ότι τελούνται εξαναγκαστικές εξαφανίσεις αυτές δεν αναφέρονται ή αναφέρονται μερικώς λόγω της έλλειψης πληροφόρησης, της φτώχειας, αλλά και των περιορισμών στη λειτουργία της κοινωνίας των πολιτών και των ΜΚΟ.²³ Από την άλλη πλευρά η Ευρώπη έρχεται αντιμέτωπη με τη πρακτική των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 σε χώρες όπως η Πρώην Γιουγκοσλαβία, η Λευκορωσία, η Ρωσία, η Τουρκία.

Ως σημαντικό λόγο εξάπλωσης του φαινομένου, εκτός από την ελλιπή αναφορά των υποθέσεων που αναφέραμε παραπάνω, θα πρέπει να ξεχωρίσουμε την ατιμωρησία των ενόχων, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την επίσημη ιδιότητα τους αλλά και τα κενά στο νομικό σύστημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μιας χώρας, διέφευγαν από την προσαγωγή στη δικαιοσύνη και την ποινική τιμωρία. Την έννοια της ατιμωρησίας ενισχύει και η χορήγηση αμνηστιών από τις διάδοχες, στη πλειοψηφία τους εκλεγμένες, κυβερνήσεις των απολυταρχικών καθεστώτων, στη προσπάθεια εκδημοκρατισμού των χωρών.

Συμπερασματικά διαπιστώνουμε ότι οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις έχουν μετατραπεί σ' ένα παγκόσμιο ζήτημα και δεν περιορίζονται πια σε μια συγκεκριμένη περιοχή του πλανήτη. Κάποτε θεωρούνταν προϊόν των στρατιωτικών δικτατοριών, σήμερα όπως μπορούν να διαπραχθούν και σε περίπλοκες καταστάσεις εσωτερικών συγκρούσεων, κυρίως ως ένα μέσο πίεσης των πολιτικών αντιπάλων. Ιδιαίτερης ανησυχίας χρήζει το γεγονός της συνεχούς παρενόχλησης των υπερασπιστών των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, των συγγενών των θυμάτων, των μαρτύρων και των νομικών συμβούλων που ασχολούνται με υποθέσεις εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων αλλά και η νέα διάσταση που έχει δοθεί στη πρακτική μέσα από το «Πόλεμο κατά της

²² Reports Of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances(1983-1990)

²³ Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances(2005) E/CN.4/2006/56, σελ 9§5-7

Τρομοκρατίας». Η χρήση από τα Κράτη αντιτρομοκρατικών μεθόδων και μέτρων σαν δικαιολογία για την παραβίαση των υποχρεώσεων τους καθώς και η ατιμωρησία για τους ενόχους, που συνεχίζει να υφίσταται προκαλεί τη προσοχή των διεθνών οργάνων που ασχολούνται με τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις.²⁴ Στα παραπάνω πρέπει να συμπληρώσουμε και τη χρήση της πρακτικής από μη κρατικούς παράγοντες, όπως αντάρτες , επαναστατικές ομάδες που μάχονται τις Κυβερνήσεις αλλά και μέλη ομάδων του οργανωμένου εγκλήματος.

Στην Έκθεση της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις των Η.Ε για το 2012, αποδεικνύεται και ο παγκόσμιος χαρακτήρας του φαινομένου με τον αριθμό των χωρών με υποθέσεις εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων που έχουν συμβεί πρόσφατα, ή στο παρελθόν και δεν έχουν ακόμα επιλυθεί να ανέρχεται στις 84.²⁵

Αφού εξετάσαμε τη μετατροπή του της πρακτικής από ένα περιφερειακό φαινόμενο σ' ένα παγκόσμιο ζήτημα, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα συνοπτικά και τα συστατικά στοιχεία της πράξης της εξαναγκαστικής/βίαιης εξαφάνισης στα επόμενα κεφάλαια θα αιτιολογήσουμε το χαρακτηρισμό της , ως μια σύνθετη παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων που εμπίπτει εντός του πλαισίου του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων , του ποινικού δικαίου και του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου, αφού παρουσιάσουμε συνοπτικά τα στάδια της κωδικοποίησης του ορισμού της.

²⁴ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Enforced or Involuntary Disappearances Fact Sheet No. 6/Rev.3, 2009

²⁵ Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances(2012), A/HRC/22/45 σελ.3 §6

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΑΞΗΣ ΤΗΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΗΣ /ΒΙΑΙΗΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΗΣ

Ο ορισμός των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων αποτέλεσε αντικείμενο πολιτικής και νομικής εξέτασης και πολλές φορές και διαφωνίας λόγω του σοβαρού και σύνθετου χαρακτήρα του φαινομένου. Στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε σ' ένα γενικό πλαίσιο τα στοιχεία που συνθέτουν τη πράξη της εξαναγκαστικής/βίαιης εξαφάνισης ενώ τα λεπτομερή στάδια της υιοθέτησης του νομικού πλαισίου που άπτεται του ορισμού και των ζητημάτων που προέκυψαν θα εξεταστούν αναλυτικά στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας.

1.1 Η κωδικοποίηση της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης

Οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν οι πρώτες που προσπάθησαν να κωδικοποιήσουν το σύνθετο χαρακτήρα της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης στη δεκαετία του 1980 και να υιοθετήσουν έναν ορισμό που θα ξεφεύγει από τη περιγραφικό χαρακτήρα όσων παρουσιάζονταν εκείνη τη περίοδο.²⁶ Σύμφωνα με το Σχέδιο Σύμβασης που παρουσιάζει η FEDEFAM²⁷ το 1984 εξαναγκαστική εξαφάνιση ενός ατόμου θεωρείται κάθε πράξη ή παράλειψη η οποία σχεδιάζεται για να αποκρύψει τα ίχνη ενός πολιτικού αντιπάλου ή διαφωνούντα, για τη τύχη του οποίου η οικογένεια, οι φίλοι και οι υποστηρικτές δεν είναι ενήμεροι, και η οποία διαπράττεται με σκοπό να καταπνίξει, να προλάβει ή να εμποδίσει αντίδραση ή διαφωνία από άτομα με κυβερνητική ιδιότητα, από κυβερνητικούς αξιωματούχους σε οποιοδήποτε επίπεδο ή από οργανωμένες ομάδες ατόμων που ενεργούν με την υποστήριξη ή την άδεια των προαναφερθέντων.

²⁶ Ioanna Pervou, The Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: Moving Human Rights Protection Ahead, European Journal of Legal Studies, Volume 5, Issue 1 (Spring/Summer 2012), σελ.130

²⁷ Η οργάνωση FEDEFAM (Federation of Associations for Relatives of the Detained-Disappeared) είναι ένας μη κυβερνητικός οργανισμός ο οποίος σχηματίστηκε από οργανώσεις συγγενών εξαφανισμένων ατόμων στις χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Καραϊβικής οι οποίες έχουν αντιμετωπίσει η συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν το φαινόμενο των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων. Περισσότερες πληροφορίες για το έργο της στο <http://www.desaparecidos.org/fedefam/eng.html> (τελευτ.επισκ. Σεπτέμβριος 2013). Το Σχέδιο Σύμβασης αναλυτικά στο E/CN.4/1985/15 Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances (1984) ANNEX III

Ένας από αυτούς είναι και αυτός της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις των Η.Ε, με το έργο της οποίας θα ασχοληθούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Στη πρώτη της ετήσια έκθεση το 1980, υποστηρίζει ότι οι υποθέσεις που καλείται να εξετάσει αφορούν «ανθρώπους οι οποίοι έχουν συλληφθεί, κρατηθεί ή απαχθεί από άτομα που ανήκουν σ' σώμα που έχει ιδρυθεί ή πιστεύεται ότι είναι όργανο της Κυβέρνησης, ή ότι ελέγχεται από τη Κυβέρνηση ή ότι δρα με την φανερή ή τη κρυφή συνέργεια της Κυβέρνησης και η Κυβέρνηση που εμπλέκεται σε αυτές τις υποθέσεις ούτε αποδέχεται την ευθύνη για τις πράξεις ούτε λογοδοτεί γι' αυτές.»²⁸

Η πρώτη επίσημη όμως εκδοχή παρουσιάζεται το 1992 στη Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε για τη προστασία όλων των ανθρώπων από τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις. Ειδικότερα αναφέρεται ότι «άνθρωποι συλλαμβάνονται, κρατούνται ή αρπάζονται ενάντια στη θέληση τους ή αλλιώς στερούνται την ελευθερία τους από επίσημες αρχές της Κυβέρνησης ή από οργανωμένες ομάδες ατόμων και μεμονωμένα άτομα που ενεργούν εκ μέρους της Κυβέρνησης ή με την υποστήριξη της ή τη συναίνεση ή την αποδοχή, που ακολουθείται από την απόκρυψη της τύχης και των ιχνών του ατόμου ή την άρνηση της αποδοχής της στέρησης της ελευθερίας, το οποίο και θετεί το άτομο εκτός της προστασίας του νόμου».²⁹

Δύο χρόνια αργότερα υιοθετείται η Δια-Αμερικανική Συνθήκη για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις Ανθρώπων από τον Οργανισμό Αμερικανικών Κρατών. Στο άρθρο 2 της Συνθήκης ορίζεται: «Εξαναγκαστική εξαφάνιση θεωρείται η πράξη στέρησης της ελευθερίας ενός ή περισσότερων ατόμων, με οποιονδήποτε τρόπο, εκτελεσμένη από τις αρχές του κράτους ή από άτομα ή ομάδες ατόμων που ενεργούν με την άδεια, την υποστήριξη και τη συνέργεια του κράτους, ακολουθούμενη από την απουσία πληροφόρησης ή από την άρνηση της αναγνώρισης της στέρησης της ελευθερίας ή τη παροχής πληροφόρησης για τα ίχνη του ατόμου, εμποδίζοντας έτσι την πρόσβαση του/της στα κατάλληλα ένδικα μέσα και διαδικασίες.»³⁰ Ο ορισμός αυτός θεωρήθηκε περισσότερο κωδικοποιημένος σε σχέση με τον αντίστοιχο της Διακήρυξης των Η.Ε.

²⁸ Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearance, 1981 E/CN.4/1435 σελ6 §3

²⁹ UN Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, A/RES/47/133

³⁰ Inter-American Convention on Forced Disappearances of Persons, Article II «For the purposes of this Convention, forced disappearance is considered to be the act of depriving a person or persons of his or their freedom, in whatever way, perpetrated by agents of the state or by persons or groups of persons acting with the

Ο ορισμός που αναφέρεται στο Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου , τον οποίο και θα εξετάσουμε αναλυτικά σε επόμενο κεφάλαιο, διαφοροποιείται σε σχέση με τους δυο παραπάνω , εισάγοντας την έννοια της πρόθεσης στην απομάκρυνση του ατόμου από την προστασία του νόμου αλλά και την έννοια της χρονικής διάρκειας της πράξης.

Το επόμενο και τελικό βήμα για τη κωδικοποίηση της πράξης της εξαφάνισης αποτελεί η Σύμβαση του 2007 για τη προστασία όλων των ανθρώπων από τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις , όπου και ορίζεται ότι « εξαναγκαστικές εξαφανίσεις θεωρούνται η σύλληψη, κράτηση ή αρπαγή ή όποιου άλλου είδους μορφή ,στέρξης της ελευθερίας από τις αρχές του Κράτους ή από άτομα ή ομάδες ατόμων που ενεργούν με την εξουσιοδότηση, υποστήριξη ή συνέργεια του Κράτους , συνοδευόμενη από την άρνηση της αναγνώρισης της στέρξης της ελευθερίας ή από την απόκρυψη της τύχης και των ιχνών του εξαφανισμένου ατόμου, το οποίο θέτει αυτό το άτομο εκτός της προστασίας του νόμου.»³¹

Παρουσιάζοντας συνοπτικά τα στάδια εξέλιξης και την οριστική διατύπωση του ορισμού θα προσπαθήσουμε να αιτιολογήσουμε το χαρακτηρισμό των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων ως σύνθετη μορφή παραβίασης του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

authorization, support, or acquiescence of the state, followed by an absence of information or a refusal to acknowledge that deprivation of freedom or to give information on the whereabouts of that person, thereby impeding his or her recourse to the applicable legal remedies and procedural guarantees»

³¹International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances, Art 2 «For the purposes of this Convention, “enforced disappearance” is considered to be the arrest, detention, abduction or any other form of deprivation of liberty by agents of the State or by persons or groups of persons acting with the authorization, support or acquiescence of the State, followed by a refusal to acknowledge the deprivation of liberty or by concealment of the fate or whereabouts of the disappeared person, which place such a person outside the protection of the law.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΩΣ ΣΟΒΑΡΗ ΚΑΙ ΣΥΝΘΕΤΗ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

3.1 Γενικά στοιχεία για την ανάπτυξη του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων

Οι σύγχρονοι κανόνες του διεθνούς δικαίου που αφορούν στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι το αποτέλεσμα μια σιωπηρής επανάστασης της δεκαετίας του 1940, σχεδόν μετά το τέλος του Β'ΠΠ. Αν και η βελτίωση της θέσης του ατόμου απέναντι στο κράτος αποτελούσε πάγιο αίτημα των κοινωνιών σε εθνικό επίπεδο, εντούτοις τα σημαντικότερα βήματα γίνονται στον απόηχο των εγκλημάτων που τελέστηκαν από το ναζιστικό καθεστώς πριν και κατά τη διάρκεια του Β'ΠΠ. Η τιμωρία των ενόχων στα Διεθνή Στρατιωτικά Δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκυο και η βούληση για μη επανάληψη, στο μέλλον, παρόμοιων εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, διαπιστώθηκε ότι θα ήταν δυνατή μόνο μέσα από την ανάπτυξη νέων δεδομένων αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα.³² Επιπρόσθετα γίνεται αντιληπτό ότι η εξέλιξη αυτή θα πρέπει να γίνει τόσο σε οικουμενικό όσο και περιφερειακό επίπεδο. Στη συνέχεια θα αναφέρουμε τα σημαντικότερα κείμενα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου τα οποία και σχετίζονται άμεσα με τη πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.

³² Louis B. Sohn, THE NEW INTERNATIONAL LAW: PROTECTION OF THE RIGHTS OF INDIVIDUALS RATHER THAN STATES, THE AMERICAN UNIVERSITY LAW REVIEW, Vol. 32:1, 1982, σελ. 1-9

1.1.1 Τα σημαντικότερα κείμενα σε οικουμενικό και περιφερειακό επίπεδο

α. Οικουμενικό επίπεδο

Η κωδικοποίηση της προσπάθειας για ανάπτυξη ενός νέου δικαίου δικαιωμάτων του ανθρώπου ξεκινά ήδη από το 1945 με τη σύσταση του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών και περνά από τέσσερα διαφορετικά στάδια. Αρχικά μέσα από το Καταστατικό Χάρτη του Ο.Η.Ε τίθενται για πρώτη φορά η οικουμενικότητα των δικαιωμάτων του ανθρώπου και το χρέος των κρατών μελών να τα σέβονται και να τα προστατεύουν και να συνεργάζονται μεταξύ τους προς αυτή τη κατεύθυνση.³³

Στη συνέχεια, και συγκεκριμένα το 1948, υιοθετείται από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου η οποία και αυτοπροσδιορίζεται «ως το κοινό ιδανικό που πρέπει να επιδιώκεται από όλους τους λαούς και όλα τα Έθνη».³⁴ Στα τριάντα της άρθρα περιλαμβάνεται ένας εκτενής κατάλογος δικαιωμάτων και ελευθεριών τα οποία αναγνωρίζονται από το κράτος στον άνθρωπο, ανάμεσα στα οποία περιλαμβάνονται θεμελιώδη δικαιώματα όπως το δικαίωμα στη ζωή, την ελευθερία και την ασφάλεια και στη μη απάνθρωπη μεταχείριση. Παρά τη συζήτηση που εξελίχθηκε γύρω από τη δεσμευτικότητα ή μη του κειμένου λόγω της νομικής φύσης της, ως διακήρυξη και επομένως κείμενο soft-law³⁵, αποτελεί το σημαντικότερο βήμα για την ενδυνάμωση της προάσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στο τελικό στάδιο κωδικοποίησης του δικαίου των δικαιωμάτων του ανθρώπου περιλαμβάνονται το Σύμφωνο περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων και το Σύμφωνο περί οικονομικών, κοινωνικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων που

³³ Οι σημαντικότερες διατάξεις του Χάρτη που αναφέρονται στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι στο προοίμιο to reaffirm faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person, in the equal rights of men and women and of nations large and small, and, το άρθρο 1§3 To achieve international cooperation in solving international problems of an economic, social, cultural, or humanitarian character, and in promoting and encouraging respect for human rights and for fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion, στο άρθρο 13 β promoting international cooperation in the economic, social, cultural, educational, and health fields, and assisting in the realization of human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion. (αναφορικά με την αποστολή της Γενικής Συνέλευσης), στο άρθρο 55 και ειδικότερα 55γ universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms for all without distinction as to race, sex, language, or religion. Για επιπρόσθετη ανάλυση βλ. Περράκης Σ. «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη – Περιφερειακά Συστήματα», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ. 48-49

³⁴ Περράκης Σ. «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη – Περιφερειακά Συστήματα», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ. 58

³⁵ Για το ζήτημα της δεσμευτικότητας των κειμένων soft-law βλ. Ρούκουνας Εμ. Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011

εγκρίθηκαν από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε το 1966. Τα δύο Σύμφωνα, λειτουργούν με επεξηγηματικό και συμπληρωματικό τρόπο σε σχέση με την Οικουμενική Διακήρυξη. Ειδικότερα το Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά, το οποίο και σχετίζεται άμεσα με τη πρακτική των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων, εγγυάται μια σειρά από θεμελιώδη δικαιώματα όπως το δικαίωμα στη ζωή, στην ασφάλεια και στην ελευθερία, χωρίς κανέναν περιορισμό στην εφαρμογή τους ούτε σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης.

β. Περιφερειακό επίπεδο³⁶

Σε συνδυασμό με τις διαπραγματεύσεις σε οικουμενικό επίπεδο μια σειρά από παρόμοιες προσπάθειες ξεκινά και σε περιφερειακό επίπεδο.

Στην Ευρώπη η συζήτηση για την υιοθέτηση ενός δεσμευτικού κειμένου προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ξεκινά στα πλαίσια του Συμβουλίου της Ευρώπης και τελικά υλοποιείται το Νοέμβριο του 1950, με την υπογραφή της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου(ΕΣΔΑ). Εμπνευσμένη από την Οικουμενική Διακήρυξη του 1948 και συνεχώς εμπλουτισμένη με Πρωτόκολλα που ενισχύουν το περιεχόμενο της, η ΕΣΔΑ εγγυάται μια σειρά από δικαιώματα και ελευθερίες κυρίως ατομικού και πολιτικού χαρακτήρα όπως το δικαίωμα στη ζωή και στη προσωπική ελευθερία και ασφάλεια. Το καινοτόμο στοιχείο στη Σύμβαση είναι η θέσπιση του πρώτου δικαστικού μηχανισμού διεθνούς προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με δυνατότητα εκδίκασης ατομικών και διακρατικών προσφυγών παραβίασης τους.

Περίπου την ίδια εποχή στρέφεται και η προσοχή της αμερικανικής ηπείρου στη θέσπιση ενός συστήματος εγγύησης και σεβασμού των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Από τον ιδρυτικό χάρτη του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών(1948), την Αμερικανική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και Καθηκόντων του Ανθρώπου(1948) τίθενται οι πρώτες γενικές βάσεις προστασίας των ατομικών δικαιωμάτων και ελευθεριών για να κωδικοποιηθούν εξ' ολοκλήρου στην Αμερικανική Σύμβαση

³⁶ Αναλυτικότερα στοιχεία σχετικά με την ΕΣΔΑ αλλά και για την ΑΣΔΑ καθώς και την ανάπτυξη του συστήματος προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων σε περιφερειακό επίπεδο βλ. Περράκης Σ. «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη –Περιφερειακά Συστήματα», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ.98-104, 107-123, 220-233

Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του 1969. Μαζί με τα δυο πρόσθετα Πρωτόκολλα εγγυάται μια σειρά από πολιτικά και ατομικά κυρίως δικαιώματα όπως το δικαίωμα στη ζωή και στην ακεραιότητα του ανθρώπου τα οποία και δεν υπόκεινται σε κανένα περιορισμό παρέκκλισης. Η ΑΣΔΑ εγκαθιδρύει έναν μηχανισμό ελέγχου που αποτελείται από τη μια πλευρά από τη Δια-Αμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου με αυξημένες αρμοδιότητες συμπεριλαμβανομένων της εξέτασης ατομικών και διακρατικών αναφορών παραβίασης, της σύνταξης γενικών και ειδικών εκθέσεων για τη κατάσταση των δικαιωμάτων του ανθρώπου στις χώρες του ΟΑΚ και της επιτόπιας έρευνας σε χώρες με καταστάσεις επικίνδυνες για τη διασφάλιση τους. Από την άλλη πλευρά βρίσκεται το Δια-Αμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στο οποίο και παραπέμπονται προσφυγές μέσω της Επιτροπής καθώς και μέσω των κρατών μερών.

3.2 Ο σύνθετος χαρακτήρας της πράξης

Έχοντας παρουσιάσει το γενικό πλαίσιο προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου και με βάση τα στοιχεία του ορισμού της πράξης της εξαναγκαστικής/ βίαιης εξαφάνισης θα αποδείξουμε το σύνθετο χαρακτήρα της.

3.2.1 Δικαιώματα που παραβιάζονται

Η εξαναγκαστική εξαφάνιση ατόμων καταπάτα μια σειρά από ανθρώπινα δικαιώματα τα οποία προστατεύονται στα παραπάνω συστήματα προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Ειδικότερα τα ακόλουθα ατομικά ή πολιτικά δικαιώματα μπορούν να παραβιαστούν κατά τη διάρκεια της πράξης³⁷ :

- Το δικαίωμα της αναγνώρισης ενός ατόμου ενώπιον του νόμου
- Το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και στην ασφάλεια
- Η απαγόρευση βασανιστηρίων ή απάνθρωπης και εξευτελιστικής μεταχείρισης ή ποινής
- Το δικαίωμα στη ζωή, στη περίπτωση που το άτομο που έχει εξαφανιστεί , σκοτωθεί

³⁷ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Enforced or Involuntary Disappearances Fact Sheet No. 6/Rev.3, 2009

- Το δικαίωμα σε μια ταυτότητα
- Το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, συμπεριλαμβανομένων των ελάχιστων δικονομικών εγγυήσεων
- Το δικαίωμα στην επανόρθωση
- Το δικαίωμα να γνωρίζει την αλήθεια σχετικά με τις συνθήκες της εξαφάνισης

Επιπρόσθετα οι εξαφανίσεις μπορεί και να περιλαμβάνουν παραβίαση και μια σειράς οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων όπως αυτό της προστασίας της οικογενειακής ζωής.

Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει για τα δικαιώματα των γυναικών που πολλές φορές είτε ως θύματα εξαφάνισης οι ίδιες, είτε ως συγγενικό μέλος ενός ατόμου που έχει εξαφανιστεί υφίστανται τόσο ψυχολογική όσο και σωματική βία αλλά και για τα παιδιά των οποίων η εξαφάνιση παραβιάζει μια σειρά από δικαιώματα τα οποία κατοχυρώνονται στο Σύμφωνο για τα Δικαιώματα του Παιδιού, όπως το δικαίωμα σε μια ταυτότητα.

Όπως διαπιστώνουμε η εξαναγκαστική εξαφάνιση δεν αποτελεί μια απλή παραβίαση ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς. Αυτή η πρακτική παραβιάζει μια σειρά από ανθρώπινα δικαιώματα, τα περισσότερα από τα οποία θεμελιώδη³⁸ δικαιολογώντας τον σύνθετο χαρακτήρα της και προσθέτοντας σ' αυτόν το χαρακτηρισμό σοβαρή.

³⁸ Federico Andreu-Guzmán, The Draft International Convention on the Protection of All Persons from Forced Disappearance, *The Review of the ICJ - Impunity, crimes against humanity and forced disappearance*, N° 62 – 63, Geneva, September 2001 σελ 2

3.2.2 Τα δικαιώματα μέσα από τη νομολογία

Η συμβολή της διεθνούς νομολογίας στην διαμόρφωση ορισμένων θεμελιωδών αρχών για την αντιμετώπιση της πρακτικής των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων υπήρξε αναμφισβήτητη. Πριν από την ανάπτυξη του συγκεκριμένου νομικού πλαισίου αναφορικά με το φαινόμενο, οι αποφάσεις των δικαστηρίων και τα πορίσματα των οργάνων που είχαν συσταθεί για την εποπτεία της εφαρμογής μια συνθήκης αποδείχθηκαν πολύτιμα εργαλεία για τη θέσπιση ορισμένων αρχών.

Στη συνέχεια θα εξετάσουμε τα δικαιώματα που παραβιάζονται μέσα από τις υποθέσεις σταθμός σχετικά με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις στη πορεία των οργάνων αυτών.

3.2.1 Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων³⁹

Η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτελεί τον ελεγκτικό μηχανισμό του Συμφώνου Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων για τη συμμόρφωση των κρατών με τις υποχρεώσεις τους. Ταυτόχρονα μπορεί να δεχτεί και ατομικές καταγγελίες που καταθέτονται σύμφωνα με τη διαδικασία του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου στο Σύμφωνο.⁴⁰ Παρά το γεγονός ότι το Σύμφωνο δεν περιέχει το συγκεκριμένο δικαίωμα προστασίας από τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις εντούτοις από δικαιώματα και γενικές αρχές που προστατεύονται μέσα από αυτό παραβιάζονται κατά τη τέλεση της πράξης.

Η πρώτη υπόθεση εξαφάνισης στην Επιτροπή εξετάζεται το 1978 και αφορά στην εξαφάνιση ενός πρώην μέλους του κομμουνιστικού κόμματος της Ουρουγουάης, του Eduardo Bleier⁴¹. Η γυναίκα του και η κόρη του καταγγέλλουν τη σύλληψη του χωρίς κάποιο ένταλμα τον Οκτώβριο του 1975 και τη μυστική του κράτηση σε παράνομο

³⁹ Αναλυτικά στοιχεία για το έργο της Επιτροπής βλ. Περράκης Σ. «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη –Περιφερειακά Συστήματα», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ.84-86

⁴⁰ Συγκεκριμένα στο Άρθρο 1 του Προαιρετικού Πρωτοκόλλου αναφέρεται «A State Party to the Covenant that becomes a Party to the present Protocol recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from individuals subject to its jurisdiction who claim to be victims of a violation by that State Party of any of the rights set forth in the Covenant. No communication shall be received by the Committee if it concerns a State Party to the Covenant which is not a Party to the present Protocol.

⁴¹ Human Rights Committee, Communication No30/1978 , Bleier v Uruguay

μέρος. Παρά το γεγονός ότι οι αρχές δεν αποδέχθηκαν τη κράτηση του αυτή είχε αποδειχτεί τόσο μέσω της λίστας των κρατουμένων που διαβάζονταν μια φορά την εβδομάδα στις φυλακές όσο και από τις μαρτυρίες κρατουμένων. Η Επιτροπή εξετάζοντας την υπόθεση βρίσκει παραβιάσεις των άρθρων 7(σκληρή, απάνθρωπη, ταπεινωτική μεταχείριση ή τιμωρία), 9(δικαίωμα στην ελευθερία και στην ασφάλεια του ανθρώπου) και 10.1(το δικαίωμα των κρατουμένων για ανθρώπινη μεταχείριση και σεβασμό της αξιοπρέπειας τους.) Ως επανόρθωση η Επιτροπή ζητά από τη Κυβέρνηση να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες ώστε να εξακριβώσει τι συνέβη στον Eduardo Bleier από τον Οκτώβριο του 1975, να οδηγήσει στη δικαιοσύνη τους ενόχους για την εξαφάνιση του καθώς και τη πληρωμή αποζημίωσης σ' αυτόν και στην οικογένεια του για κάθε ζημία που έχουν υποστεί. Επιπρόσθετα ζητά εγγυήσεις ότι παρόμοιες παραβιάσεις δεν θα συμβούν στο μέλλον.

Μια ακόμα υπόθεση-σταθμός της Επιτροπής ελήφθη το 1983 και αφορούσε στη καταγγελία της εξαφάνισης της Elena Quinteros Almeida.⁴² Η καταγγελία γίνεται από τη μητέρα της ενώ η ιδιομορφία της υπόθεσης έγκειται αρχικά στο ότι προκάλεσε διπλωματικό επεισόδιο ανάμεσα στην Ουρουγουάη και στη Βενεζουέλα στη πρεσβεία της οποίας στην Ουρουγουάη η κοπέλα προσπάθησε να ζητήσει άσυλο. Οι στρατιωτικές δυνάμεις όμως που την είχαν συλλάβει εισέβαλαν στη πρεσβεία και υπό την απειλή όπλων τη πήραν από την προστασία της πρεσβείας προκαλώντας με τον τρόπο αυτό την αναστολή των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών. Από την ημέρα εκείνη η μητέρα της δεν έμαθε καμία πληροφορία για τα ίχνη της ενώ η κράτηση της δεν επιβεβαιώθηκε επίσημα από τις αρχές.

Στην απόφαση της η Επιτροπή βρίσκει πάλι παραβιάσεις των άρθρων 7,9,10.1 σε σχέση με τη κοπέλα. Η σημασία της απόφασης της Επιτροπής εντοπίζεται στην αναγνώριση του συγγενικού προσώπου του ατόμου που έχει εξαφανιστεί ως θύμα. Συγκεκριμένα αναφέρει ότι «κατανοεί το άγχος και την αγωνία που προκαλείται στη μητέρα εξαιτίας της εξαφάνισης της κόρης της και της συνεχούς αβεβαιότητας σχετικά με τη τύχη και τα ίχνη της. Επιπρόσθετα έχει το δικαίωμα να γνωρίζει τι ακριβώς συνέβη στο οικογενειακό της πρόσωπο». Με βάση τα παραπάνω, καταλήγει η Επιτροπή είναι και εκείνη θύμα παραβίασης και συγκεκριμένα του άρθρου 7 ενώ στα προτεινόμενα μέτρα αποκατάστασης, εκτός εκείνων που προσομοιάζουν με την

⁴² Human Rights Committee, Communication 107/1981, Quinteros Almeida v. Uruguay

παραπάνω υπόθεση, περιλαμβάνεται και η υποχρέωση της Ουρουγουάης για εξασφάλιση της απελευθέρωσης του θύματος.⁴³

3.2.2. Δια- Αμερικανικό Δικαστήριο

Το Δια-Αμερικανικό Δικαστήριο ιδρύεται το 1979 σύμφωνα με το Άρθρο 52 της Αμερικανικής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου το 1969. Το Δικαστήριο έχει την εξουσία, αν αναγνωριστεί η δικαιοδοσία του από ένα κράτος μέρος, να εκδώσει τελεσίδικες και δεσμευτικές αποφάσεις σε διακρατικές και ατομικές προσφυγές⁴⁴. Όπως και στο Σύμφωνο, έτσι και η Αμερικανική Σύμβαση δεν αναφέρει συγκεκριμένο δικαίωμα για τη προστασία από τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις. Όμως μια σειρά από δικαιώματα και υποχρεώσεις της έχουν σχετιστεί άμεσα με τις εξαφανίσεις και με τη νομολογία του σχετικά μ' αυτές.

Στην ιστορική υπόθεση Velasquez Rodriguez κατά Ονδούρας το 1988⁴⁵ το Δικαστήριο εκδίδει μια από τις πιο προοδευτικές αποφάσεις του, η οποία και αποτελεί σταθμό για την αποκρυστάλλωση του φαινομένου των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων. Η υπόθεση αφορά στην εξαφάνιση του φοιτητή Manfredo Velásquez Rodriguez το Σεπτέμβριο του 1981. Μετά από αίτηση που κατατέθηκε στην Δια-Αμερικανική Επιτροπή για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα η υπόθεση παραπέμφθηκε στο Δικαστήριο.

Στο σκεπτικό της απόφασης του το Δικαστήριο συνδέει τους απαγωγείς με τις Στρατιωτικές Δυνάμεις της Ονδούρας είτε άμεσα είτε έμμεσα μέσω διαταγής. Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία της απόφασης είναι η απόδοση κρατικής ευθύνης για την εξαναγκαστική εξαφάνιση χωρίς την ύπαρξη άμεσων αποδείξεων αλλά λαμβάνοντας υπ' όψιν και έμμεσα γεγονότα τα οποία και χαρακτηρίζει σημαντικά όχι μόνο σ' αυτή την υπόθεση. Για το δικαστήριο η μορφή αυτή καταστολής χαρακτηρίζεται από μια

⁴³ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.20

^{44 44} Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.26

⁴⁵ Inter-American Court of Human Rights, Velásquez Rodriguez V.Honduras, Judgment of July 29,1988,Seriec No 04

προσπάθεια απόκρυψης όλων των πληροφοριών για την απαγωγή ή για τη τύχη και τα ίχνη των θυμάτων.⁴⁶

Για πρώτη φορά αναγνωρίζεται η συστηματική πρακτική εξαφανίσεων από δικαιοδοτικό όργανο σε μια χώρα ενώ αναφέρεται και η υποχρέωση των κρατών σύμφωνα με το Άρθρο 1(1) της Σύμβασης για τη διασφάλιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Αυτή πρέπει να διέπει τη κυβερνητική πολιτική ενός κράτους ώστε να παρέχεται στους πολίτες νομικά η ελεύθερη και πλήρη απόλαυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Επομένως κάθε κράτος πρέπει να προλαμβάνει, να ερευνά και να τιμωρεί κάθε παραβίαση δικαιώματος που προστατεύεται από τη Σύμβαση.⁴⁷

Αν και όπως αναφέρει δεν μπορεί πλήρως να αποδειχτεί ότι οι κρατικές αρχές εμπλέκονται στην απαγωγή και δολοφονία του φοιτητή εντούτοις θεωρεί ότι η Ονδούρα απέτυχε να ερευνήσει αποτελεσματικά τα όσα συνέβησαν άρα να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της σύμφωνα με το Άρθρο 1(1). Επιπρόσθετα αποφασίζει παραβιάσεις στο Άρθρο 4(δικαίωμα στη ζωή), Άρθρο 5(απάνθρωπη μεταχείριση) και 7(προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) σε συνδυασμό με το Άρθρο 1(1), υποχρεώνοντας την Ονδούρα για πληρωμή δίκαιης αποζημίωσης στους συγγενείς του.⁴⁸

3.2.3. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ιδρύθηκε το 1959 σύμφωνα με το άρθρο 28 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τη Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών του 1950. Το 1998 μετατρέπεται σ' ένα μόνιμο δικαστήριο σύμφωνα με το 11^ο Πρόσθετο Πρωτόκολλο. Η αναγνώριση της δικαιοδοσίας του είναι υποχρεωτική για τα κράτη μέρη τόσο για διακρατικές όσο και για ατομικές προσφυγές.⁴⁹

⁴⁶ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.27

⁴⁷ Inter-American Court of Human Rights, Velásquez Rodriguez V.Honduras, Judgment of July 29,1988,Seriec No 04 παρ.161-167

⁴⁸ Inter-American Court of Human Rights, Velásquez Rodriguez V.Honduras, Judgment of July 29,1988,Seriec No 04 παρ.189-194

⁴⁹ Περράκης Σ.«Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη – Περιφερειακά Συστήματα»,εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ 138

Όπως και στις υπόλοιπες Συμβάσεις Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, έτσι και στην Ευρωπαϊκή, δεν αναγνωρίζεται ξεχωριστό δικαίωμα για τις εξαφανίσεις αλλά συγκεκριμένα άρθρα που παραβιάζονται κατά τη τέλεση της πράξης . Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο ξεκίνησε σχετικά αργά την ενασχόληση του με υποθέσεις εξαναγκαστικών εξαφανίσεων καθώς η πρακτική τους δεν ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη στην Ευρώπη.

Έτσι για πρώτη φορά το Δικαστήριο μελετά το ζήτημα των εξαφανίσεων το 1998 στην γνωστή υπόθεση Kurt εναντίον Τουρκίας⁵⁰ η οποία και εντάσσεται στο πλαίσιο της σύγκρουσης μεταξύ των δυνάμεων του στρατού της Τουρκίας και των μελών του Κουρδικού Κόμματος(PKK) στη κουρδική περιοχή της Νοτιοανατολικής Τουρκίας.

Στην υπόθεση που υποβλήθηκε από τη μητέρα του θύματος εκ μέρους του γιού της και δικό της, περιγράφεται η απαγωγή του Kurt από ένα κουρδικό χωριό από μέλη των ενόπλων δυνάμεων της Τουρκίας το 1993 και η επικείμενη εξαφάνιση του. Επίσης αναφέρει ότι από τη στιγμή που υπέβαλλε το αίτημα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή αυτή και ο δικηγόρος της έχουν δεχτεί πιέσεις από τις Τουρκικές αρχές για να αποσύρουν τις κατηγορίες.

Στην απόφαση του το 1998 το Δικαστήριο θεωρεί ότι υπάρχει παραβίαση του Άρθρου 5 της Σύμβασης(δικαίωμα στη προσωπική ελευθερία και ασφάλεια) αλλά δεν θεώρησε αναγκαίο να αναγνωρίσει παραβίαση των άρθρων 2(δικαίωμα στη ζωή) και 3(απάνθρωπη συμπεριφορά και τιμωρία). Αναγνώρισε όμως τη παραβίαση του άρθρου 3 ως προς τη μητέρα του θύματος για την αγωνία που της προκαλεί η γνώση του γεγονότος της σύλληψης του γιού της χωρίς όμως καμία επίσημη πληροφόρηση για την επικείμενη τύχη του για μεγάλο χρονικό διάστημα.

Το Δικαστήριο επικαλέστηκε ακόμα την ελλιπή προσπάθεια έρευνας από την πλευρά του Κράτους για να στοιχειοθετήσει την παραβίαση του άρθρου 13 για το δικαίωμα σε αποτελεσματική δικαστική προσφυγή σε εθνική αρχή. Επιπρόσθετα με βάση τις καταγγελίες για πίεση από τη τουρκική πλευρά απόσυρσης της αίτησης προσφυγής θεωρήθηκε ότι η Τουρκία δεν εκπληρώνει την υποχρέωση της απρόσκοπτης χρήσης του δικαιώματος της ατομικής προσφυγής.

⁵⁰ European Court of Human Rights, Kurt V Turkey, Application No 24276/94

Το δικαίωμα στην επανόρθωση υποστηρίζεται και στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο το οποίο και εκδίκασε αποζημίωση τόσο για τον ίδιο όσο και για τη μητέρα του.

Μια ακόμα σημαντική υπόθεση στην εξέλιξη της νομολογίας του δικαστηρίου αναφορικά με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις είναι η υπόθεση του γιατρού Hasan Kaya⁵¹ κατά Τουρκίας ο οποίος πριν την εξαφάνιση του είχε γίνει γνωστό ότι είχε περιθάλψει μέλη του PKK και είχε δεχτεί και απειλές για τη ζωή του.

Αν και δεν υπήρχαν επαρκή στοιχεία προκειμένου να στηριχθεί η ευθύνη της Τουρκίας για την απαγωγή αλλά και για το θάνατο του, το Δικαστήριο κατέληξε στην αποτυχία των Τουρκικών αρχών να λάβουν κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αποτρέψουν τα όσα συνέβησαν ενώ ταυτόχρονα και η έρευνα που διεξήγαγαν για τις καταγγελίες δεν κρίθηκε επαρκής και αποτελεσματική. Το Δικαστήριο θεώρησε ότι υπάρχει παραβίαση των άρθρων 2 και 3 της Σύμβασης, όπως και στην υπόθεση Kurt, αλλά αυτή τη φορά στηρίχθηκε και στο άρθρο 1 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης το οποίο και αναφέρεται στην γενική υποχρέωση των Κρατών να διασφαλίζουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες που ορίζονται σ' αυτή. Το δικαστήριο εκδίκασε αποζημίωση στον ενάγοντα σε σχέση με τον αδερφό του ενώ παρά το γεγονός ότι δεν αναγνώρισε παραβίαση για τον ίδιο, ωστόσο εκδίκασε αποζημίωση για μη χρηματική ζημία.

48European Court of Human Rights , Mahmut Kaya v. Turkey Application no. 22535/93

3.3 Η σύνδεση των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων με τα βασανιστήρια

Ως καταληκτική παρατήρηση στο χαρακτηρισμό των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων ως σύνθετη παραβίαση του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα εξετάσουμε τη σχέση που αποδίδεται σ' αυτές με τα βασανιστήρια.

Στη Σύμβαση για την απαγόρευση των Βασανιστηρίων ορίζεται ότι κάθε πράξη που προκαλεί δριμύ πόνο και δοκιμασία είτε σωματική είτε ψυχολογική σ' ένα άτομο με συγκεκριμένο σκοπό την απόσπαση μιας ομολογίας, ή τον εκφοβισμό, ή την τιμωρία και η πράξη αυτή μπορεί να εκτελείται με τη συναίνεση ή την ανοχή μια επίσημης αρχής μπορεί να θεωρηθεί βασανιστήριο.⁵² Επιπρόσθετα η Σύμβαση για τα βασανιστήρια απαγορεύει και άλλες πράξεις σκληρής, απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης οι οποίες και μπορεί να μην οδηγήσουν σε βασανιστήριο.⁵³

Αναφορικά με τη σχέση μεταξύ των βασανιστηρίων και των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων, ο Ειδικός Εισηγητής για τα Βασανιστήρια των Η.Ε υποστηρίζει στην έκθεσή του το 2001 ότι το «να προκαλέσεις την εξαφάνιση κάποιου είναι ξεκάθαρα μια μορφή απαγορευμένου βασανιστηρίου ή κακομεταχείρισης όσον αφορά τους συγγενείς των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί και εύλογα σε ότι αφορά το ίδιο το άτομο που έχει εξαφανιστεί»⁵⁴.

Η σχέση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων με τα βασανιστήρια μπορεί να αναζητηθεί σε δύο επίπεδα. Αρχικά ίδια η πράξη της εξαναγκαστικής/βίαιης εξαφάνισης μπορεί να ισοδυναμεί με βασανιστήριο αλλά αυτό πρέπει να αποδειχθεί μέσα από τις συνθήκες της συγκεκριμένης εξαναγκαστικής εξαφάνισης αλλά και των αποτελεσμάτων που αυτή είχε στο θύμα. Την ίδια στιγμή η πράξη της εξαναγκαστικής εξαφάνισης μπορεί να συνοδεύεται από βασανιστήρια είτε σωματικά είτε ψυχολογικά στα οποία και υπόκεινται πολλές φορές τα θύματα κατά τη διάρκεια της παραμονής τους σε παράνομους χώρους κράτησης. Για να εξεταστεί το ζήτημα αυτό θα πρέπει το θύμα να

⁵² Kirsten Anderson, 'How Effective is the *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance* Likely to Be in Holding Individuals Criminally Responsible for All Acts of Enforced Disappearance?' (2006) 7 *Melbourne Journal of International Law* σελ 245-249

⁵³ Βλ. παραπάνω υποσημείωση

⁵⁴ General Assembly, Report of the Special Rapporteur on the question of torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment, A/56/156 §14

επανεμφανιστεί. Το δεύτερο επίπεδο στο οποίο καλούμαστε να εξετάσουμε τη σχέση μεταξύ των δύο σοβαρών παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά στους συγγενείς των θυμάτων. Όπως είδαμε και παραπάνω, θεωρούνται θύματα βασανιστηρίων ή απάνθρωπης μεταχείρισης λόγω της παρατεταμένης αγωνίας που προκαλείται από την άγνοια για τη τύχη των οικείων τους προσώπων αλλά και μέσω του απαξιωτικού τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονται τις περισσότερες φορές από τις αρχές της εμπλεκόμενης στην εξαφάνιση χώρας.

Ως παράδειγμα των παραπάνω, στην υπόθεση Bazorikina κατά Ρωσίας το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναγνωρίζει τη παραβίαση του άρθρου 3(απαγόρευση βασανιστηρίων και άλλου είδους σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης) της Σύμβασης για την ενάγουσα, μητέρα του ατόμου που έχει εξαφανιστεί, αναφορικά με το άγχος και τη πίεση που υφίσταται όχι μόνο από την εξαφάνιση του γιού της και την άγνοια για τη τύχη του αλλά και για τον τρόπο με τον οποίο αντιμετώπισαν οι Ρωσικές αρχές την υπόθεση της.⁵⁵

⁵⁵ ECHR, Case Bazorika V Russia, Application no.(69481/01),2006

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΒΙΑΙΩΝ/ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΣΤΟ ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

Αφού εξετάσαμε το σύνθετο χαρακτήρα των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων στο νομικό πλαίσιο του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων, θα παρουσιάσουμε τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις μέσα από τις διατάξεις του ανθρωπιστικού δικαίου.

4.1 Ερμηνευτικά στοιχεία αναφορικά με το ανθρωπιστικό δίκαιο⁵⁶

Το ανθρωπιστικό δίκαιο είναι ένα σύνολο κανόνων, θεσμοθετημένο είτε με συνθήκη είτε με έθιμο, το οποίο σχεδιάστηκε για να επιλύει προβλήματα ανθρωπιστικού χαρακτήρα τα οποία και προκύπτουν άμεσα από διεθνείς και μη, ένοπλες συρράξεις. Η βασική προτεραιότητα του είναι η προστασία των ανθρώπων και της περιουσίας που επηρεάζονται ή επηρεάστηκαν από τις συγκρούσεις και ο περιορισμός των δικαιωμάτων των μερών της σύρραξης να χρησιμοποιήσουν μεθόδους και μέσα πολέμου της επιλογής τους. Ο πυρήνας του σύγχρονου διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου περιέχεται στις τέσσερις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 και στα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977.

Πρωταρχικός σκοπός του ανθρωπιστικού δικαίου είναι η προστασία των ανθρώπων που δεν λαμβάνουν μέρος στις εχθροπραξίες. Ειδικότερα η Πρώτη Σύμβαση της Γενεύης αφορά στη προστασία τραυματιών και άρρωστων μελών των ενόπλων δυνάμεων στη ξηρά, η Δεύτερη αφορά τη προστασία των μελών των θαλάσσιων δυνάμεων, η Τρίτη την προστασία των αιχμαλώτων πολέμου και η Τέταρτη των άμαχων πληθυσμών των περιοχών. Τα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα αφορούν στη προστασία των θυμάτων των διεθνών και μη ενόπλων συγκρούσεων. Πρόκειται για τις πλέον επικυρωμένες διεθνείς συμβάσεις, που δεσμεύουν σήμερα το σύνολο των κρατών-μελών.⁵⁷

⁵⁶ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.53-56

⁵⁷ Περράκης Σ. «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη – Περιφερειακά Συστήματα», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ. 28

4.2 Η συμβολή του ανθρωπιστικού δικαίου στην αποκρυστάλλωση του φαινομένου των εξαφανίσεων

Παρά το γεγονός ότι στα κείμενα του ανθρωπιστικού δικαίου δεν χρησιμοποιείται ο όρος «εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις» εντούτοις μια σειρά από διατάξεις συνάδουν άμεσα με την αποτροπή τους κατά τη διάρκεια των ενόπλων συγκρούσεων.

Οι διατάξεις αυτές αφορούν το δικαίωμα στη ζωή, στη προστασία από τα βασανιστήρια, την προστασία της ελευθερίας και στη προστασία των παιδιών συνδέθηκαν με τα συστατικά στοιχεία της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης.⁵⁸

Η πραγματική όμως σύνδεση του ανθρωπιστικού δικαίου εντοπίζεται στο γενική αρχή του δικαιώματος στην αλήθεια για τους συγγενείς των αγνοουμένων, συμπεριλαμβανομένων και των θυμάτων εξαναγκαστικής εξαφάνισης που κωδικοποιείται αναλυτικά στο Άρθρο 32 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1929. Όπως αναφέρεται «Οι δραστηριότητες των μερών στη Σύμβαση, των μερών στη σύγκρουση, των διεθνών ανθρωπιστικών οργανισμών που αναφέρονται στις Συμβάσεις και σ' αυτό το Πρωτόκολλο θα πρέπει κυρίως να εμπνέονται από το δικαίωμα των οικογενειών να γνωρίζουν τη τύχη των συγγενών τους»⁵⁹ Και οι Συμβάσεις της Γενεύης του 1929 όμως, ενσωματώνουν προβλέψεις οι οποίες και επιβάλλουν στα εμπόλεμα μέρη να ασχοληθούν με το ζήτημα των χαμένων μαχητών και να θεσπίσουν μια κεντρική ερευνητική αρχή.

Και ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός αναγνωρίζει ότι το δικαίωμα στη γνώση της αλήθειας για τη τύχη των θυμάτων των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων εφαρμόζεται τόσο σε καταστάσεις διεθνών ενόπλων συγκρούσεων όσο και εσωτερικών⁶⁰

⁵⁸ Για περαιτέρω ανάλυση των παραπάνω διατάξεων βλ. Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.57-59,64

⁵⁹ Additional Protocol I άρθρο 32»«In the implementation of this Section, the activities of the High Contracting Parties, of the Parties to the conflict and of the international humanitarian organizations mentioned in the Conventions and in this Protocol shall be prompted mainly by the right of families to know the fate of their relatives.

⁶⁰ E/CN.4/2006/91, Report of the Office Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Study on the Right to the Truth, σελ.5 §6

Με την εξάπλωση του φαινομένου των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων τη δεκαετία το 1970 η έννοια του δικαιώματος στην αλήθεια έγινε αντικείμενο συνεχούς προσοχής και μελέτης από τα διεθνή και περιφερειακά όργανα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ειδικών εισηγητών. Η νομική βάση των κειμένων αυτών στηρίζεται στις προβλέψεις των Άρθρων 32 και 33 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου στις Συμβάσεις της Γενεύης του 1929.⁶¹

⁶¹ E/CN.4/2006/91, Report of the Office Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Study on the Right to the Truth, σελ.5 §8

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ: ΟΙ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΩΣ ΕΓΚΛΗΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΑΣ

3.1 Γενικά στοιχεία για το χαρακτηρισμό ενός εγκλήματος ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.⁶²

Τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας αποτελούν ιδιαίτερες σοβαρές προσβολές κατά της ανθρωπίνης ύπαρξης, οι οποίες διαπράττονται ως μέρος μιας συστηματικής και εκτεταμένης επίθεσης εναντίον οποιουδήποτε άμαχου πληθυσμού.

Τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, ως ξεχωριστή κατηγορία διεθνών εγκλημάτων που επισύρουν την ατομική ποινική ευθύνη κωδικοποιήθηκαν για πρώτη φορά στο άρθρο 6(γ) του Χάρτη της Νυρεμβέργης. Ειδικότερα το άρθρο αυτό ορίζει τις ακόλουθες πράξεις « φόνος, εξόντωση, υποδούλωση, εκτόπιση και άλλες απάνθρωπες πράξεις, οι οποίες τελέσθηκαν εναντίον οποιουδήποτε άμαχου πληθυσμού, πριν ή κατά τη διάρκεια του πολέμου ή δίωξη για λόγους πολιτικούς φυλετικούς ή θρησκευτικούς, σε εκτέλεση ή συνάρτηση με οποιοδήποτε από τα εγκλήματα που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου, ανεξάρτητα από την παραβίαση ή όχι της εσωτερικής νομοθεσίας του κράτους στο οποίο τελέσθηκαν.» Στη συνέχεια η έννοια των εγκλημάτων εξελίχθηκε ώστε οι πράξεις αυτές να μην συνδέονται μόνο με τις περιόδους πολέμου αλλά και με την περίοδο ειρήνης εγείροντας όχι μόνο τη παραδοσιακή κρατική ευθύνη αλλά και την ατομική ποινική ευθύνη.⁶³ Η πορεία εξέλιξης των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας κορυφώθηκε με την υιοθέτηση του Καταστατικού του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου το 1998, το οποίο και τέθηκε σε ισχύ το 2002. Στο άρθρο 7(1) περιλαμβάνεται ένας πληρέστερος κατάλογος των πράξεων, μεταξύ των οποίων και οι εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις, που συνιστούν εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, « όταν διαπράττονται ως μέρος μιας

⁶² Γιόκαρης Α., Παζαρτζή Φ., «Εθνική και διεθνής ποινική καταστολή των διεθνών εγκλημάτων», Εκδ.Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008, σελ 197

⁶³ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.65

ευρείας ή συστηματικής επίθεσης εναντίον άμαχου πληθυσμού, εν γνώσει της επίθεσης ».⁶⁴

3.1.1 Η πορεία προς τη Ρώμη

Παρά το γεγονός ότι στο Καταστατικό του Δικαστηρίου της Νυρεμβέργης στο οποίο και ορίζονται τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας, οι εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις δεν αναφέρονται ως ένα από αυτά, ο Γερμανός Στρατηγός Marshal Wilhelm Keitel καταδικάζεται για το ρόλο του στην εφαρμογή του διατάγματος «Night and Fog», το οποίο, όπως αναφέραμε, αποτελεί τη πρώτη χρήση της πρακτικής των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.

Ο ειδικός χαρακτήρας των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων διαπιστώθηκε στη συνέχεια μέσω της εξάπλωσης του φαινομένου από τη Λατινική Αμερική αρχικά σε ολόκληρο το πλανήτη αργότερα. Οι πρώτες αναφορές για το χαρακτηρισμό των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας γίνονται τη δεκαετία του 1980 από τις οργανώσεις των συγγενών των θυμάτων και άλλες ΜΚΟ⁶⁵. Ένα χρόνο αργότερα η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών σ' ένα ιστορικό ψήφισμα αναφέρει: «η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων στην Αμερική είναι μια προσβολή στη συνείδηση του κόσμου και αποτελεί ένα έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.»⁶⁶

⁶⁴ Αναλυτικά το άρθρο 7(1): For the purpose of this Statute, "crime against humanity" means any of the following acts when committed as part of a widespread or systematic attack directed against any civilian population, with knowledge of the attack: (a) Murder; (b) Extermination; (c) Enslavement; (d) Deportation or forcible transfer of population; (e) Imprisonment or other severe deprivation of physical liberty in violation of fundamental rules of international law (f) Torture; (g) Rape, sexual slavery, enforced prostitution, forced pregnancy, enforced sterilization, or any other form of sexual violence of comparable gravity; (h) Persecution against any identifiable group or collectivity on political, racial, national, ethnic, cultural, religious, gender as defined in paragraph 3, or other grounds that are universally recognized as impermissible under international law, in connection with any act referred to in this paragraph or any crime within the jurisdiction of the Court; (i) Enforced disappearance of persons; (j) The crime of apartheid; (k) Other inhumane acts of a similar character intentionally causing great suffering, or serious injury to body or to mental or physical health.

⁶⁵ Στο Σχέδιο Σύμβασης που παρουσιάζει τα 1984 η FEDEFAM μαζί με άλλες ΜΚΟ αναφέρει στο Άρθρο 1 «The Contracting Parties confirm that the enforced disappearance of persons is a crime under international law and a crime against humanity which they undertake to prevent and to punish.» Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, 1984, E/CN.4/1985/15 Annex III

⁶⁶ AG/RES. 666 (XIII-0/83) παρ.4 διαθέσιμο στο <http://www.cidh.org/annualrep/83.84.eng/chap.2.htm>

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Διακήρυξη των Η.Ε για τις εξαφανίσεις περιέχει στο προοίμιο της μια πιο ήπια αναφορά για το χαρακτηρισμό τους ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, χρησιμοποιώντας τον όρο « is of the nature of crime against humanity».⁶⁷ Την ίδια περίοδο στην Δια-Αμερικανική Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις υποστηρίζεται και πάλι στο προοίμιο της «ότι η συστηματική πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων αποτελεί έγκλημα κατά της ανθρωπότητας.»⁶⁸

Επιπρόσθετα οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις περιλαμβάνονται στο Σχέδιο του Κώδικα Εγκλημάτων κατά της Ειρήνης και της Ασφάλειας της Ανθρωπότητας το οποίο και εκπονήθηκε από την Διεθνή Επιτροπή Δικαίου το 1996.⁶⁹ Όπως αναφέρεται και στο σύντομο σχόλιο της Επιτροπής η σκληρότητα και η σοβαρότητα του εγκλήματος συντέλεσαν στη συμπερίληψη του στο Κώδικα.

Αξιοσημείωτο γεγονός στη πορεία των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας αποτελεί η μη αναφορά τους στα καταστατικά των ad hoc Διεθνών Ποινικών Δικαστηρίων για τη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουάντα αντίστοιχα, παρά το γεγονός ότι η πρακτική χρησιμοποιήθηκε σε ευρύ βαθμό και στις δύο χώρες και κυρίως στη Πρώην Γιουγκοσλαβία.⁷⁰

⁶⁷ UNGA RES/47/133, Declaration on the protection of all persons from Enforced Disappearance «*Considering that enforced disappearance undermines the deepest values of any society committed to respect for the rule of law, human rights and fundamental freedoms, and that the systematic practice of such acts is of the nature of a crime against humanity* »

⁶⁸ Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons, Reaffirming that the systematic practice of the forced disappearance of persons constitutes a crime against humanity;

⁶⁹ ILC ,Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind, 1996

⁷⁰ ⁷⁰ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.66

3.2 Οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις στο Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

Στο άρθρο 7(2 i) οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις ορίζονται: ως η σύλληψη, η κράτηση ή η αρπαγή ατόμων από, ή με την άδεια, υποστήριξη ή συνέργεια ενός Κράτους ή ενός πολιτικού οργανισμού, που ακολουθείται από την άρνηση της παραδοχής της στέρησης της ελευθερίας ή της παροχής πληροφοριών για τη τύχη ή τα ίχνη των ατόμων με τη πρόθεση να τα απομακρύνουν από τη προστασία του νόμου για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα»⁷¹

Ο ορισμός αυτός αναπτύχθηκε περαιτέρω με την υιοθέτηση των « Στοιχείων του Εγκλήματος» από την Προπαρασκευαστική Επιτροπή για το ΔΠΔ το 2000⁷². Σύμφωνα με τα στοιχεία αυτά για να χαρακτηριστούν ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας, οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις θα πρέπει ο δράστης: α) να συλλάβει, να κρατήσει ή να αρπάξει ένα ή περισσότερα άτομα, ή β) να αρνηθεί τη σύλληψη, κράτηση ή την αρπαγή ή τη παροχή πληροφοριών για τη τύχη ή τα ίχνη αυτού του ατόμου ή αυτών των ατόμων. Αναφορικά με τη πράξη αναφέρεται ότι : α) τέτοια σύλληψη, κράτηση ή αρπαγή ακολουθείται από την άρνηση της παραδοχής της στέρησης της ελευθερίας ή της παροχής πληροφοριών για τη τύχη και τα ίχνη αυτού του προσώπου ή των προσώπων ή β) αυτή η άρνηση να προηγείται ή να συνοδεύεται από αυτή τη στέρηση ελευθερίας. Επιπρόσθετα ο δράστης θα πρέπει να ήταν ενήμερος ότι: α) τέτοια σύλληψη, κράτηση ή αρπαγή θα ακολουθούσαν ως ροή των γεγονότων από την άρνηση της παραδοχής της στέρησης ελευθερίας ή της παροχής πληροφοριών για τη τύχη και τα ίχνη του ατόμου ή των ατόμων β) αυτή η άρνηση θα προηγούνταν ή θα ακολουθούταν από την στέρηση της ελευθερίας. Το βασικότερο σημείο των Στοιχείων του Εγκλήματος αφορά στη διενέργεια της πράξης από το Κράτος. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι : τέτοια σύλληψη, κράτηση ή αρπαγή η οποία εκτελείται με την άδεια, υποστήριξη ή συνέργεια από ένα Κράτος ή έναν πολιτικό οργανισμό/πολιτική ομάδα.

⁷¹ Rome Statute of the International Criminal Court, Άρθρο 7(i) διαθέσιμο στο <http://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/ADD16852-AEE9-4757-ABE7-9CDC7CF02886/283503/RomeStatutEng1.pdf>

⁷² Elements of Crimes διαθ, στο http://www.icc-cpi.int/en_menus/icc/legal%20texts%20and%20tools/Pages/legal%20tools.aspx

Μια τέτοια άρνηση της επιβεβαίωσης ότι η στέρηση της ελευθερίας ή η παροχή πληροφοριών για τη τύχη ή τα ίχνη ενός ατόμου ή αυτών των ατόμων γίνεται ή με την άδεια ή την υποστήριξη από το Κράτος ή την πολιτική ομάδα/οργανισμό/οντότητα. Τα στοιχεία συνεχίζουν: Ο δράστης έχει ως πρόθεση την απομάκρυνση του ατόμου ή των ατόμων από τη προστασία του νόμου για μεγάλο χρονικό διάστημα, η συμπεριφορά αυτή διεξήχθη ως μέρος μιας ευρείας ή συστηματικής επίθεσης ενάντια σ' έναν άμαχο πληθυσμό, ο δράστης γνώριζε ότι η διεξαγωγή ήταν μέρος ή είχε τη πρόθεση η διεξαγωγή να γίνει τμήμα μιας ευρείας ή συστηματικής επίθεσης απέναντι σ' έναν άμαχο πληθυσμό.⁷³

Στις παρατηρήσεις αναφορικά με το Καταστατικό αναγνωρίζεται ο σύνθετος χαρακτήρας του εγκλήματος και η δυνατότητα ύπαρξης διαφορετικών ενόχων σε κάθε στάδιο της κοινής πρακτικής αλλά και η δυνατότητα εκδίκασης υποθέσεων μετά από την θέση σε ισχύ του καταστατικού.

Παρατηρήσεις

Για να χαρακτηριστεί η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων έγκλημα κατά της ανθρωπότητας σύμφωνα με τον ορισμό και τα στοιχεία του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου πρέπει να αποτελεί μέρος μιας ευρείας ή συστηματικής επίθεσης ενάντια σε άμαχο πληθυσμό. Ταυτόχρονα τα στοιχεία του εγκλήματος για την ενοχή του δράστη θέτουν ισχυρούς περιορισμούς καθώς πρέπει να αποδειχθεί ότι ήταν ενήμερος από την αρχή διάπραξης του εγκλήματος ότι την στέρηση της ελευθερίας θα ακολουθούσε την άρνηση της και ότι η πρόθεση του/της θα ήταν η απομάκρυνση του θύματος από την προστασία του νόμου για μεγάλο χρονικό διάστημα. Στα παραπάνω στοιχεία έρχεται να προστεθεί και η νεωτεριστική προσέγγιση της χρήσης της πρακτικής των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων και από μη κρατικούς παράγοντες, με την έννοια της πολιτικής ομάδας. Όπως θα δούμε στο δεύτερο μέρος της παρούσας εργασίας το ζήτημα αυτό αποτέλεσε σημείο τριβής κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων για την υιοθέτηση ενός δεσμευτικού κειμένου για την αντιμετώπιση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας προσπαθήσαμε να εξετάσουμε τη πρακτική των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων μέσα στο γενικό πλαίσιο των τριών κλάδων του διεθνούς δικαίου και να αναδείξουμε τα ζητήματα που άπτονταν της πρακτικής. Στο δεύτερο τμήμα θα εξετάσουμε τους τρόπους αντιμετώπισης του φαινομένου μέσα από την ανάπτυξη συγκεκριμένου νομικού πλαισίου για τη προστασία απέναντι στις εξαναγκαστικές/ βίαιες εξαφανίσεις αλλά και μηχανισμών έρευνας και πρόληψης σε οικουμενικό και εθνικό επίπεδο.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΟΙ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΣΕ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

Ο σύνθετος χαρακτήρας των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα στη διαδικασία αντιμετώπισης του. Ως κρατική πολιτική προσέκρουσε πολλές φορές στην απροθυμία των κυβερνήσεων να παραδεχθούν την ύπαρξη της στο έδαφος τους. Ήταν κατανοητό από τα αρχικά στάδια ότι η αντιμετώπιση του φαινομένου έπρεπε να γίνει σε τριπλό επίπεδο: οικουμενικό, περιφερειακό και εθνικό. Φυσικά κάθε ένα θα έπρεπε να περιλαμβάνει όχι μόνο τη σύσταση ειδικών μηχανισμών και επιτροπών αλλά και ενός ολοκληρωμένου νομικού πλαισίου.

Όπως δείξαμε και στο πρώτο μέρος υπήρχε μια σειρά θεμάτων προς επίλυση όπως αυτό του ορισμού της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης, της ποινικοποίησης της *per se* ,της έννοιας του θύματος και του δικαιώματος στην επανόρθωση και την αλήθεια. Προτού αναφερθούμε στην ανάπτυξη του νομικού πλαισίου θα ήταν χρήσιμο να αναφερθούμε στους πρώιμες προσπάθειες αντιμετώπισης του φαινομένου από τη διεθνή κοινότητα μέσα από τη σύσταση μηχανισμών και ειδικότερα της Ομάδας Εργασίας των Η.Ε

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ : ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

1.1 Η Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις

Προτού ξεκινήσει οποιαδήποτε προσπάθεια ανάπτυξης του νομικού πλαισίου προστασίας απέναντι στις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις η διεθνής κοινότητα προσπάθησε μέσα στα πλαίσια του ΟΗΕ να αναπτύξει μηχανισμούς εξέτασης του φαινομένου⁷⁴. Ο σημαντικότερος από αυτούς είναι η Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις της οποίας το έργο θα αναλύσουμε στο παρόν κεφάλαιο.

1.1.1 Η σύσταση και η αποστολή

Η σύσταση της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις γίνεται σε συνέχεια του Ψηφίσματος 33/173 του 1978 της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε για τους « εξαφανισμένους».⁷⁵ Σ' αυτό εκφράζεται η ανησυχία της για το μεγάλο αριθμό υποθέσεων εξαφανίσεων που λαμβάνει από πολλές περιοχές του πλανήτη ενώ καλεί την τότε Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να εξετάσει το ζήτημα και να προβεί σε συστάσεις.

Δύο χρόνια αργότερα με το Ψήφισμα 20((XXXVI)⁷⁶ η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων ιδρύει την Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις η οποία αποτελείται από πέντε ανεξάρτητα μέλη με σκοπό να «εξετάσουν θέματα σχετικά με τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις ανθρώπων». Η Ομάδα Εργασίας αποτελεί το πρώτο από τους λεγόμενους θεματικούς μηχανισμούς των Η.Ε που συστάθηκαν με σκοπό να ερευνούν, να αναφέρουν και να προτείνουν δράσεις αναφορικά με ειδικά ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.⁷⁷

⁷⁴ Πριν την Ομάδα Εργασίας έχουμε τη σύσταση της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για τη κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Χιλή μετά το πραξικόπημα του 1973, η οποία και το 1978 μετατρέπεται στο ειδικό εισηγητή για τη κατάσταση στη Χιλή.

⁷⁵ A/RES/33/173 Disappeared Persons

⁷⁶ Commission on Human Rights resolution 20 (XXXVI) Decides to establish for a period of one year a working group consisting of five of its members, to serve as experts in their individual capacities, to examine questions relevant to enforced or involuntary disappearances of persons;

⁷⁷ B.A Frey , *Los Desaparecidos: The Latin American Experiences a Narrative Framework for the International Norm against Enforced Disappearances, Human Rights in Latin American and Iberian Cultures*

Η δράση της στηρίζεται στην αρχή ότι το Κράτος είναι υπεύθυνο για παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που διαπράττονται εντός της επικράτειας του και είναι υποχρεωμένο να προλαμβάνει τέτοιες παραβιάσεις και να τις ερευνά όταν συμβαίνουν. Όπως και με όλες τις περιπτώσεις Κρατικής ευθύνης, αυτή δεν παύει να υφίσταται με την αλλαγή Κυβερνήσεων ή καθεστώτος.⁷⁸

Η Ομάδα Εργασίας έχει ως βασική αποστολή να βοηθήσει του συγγενείς των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί να εξακριβώσουν τη τύχη και τα ίχνη των οικείων τους. Για το σκοπό αυτό λαμβάνει και εξετάζει αναφορές εξαφανίσεων που υποβάλλονται από τους συγγενείς των εξαφανισμένων προσώπων ή από οργανώσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που ενεργούν υπέρ τους. Αφού αποφασίσει εάν οι αναφορές αυτές πληρούν μια σειρά από κριτήρια,⁷⁹ η Ομάδα Εργασίας αποστέλλει τις ατομικές υποθέσεις στις ενδιαφερόμενες Κυβερνήσεις, ζητώντας τους να διεξάγουν έρευνες και να την ενημερώσουν για τα αποτελέσματα της. Η εξέταση των υποθέσεων, όπως τα ίδια τα μέλη της Ομάδας Εργασίας έχουν υποστηρίξει πολλές φορές, γίνεται με καθαρά ανθρωπιστικό χαρακτήρα και ανεξάρτητα εάν η Κυβέρνηση που εμπλέκεται έχει επικυρώσει κάποιο από τα υπάρχοντα νομικά όργανα που προβλέπουν τη διαδικασία ατομικών αναφορών. Ουσιαστικά δρα σαν ένας διάυλος επικοινωνίας μεταξύ των οικογενειών των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί και των Κυβερνήσεων.⁸⁰

1.2 Παρατηρήσεις σχετικά με το έργο της

Οι υποθέσεις που εξετάζονται από την Ομάδα Εργασίας αφορούν αποκλειστικά πράξεις εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων που εκτελούνται από Κρατικούς παράγοντες ή από άτομα ή οργανωμένες ομάδες, για παράδειγμα παραστρατιωτικές οργανώσεις, που ενεργούν με την άδεια ή την υποστήριξη ή τη συνέργεια ή την άμεση ή έμμεση συγκατάθεση των Κρατικών αρχών.⁸¹ Έτσι οι αναφορές που αφορούν σε παρόμοιες υποθέσεις που όμως η εκτέλεση τους αποδίδεται σε μη κρατικούς

Hispanic Issues On Line 5.1 (2009) σελ62

⁷⁸ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Enforced or Involuntary Disappearances* Fact Sheet No. 6/Rev.3, 2009

⁷⁹ Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances, *Revised methods of work of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances*, A/HRC/19/58/Rev.1 σελ3

⁸⁰ Working's Group mandate available at

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disappearances/Pages/DisappearancesIndex.aspx>

⁸¹ Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances(1981), E/CN.4/1435

παράγοντες που ταυτόχρονα δεν υποστηρίζονται από το Κράτος όπως τρομοκρατικές οργανώσεις ή σε εσωτερικά κινήματα που μάχονται τη Κυβέρνηση ή συμμορίες του οργανωμένου εγκλήματος δεν γίνονται δεκτές.

Ο διαχωρισμός αυτός γίνεται ήδη από τη πρώτη έκθεση της Ομάδας Εργασίας η οποία και θεωρεί ότι η ευθύνη για την έρευνα και τη τιμωρία παράνομων πράξεων από μη κρατικούς παράγοντες ανήκει αποκλειστικά στα Κράτη.⁸²

Επιπρόσθετα η Ομάδα Εργασίας δεν ασχολείται με υποθέσεις που διεπράχθησαν κατά τη διάρκεια διεθνών ένοπλων συγκρούσεων, με μοναδική εξαίρεση τη συμμετοχή της στην ειδική διαδικασία για τα θύματα του πολέμου στη Πρώην Γιουγκοσλαβία.⁸³

Για τη καλύτερη εκπλήρωση της αποστολής της συνεργάζεται στενά, όχι μόνο με τις Κυβερνήσεις των χωρών αλλά και με ΜΚΟ, ανθρωπιστικές οργανώσεις, ανεξάρτητους ερευνητές αλλά και με τους συγγενείς των θυμάτων.

Εκτός όμως της δυνατότητας επικοινωνίας με τις Κυβερνήσεις και τις γενικές παρατηρήσεις που επισημαίνονται στο τελευταίο τμήμα της ετήσιας έκθεσης της, η Ομάδα Εργασίας μπορεί να αιτηθεί επίσκεψη σε χώρες με υψηλά ποσοστά υποθέσεων εξαφανίσεων στη προσπάθεια της να εξακριβώσει τη κατάσταση που επικρατεί στη χώρα και να διεξάγει συναντήσεις με όλους τους εθνικούς φορείς που σχετίζονται με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Ο τελικός σκοπός της είναι όχι μόνο η επίλυση υποθέσεων αλλά και η συζήτηση με τις Κυβερνήσεις για τη συνέχιση των προσπαθειών βελτίωσης του νομικού πλαισίου και των δομών για τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Με την υιοθέτηση της Διακήρυξης της Γενικής Συνέλευσης για τη Προστασία όλων των Ατόμων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις το 1992 επιφορτίζεται και με την ευθύνη επισκόπησης της συμμόρφωσης των Κρατών με τις διατάξεις της αλλά και της συνδρομής σ' αυτά για την καλύτερη εφαρμογή της.

Δυο καταληκτικές παρατηρήσεις αναφορικά με το έργο της Ομάδας Εργασίας η οποία και υπήρξε για περισσότερα από 30 χρόνια ο μοναδικός μηχανισμός που ασχολήθηκε συστηματικά με το φαινόμενο των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων. Αρχικά, ο ρόλος της Ομάδας Εργασίας ολοκληρώνεται όταν ή τύχη και τα ίχνη των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί, εξακριβωθούν ως αποτέλεσμα της έρευνας που έχει διεξάγει το Κράτος ή η οικογένεια, ή μια ΜΚΟ ή μια αποστολή fact-finding από την ίδια την

⁸² Όπως παραπάνω

⁸³ Για αναλυτικά στοιχεία σχετικά με τη Γιουγκοσλαβία βλ. Reports of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances 1992

Ομάδα Εργασίας ή άλλο προσωπικό των Η.Ε που σχετίζεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα ή κάποιου άλλου διακυβερνητικού οργανισμού που δραστηριοποιείται στη περιοχή, ανεξαρτήτως αν το άτομο είναι ζωντανό ή νεκρό. Η αναζήτηση της ευθύνης για τους δράστες ή για άλλες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων που μπορεί να έχουν τελεστεί κατά τη διάρκεια της εξαφάνισης, δεν εμπίπτει στην αποστολή της Ομάδας Εργασίας και έτσι δεν αναζητείται στα πλαίσια της. Αυτό όμως που αναζητείται είναι η επαλήθευση των στοιχείων της εξακρίβωσης κυρίως από τους συγγενείς.

Δεύτερον στην ετήσια έκθεση που υποβάλλει πια στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, ως διάδοχο της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων⁸⁴, παρουσιάζει εκτός των στατιστικών στοιχείων για κάθε χώρα που καταγγέλλονται νέες υποθέσεις εξαφανίσεων ή εκκρεμούν παλαιότερες και την πρόοδο της αναφορικά με τη σύσταση εθνικών μηχανισμών προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αναζήτησης των θυμάτων, και μια σειρά γενικών παρατηρήσεων και θεμάτων που άπτονται του φαινομένου. Ειδικότερα μέσω των σχολίων της προσπάθησε να αναδείξει ζητήματα όπως η ατιμωρησία, ο εκφοβισμός των οικογενειών και μελών ΜΚΟ που τις συνδράμουν στη καταγγελία υποθέσεων και το δικαίωμα στην επανόρθωση για τα θύματα.

Παρ' όλα αυτά το έργο της Ομάδας Εργασίας αμφισβητήθηκε πολλές φορές κυρίως από τις ΜΚΟ αναφορικά με τον αποκλειστικά ανθρωπιστικό χαρακτήρα προσέγγισης του προβλήματος και με την έλλειψη πίεσης προς τις Κυβερνήσεις για τη διεξαγωγή αποτελεσματικότερων ερευνών για τον εντοπισμό των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί και την επίλυση μεγαλύτερου αριθμού υποθέσεων. Το τελευταίο ήταν ουσιαστικά και η κύρια πηγή δυσαρέσκειας από το έργο της Ομάδας Εργασίας καθώς ο αριθμός των υποθέσεων που τελικά επιλύονταν ήταν μικρότερος σε σχέση με τον αυξανόμενο αριθμό εξαναγκαστικών εξαφανίσεων παγκοσμίως.⁸⁵ Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι το 2000 εκκρεμούσαν προς εξέταση και εξακρίβωση 45998 υποθέσεις μετά από είκοσι

⁸⁴ Βλ. παραπομπή 10

⁸⁵ Ioanna Pervou, The Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: Moving Human Rights Protection Ahead, European Journal of Legal Studies, Volume 5, Issue 1 (Spring/Summer 2012), σελ.125

χρόνια λειτουργίας ενώ 24 χώρες δεν είχαν συνεργαστεί σε κανένα επίπεδο με την Ομάδα Εργασίας.⁸⁶

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ΔΡΟΜΟΣ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΝΟΜΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ

2.1 Οι πρώτες προσπάθειες

2.1.1Ο ρόλος των ΜΚΟ

Οι πρώτες προσπάθειες για την υιοθέτηση μιας δεσμευτικής συνθήκης ανήκουν σε Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Οργανώσεις Συγγενών των θυμάτων που προσπάθησαν να πιέσουν τη διεθνή κοινότητα προς αυτή τη κατεύθυνση. Ειδικότερα η πρώτη προσπάθεια αποδίδεται στο Ινστιτούτο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Paris Bar Association και σ' άλλες παρόμοιες οργανώσεις και ειδικούς από διάφορες χώρες που ασχολήθηκαν με το ζήτημα σ' ένα Συνέδριο στο Παρίσι το 1981.⁸⁷

Στη συνέχεια της δεκαετίας του 1980 η πρωτοβουλία μεταφέρεται στη Λατινική Αμερική και σε ΜΚΟ και οργανώσεις των οικογενειών των θυμάτων όπως η FEDEFAM.⁸⁸ Ειδικότερα το 1982 στην ετήσια συνάντηση στο Περού υιοθετεί ένα σχέδιο σύμβασης για τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις το οποίο και παρουσιάζει στα Η.Ε το 1983. Στο σχέδιο, που αποτελείται από 18 άρθρα περιέχεται ένας από τους πρώιμους ορισμούς των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων, όπως είδαμε και στο πρώτο μέρος, ενώ αναφέρεται και η ποινικοποίηση της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης.⁸⁹ Το σχέδιο συνθήκης δημοσιεύεται από την Ομάδα Εργασίας για τις

⁸⁶ E/CN.4/2001/68, Report of the Working Group on Enforced Disappearance 2000, σελ 3§36

⁸⁷ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.

⁸⁸ Βλ. παραπομπή 27

⁸⁹ Βλ παραπομπή 28

Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις του Ο.Η.Ε στην ετήσια έκθεση του το 1984 χωρίς όμως να υπάρξει κάποια άλλη πρωτοβουλία.⁹⁰

Το 1986 στη Πρώτη Συνάντηση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις υιοθετείται ένα προσχέδιο για τη σύνταξη μια Διακήρυξης για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις το οποίο και αποστέλλεται τόσο στην Ομάδα Εργασίας όσο και στην Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε τονίζοντας πως η υιοθέτηση μιας συνθήκης στο δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα ήταν ένα βήμα μπροστά για την αντιμετώπιση του φαινομένου των εξαφανίσεων⁹¹

Η επόμενη προσπάθεια γίνεται δυο χρόνια αργότερα όταν η FEDEFAM μαζί με άλλες ΜΚΟ υιοθετούν και πάλι ένα σχέδιο σύμβασης για τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις.⁹²

Οι ΜΚΟ ήταν οι πρώτες που αναγνώρισαν την ανάγκη για την υιοθέτηση μια δεσμευτικής σύμβασης για τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις και πίεσαν προς τη κατεύθυνση αυτή.

1.2 Οι πρώιμες αντιδράσεις διεθνών και περιφερειακών οργανισμών

Οι πρώτες αναφορές στο φαινόμενο των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων γίνονται από την Δια-Αμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στην έκθεση προς τη Γενική Συνέλευση του ΟΑΚ για τη κατάσταση στο εσωτερικό της Χιλής το 1974, ένα χρόνο μετά το πραξικόπημα. Παρά τις συνεχείς εκκλήσεις της Επιτροπής και την εξάπλωση του φαινομένου και σ' άλλες χώρες της Λατινική Αμερικής όπως η Αργεντινή και η Κολομβία, η Γενική Συνέλευση του Οργανισμού άργησε να αναλάβει αποτελεσματικές πρωτοβουλίες.⁹³

⁹⁰ Aim for human rights and International Coalition against Enforced Disappearances, A guide to the International Convention For the Protection of All Persons from Enforced Disappearances, 2009

⁹¹ Όπως παραπάνω

⁹² Όπως παραπάνω

⁹³ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ. 11

Την ίδια στιγμή η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε αναφέρεται στους ανθρώπους που πρέπει να αναζητηθούν μετά τα γεγονότα στη Κύπρο το 1975.⁹⁴ Την ίδια χρονιά και η Γενική Συνέλευση προβαίνει στη σύσταση επιτροπής έρευνας για τους «αγνοουμένους» στη Κύπρο με τη βοήθεια του Ερυθρού Σταυρού. Ουσιαστικά αναγνωρίζεται στις οικογένειες των θυμάτων το δικαίωμα να γνωρίζουν τη τύχη των οικείων τους.

Σε αντίθεση με την Δια-αμερικανική Επιτροπή η Γενική Συνέλευση και η Επιτροπή των Η.Ε δε χρησιμοποιεί τον όρο εξαφανισμένοι αλλά αγνοούμενοι καθώς στη δεύτερη περίπτωση αναφερόμαστε σε θύματα ως αποτέλεσμα ένοπλων συγκρούσεων. Η ίδια ορολογία χρησιμοποιήθηκε και στη περίπτωση της Χιλής η οποία και απασχόλησε την Γενική Συνέλευση το 1975. Με τη σύσταση όμως της Ad hoc Ομάδας Εργασίας για τη κατάσταση στη Χιλή το 1977 ξεκινά και η χρήση του όρου «εξαφανισμένοι» από τα όργανα των Η.Ε και η συστηματικότερη ενασχόληση τους με το φαινόμενο.⁹⁵

Ένα χρόνο αργότερα η Γενική Συνέλευση υιοθετεί το Ψήφισμα 33/173 στο τίτλο του οποίου αναφέρεται για πρώτη φορά ο όρος «εξαφανισμένοι.» Στον παρόν Ψήφισμα υπενθυμίζονται οι προβλέψεις της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου που παραβιάζονται από το έγκλημα των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων δηλαδή το δικαίωμα στη ζωή(άρθρο 3), το δικαίωμα στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια(άρθρο 5), τη μη υπαγωγή σε βασανιστήρια(άρθρο 9), τη μη υπαγωγή σε αυθαίρετη σύλληψη και κράτηση(άρθρο 10) και το δικαίωμα σε μια δίκαιη και δημόσια δίκη (άρθρο 11). Επίσης γίνεται και μια αναφορά στα δικαιώματα που παραβιάζονται με βάση το Σύμφωνο Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων.⁹⁶

Επιπρόσθετα η Γενική Συνέλευση εκφράζει την ανησυχία της για τις αναφορές που καταφθάνουν από διάφορα τμήματα του πλανήτη για τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις από δυνάμεις ασφαλείας ή άλλους παρόμοιους θεσμούς ενώ καλεί τα κράτη να « α) αφιερώσουν τις απαραίτητες πηγές για την αναζήτηση των ανθρώπων αυτών κα να αναλάβουν γρήγορες και αντικειμενικές έρευνες β) να εξασφαλίσουν ότι οι αρχές και οι οργανισμοί που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή του νόμου είναι πλήρως υπόλογοι απέναντι στο νόμο κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους , και

⁹⁴ Resolution 4 (XXXI) of the Commission of Human Rights(13/2/1975), Question on the Human Rights In Cyprus

⁹⁵ Βλ. πρώτο μέρος

⁹⁶ A/RES 33/173 Disappeared Persons Adopted 20/12/1978

αυτό περιλαμβάνει και την νομική ευθύνη για αδικαιολόγητη κατάχρηση εξουσίας που μπορεί να οδηγήσει σε εξαναγκαστικές εξαφανίσεις και άλλες μορφές παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ,γ) να εξασφαλίσουν ότι προστατεύονται τα δικαιώματα όλων των ανθρώπων ακόμα και αυτών που υπόκεινται σε κράτηση ή φυλάκιση και δ) να συνεργαστούν μεταξύ τους ή με άλλους διεθνείς και διακυβερνητικούς οργανισμούς και ανθρωπιστικές αρχές σε μια κοινή προσπάθεια έρευνας και εντοπισμού των ανθρώπων που έχουν εξαφανιστεί.⁹⁷

Τέλος η Γενική Συνέλευση κάλεσε την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να εξετάσει το ζήτημα και να κάνει σχετικές προτάσεις αλλά και τον Γενικό Γραμματέα να εγείρει τη προσοχή όλων προς την ανάληψη ανθρωπιστικής δράσης.

Και στην Ευρώπη , στο ιστορικό ψήφισμα του 1984, η Κοινοβουλευτική Συνέλευση του Συμβουλίου της Ευρώπης χαρακτηρίζει τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας «ασύμβατο με τα ιδανικά της ανθρώπινης κοινωνίας» και μια κατάφορη παραβίαση μια σειράς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τα οποία αναγνωρίζονται στα διεθνή όργανα για τη προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου.⁹⁸

Ουσιαστικά τόσο οι διεθνείς όσο και οι περιφερειακοί οργανισμοί περιορίστηκαν αρχικά στην υιοθέτηση ψηφισμάτων και όχι στη προσπάθεια άμεσης υιοθέτησης ενός δεσμευτικού νομικού πλαισίου. Αυτό θα ξεκινήσει τη δεκαετία του 1990 όπως θα δούμε στην επόμενη ενότητα.

2.3 Δίδυμες προσπάθειες προς την υιοθέτηση συγκεκριμένων οργάνων για τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις⁹⁹

2.3.1Η Διακήρυξη των Η.Ε για την Προστασία όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις

⁹⁷ Όπως παραπάνω

⁹⁸ ⁹⁸ Aim for human rights and International Coalition against Enforced Disappearances, A guide to the International Convention For the Protection of All Persons from Enforced Disappearances, 2009

⁹⁹ General Assembly resolution 47/133 of 18 December 1992),Declaration on the Protection of All persons from Enforced Disappearance,

Η διακήρυξη του 1992 αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στο μακρύ δρόμο προς την υιοθέτηση της Συνθήκης του 2007. Είναι η πρώτη φορά που ένα διεθνές κείμενο ενσωματώνει μια σειρά από θεμελιώδεις αρχές αναφορικά με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις αναφέροντας ότι αποτελούν παραβίαση μια σειράς δικαιωμάτων που προστατεύονται από διεθνή όργανα όπως η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα. Στο προοίμιο περιέχεται ένας κοινά αποδεκτός ορισμός της πράξης, όπως είδαμε και στο πρώτο μέρος, τον οποίο πολλοί μελετητές θεωρούν περισσότερο σαν μια περιγραφή των σημαντικότερων στοιχείων της.¹⁰⁰ Στη συνέχεια του προοιμίου περιγράφονται τα δικαιώματα που παραβιάζονται από τη πράξη της εξαναγκαστικής εξαφάνισης όπως αυτό στην προσωπική ελευθερία και ασφάλεια και στην αναγνώριση απέναντι στο νόμο.

Η Διακήρυξη περιέχει ακόμα μια σειρά από διατάξεις που αφορούν στα Κράτη και στα βήματα που πρέπει να ακολουθήσουν ώστε να συμβάλλουν στην αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου. Ειδικότερα αποτελεί υποχρέωση των κρατών, σύμφωνα με το Άρθρο 4, να ποινικοποιήσουν όλες τις πράξεις των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων στο εσωτερικό δίκαιο και να επιβάλλουν στους δράστες ποινές ανάλογες της σοβαρότητας του εγκλήματος. Οι πράξεις αυτές θα πρέπει να θεωρούνται συνεχή εγκλήματα για όσο χρονικό διάστημα δεν υπάρχουν στοιχεία για τη τύχη του ανθρώπου που έχει εξαφανιστεί, σύμφωνα με το άρθρο 17. Τα Κράτη θα πρέπει επομένως να λαμβάνουν μια σειρά από θεσμικά, διοικητικά, δικαστικά και άλλα μέτρα προς τη κατεύθυνση αυτή που ταυτόχρονα θα έχουν και προληπτικό χαρακτήρα.¹⁰¹

Οι υποχρεώσεις των Κρατών που προβλέπονται από τη Διακήρυξη επεκτείνονται και σ' άλλα σημαντικά ζητήματα όπως στη θέσπιση αποτελεσματικής δικαστικής διαδικασίας¹⁰² για τον εντοπισμό του ατόμου αλλά και στη διεξαγωγή έρευνας για κάθε καταγγελία πράξης εξαναγκαστικής/βίαιης εξαφάνισης και στη παραπομπή των δραστών σε δίκη από αστικά και όχι στρατιωτικά δικαστήρια¹⁰³

Επιπρόσθετα η Διακήρυξη δίνει ιδιαίτερη προσοχή στο ζήτημα της ατιμωρησίας καλώντας τα κράτη να μην προβαίνουν σε μέτρα όπως πράξεις αμνηστίας και ασυλίες

¹⁰⁰ Βλ. αναλυτικά μέρος πρώτο

¹⁰¹ Άρθρο 3 της Διακήρυξης

¹⁰² Άρθρο 9

¹⁰³ Άρθρο 14

τα οποία θα αποτελέσουν περιορισμό στην εκδίκαση των ενόχων των παραπάνω πράξεων.¹⁰⁴ Τέλος αναφέρεται και το ζήτημα της επανόρθωσης των θυμάτων και των οικογενειών τους που μπορεί να περιλαμβάνει χρηματική αποζημίωση και αποκατάσταση.¹⁰⁵

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η τότε Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων επιφορτίζει την Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις, όπως είπαμε, να παρακολουθεί τη συμμόρφωση των Κρατών με τις διατάξεις της Διακήρυξης και να προβαίνει σε ανάλογες συστάσεις προς τις κυβερνήσεις. Λόγω όμως της μη δεσμευτικότητας της διακήρυξης αλλά και των συστάσεων της Ομάδας Εργασίας λίγα κράτη προχώρησαν στη λήψη μέτρων για την εφαρμογή της ακόμα και για το κεντρικό θέμα της ποινικοποίησης των πράξεων αυτών.

2.3.2 Η Δια-Αμερικανική Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις

Οι προσπάθειες για τη προετοιμασία ενός δεσμευτικού κειμένου στα πλαίσια ενός από τους μεγαλύτερους περιφερειακούς οργανισμούς, του Οργανισμού Αμερικανικών Κρατών(ΟΑΚ) είχε ήδη ξεκινήσει από το 1987. Η τελική όμως υιοθέτηση της Δια-Αμερικανικής Σύμβασης για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις έγινε το 1994 από τη Γενική Συνέλευση του Οργανισμού και τέθηκε σε ισχύ δύο χρόνια αργότερα.¹⁰⁶

Το πρώτο νομικά δεσμευτικό κείμενο για το ειδικό αυτό φαινόμενο παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με την Διακήρυξη των Η.Ε ως προς το περιεχόμενο αλλά διαφοροποιείται αρχικά στο νομικό χαρακτήρα και δευτερευόντως σε επιμέρους διατάξεις.

Στο Προοίμιο της Σύμβασης και συγκεκριμένα στη τρίτη παράγραφο οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις χαρακτηρίζονται ως ένα «σοβαρό και ειδικό έγκλημα στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου»¹⁰⁷ το οποίο, όπως αναφέρεται στη συνέχεια παραβιάζει μια σειρά από θεμελιώδη δικαιώματα που αναγνωρίζονται στις

¹⁰⁴ Άρθρο 16

¹⁰⁵ Άρθρο 19

¹⁰⁶ Adopted at Belém do Pará, on June 9, 1994, at the twenty fourth regular session of the General Assembly)

¹⁰⁷ Η τρίτη παράγραφος αναφέρει συγκεκριμένα «Considering that the forced disappearance of persons in an affront to the conscience of the Hemisphere and a grave and abominable offense against the inherent dignity of the human being, and one that contradicts the principles and purposes enshrined in the Charter of the Organization of American States»

Αμερικανικές Συμβάσεις Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στην Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.¹⁰⁸ Η σημαντικότερη διάταξη του Προοιμίου συνοψίζεται στην έκτη παράγραφο και στην επιβεβαίωση του χαρακτηρισμού της συστηματικής πρακτικής των εξαφανίσεων ως εγκλήματος κατά της ανθρωπότητας.

Σε αντίθεση με τον περισσότερο περιγραφικό ορισμό του προοιμίου της Διακήρυξης, το Άρθρο II της Σύμβασης περιλαμβάνει έναν νομικό ορισμό της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης, όπως σημειώσαμε και στο πρώτο μέρος.

Στο άρθρο IV τα Κράτη καλούνται να ενσωματώσουν τις παραπάνω πράξεις ως εγκλήματα στο εσωτερικό ποινικό δίκαιο και ταυτόχρονα να θεσπίσουν δικαιοδοσία σε περιπτώσεις που η πράξη α) γίνεται στην επικράτεια του, β) όταν ο δράστης ανήκει στην εθνικότητα του Κράτους και όταν γ) το θύμα ανήκει στην εθνικότητα του Κράτους.¹⁰⁹

Στα νεωτεριστικά στοιχεία της Σύμβασης ξεχωρίζουν ακόμα το Άρθρο IX το οποίο αποκλείει από την εκδίκαση ενόχων για τις πράξεις που συνθέτουν το έγκλημα της εξαναγκαστικής εξαφάνισης ειδικά δικαστήρια και κυρίως στρατιωτικά δικαστήρια αλλά και η αναγνώριση της μη ύπαρξης ειδικών συνθηκών που να αιτιολογούν τη διάπραξη μιας εξαναγκαστικής εξαφάνισης, όπως απειλή η κατάσταση πολέμου.¹¹⁰

Τα υπόλοιπα άρθρα της Σύμβασης περιλαμβάνουν, όπως και η Διακήρυξη, μια σειρά από υποχρεώσεις των Κρατών για τη πρόληψη του φαινομένου, την έρευνα του εγκλήματος, τον εντοπισμό του θύματος και την παραπομπή των ενόχων στη δικαιοσύνη.

2.3 Το Σχέδιο Σύμβασης για τη Προστασία όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις

Η υιοθέτηση της Διακήρυξης των Η.Ε δεν έφερε τα αναμενόμενα αποτελέσματα στις προσπάθειες ελάττωσης της χρήσης της πρακτικής των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων. Λόγω του μη δεσμευτικού χαρακτήρα των διατάξεων της τα κράτη δεν αποδείχθηκαν πρόθυμα στην εφαρμογή τους με αποτέλεσμα το φαινόμενο να συνεχίζει να υφίσταται.

¹⁰⁹ Άρθρο IV της Σύμβασης

¹¹⁰ Άρθρο X

Έτσι μετά από εισηγήσεις ΜΚΟ και ειδικών εισηγητών των οργάνων των δικαιωμάτων του ανθρώπου κρίνεται αναγκαία η περαιτέρω ενίσχυση του πλαισίου της προστασίας από τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις με την υιοθέτηση ενός δεσμευτικού κειμένου στα πλαίσια των Η.Ε,

Έτσι το 1998 υιοθετείται το Σχέδιο Σύμβασης από την Υπό-Επιτροπή για τη Προστασία και τη Προώθηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.¹¹¹

Το Σχέδιο της Σύμβασης περιλάμβανε ένα προοίμιο και τρία μέρη. Στο πρώτο μέρος , άρθρα 1-24, περιλάμβανε βασικές προβλέψεις σχετικά με τον ορισμό των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων και τις υποχρεώσεις αναφορικά με τη πρόληψη, την έρευνα, τη μείωση, τη διεθνή συνεργασία και την επανόρθωση όπως και σοβαρές δικλείδες ασφαλείας. Στο δεύτερο μέρος, άρθρα 25-33, αναφέρονται προβλέψεις αναφορικά με τους μηχανισμούς ελέγχου και τις διεθνείς διαδικασίες επισκόπησης και προστασίας. Στο τρίτο και τελευταίο μέρος άρθρα 34-39, αναφέρεται στις τυπικές διαδικασίες ενεργοποίησης της Σύμβασης .επικύρωσης. Σε γενικές γραμμές το προσχέδιο βασίζεται κυρίως στη Διακήρυξη του 1992, αν και έχουν ληφθεί υπ' όψιν και άλλα διεθνή κείμενα όπως Δια-Αμερικανική Σύμβαση του 1994 καθώς και η Σύμβαση κατά των Βασανιστηρίων όπως και η πρακτική διεθνών οργάνων όπως η Ομάδα Εργασίας για της Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις των Η.Ε. Στη βάση του σχεδίου αυτού στηρίχθηκαν οι διαπραγματεύσεις για την υιοθέτηση της Σύμβασης του 2007.¹¹²

¹¹¹ Federico Andreu-Guzmán, The Draft International Convention on the Protection of All Persons from Forced Disappearance Source: *The Review of the ICJ - Impunity, crimes against humanity and forced disappearance*, N° 62 – 63, Geneva, September 2001

¹¹² Για αναλυτική εξέταση του σχεδίου Σύμβασης βλ. Federico Andreu-Guzmán, The Draft International Convention on the Protection of All Persons from Forced Disappearance Source: *The Review of the ICJ - Impunity, crimes against humanity and forced disappearance*, N° 62 – 63, Geneva, September 2001

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ : Η ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ: ΝΟΜΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ

Στο προηγούμενο κεφάλαιο παρουσιάσαμε την ανάπτυξη των νομικών κειμένων που αφορούσαν τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις πριν το 2006. Τα αποτελέσματα της υιοθέτησης των οργάνων αυτών δε θεωρήθηκαν ικανοποιητικά και για το λόγο αυτό κρίθηκε αναγκαία μια νέα προσπάθεια διαπραγμάτευσης προς ένα νέο νομικά δεσμευτικό όργανο για τη προστασία όλων των ανθρώπων από τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις. Το νέο όργανο θα έπρεπε να περιέχει οριστικές απαντήσεις σ' όλα τα κενά του νομικού πλαισίου, όπως αναφέρει στην έκθεσή του ο ειδικός εισηγητής Manfred Nowak.¹¹³ Αυτά συνοψίζονται αρχικά στην ίδια τη μορφή του νέου νομικά δεσμευτικού οργάνου για τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις, στην υιοθέτηση ενός νομικά δεσμευτικού ορισμού αλλά και στην αποσαφήνιση της έννοιας του θύματος και των δικαιωμάτων του στην αλήθεια και στην επανόρθωση , στην ποινικοποίηση *per se* της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης στο εσωτερικό ποινικό δίκαιο των Κρατών αλλά και στα μέτρα πρόληψης τα οποία και καλούνται να λάβουν τα Κράτη για την αποφυγή τέλεσης μελλοντικά παρόμοιων πράξεων.

3.1 Η διαδικασία υιοθέτησης

Με το Ψήφισμα 2001/46 , η Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων συστήνει μια ειδική Ομάδα εργασίας (Inter-Sectional Open –Ended Working Group) με σκοπό την επεξεργασία ενός νομικά δεσμευτικού κειμένου για τη προστασία όλων των ανθρώπων από τις εξαναγκαστικές/βίαιες εξαφανίσεις του οποίου η τελική έγκριση και υιοθέτηση θα γίνει από τη Γενική Συνέλευση του Ο.Η.Ε.¹¹⁴

¹¹³ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71

¹¹⁴ Commission on Human Rights, Report of the inter-sessional open-ended working group to elaborate a

Στη διαπραγματευτική διαδικασία που ξεκινά το 2003 και διαρκεί για τρία χρόνια συμμετέχουν περισσότερα από 70 κράτη, καθώς και μεγάλος αριθμός ΜΚΟ, οργανώσεις για τις οικογένειες των θυμάτων και ειδικοί εισηγητές για θέματα που αφορούν τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις όπως η ατιμωρησία, κάνοντας τις δικές τους παρατηρήσεις ¹¹⁵. Πολλά από τα άρθρα της Σύμβασης αποτελούν προϊόντα συμβιβασμού μεταξύ των αντιπροσωπειών των μερών ενώ πολλές φορές η διαπραγματευτική διαδικασία κινδύνευσε να διακοπεί.

Το τελικό κείμενο της Σύμβασης υιοθετείται το 2006 από το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το οποίο αντικατέστησε την Επιτροπή, κατά τη διάρκεια της πρώτης συνεδρίασης του και από τη Γενική Συνέλευση το Δεκέμβριο του ίδιου έτους.¹¹⁶

Η Σύμβαση αποτελείται από τρία μέρη. Στο Πρώτο μέρος περιέχεται ο ορισμός των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων και τίθενται οι βασικές διατάξεις τις οποίες και πρέπει να ενσωματώσουν στο εσωτερικό τους δίκαιο τα συμβαλλόμενα Κράτη. Στο Δεύτερο μέρος αναφέρεται η ίδρυση της Επιτροπής για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις, η οποία και θα επιφορτιστεί με την ευθύνη επισκόπησης του φαινομένου των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων στα Κράτη-Μέρη και ελέγχου της εφαρμογής της Σύμβασης, ενώ στο Τρίτο μέρος αναφέρεται η επίσημη διαδικασία που απαιτείται για την επικύρωση ή την προσχώρηση και την θέση σε ισχύ της Σύμβασης

Από το 2007, η Σύμβαση είναι ανοιχτή προς υπογραφή και επικύρωση στα κράτη ενώ το 2010 τίθεται σε ισχύ, συγκεντρώνοντας τον απαραίτητο αριθμό επικυρώσεων. Μέχρι σήμερα 92 χώρες έχουν υπογράψει τη Σύμβαση με τη Πολωνία να αποτελεί την τελευταία τον Ιούνιο του 2013 ενώ 40 την έχουν επικυρώσει με τελευταία τη Λιθουανία στις 14 Αυγούστου του 2013.¹¹⁷

3.1 Νομικά ζητήματα προς επίλυση

draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2003/71 σελ 3§1

¹¹⁵ Vitkauskaitė-Meurice .D,Zilinskas.J,The Concept of Enforced Disappearances in International Law, Jurisprudence 2010,2(120): 197-214,σελ 207

¹¹⁶ General Assembly , A/RES/61/177, 2006 και Human Rights Council A/HRC/RES/1/1, 2006

¹¹⁷ Αναλυτικά στοιχεία για τις χώρες στο <http://treaties.un.org/P> (τελευτ.επισκ. Σεπτέμβριος 2013)

3.1.1.Ο ορισμός της πράξης

Ο ορισμός της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης είχε αποδειχτεί διαχρονικά ένα ζήτημα πολιτικής και νομικής αντιγνωμίας η οποία μεταφέρθηκε και στη διαδικασία διαπραγμάτευσης του νέου κειμένου.¹¹⁸

Τελικά στο Άρθρο 2 ορίζεται ότι: « εξαναγκαστικές εξαφανίσεις θεωρούνται η σύλληψη, κράτηση ή απαγωγή ή όποιου άλλου είδους μορφή ,στέρησης της ελευθερίας από τις αρχές του Κράτους ή από άτομα ή ομάδες ατόμων που ενεργούν με την εξουσιοδότηση, υποστήριξη ή συνέργεια του Κράτους , συνοδευόμενη από την άρνηση της αναγνώρισης της στέρησης της ελευθερίας ή από την απόκρυψη της τύχης και των ιχνών του εξαφανισμένου ατόμου, το οποίο θέτει αυτό το άτομο εκτός της προστασίας του νόμου.»

Συνεπώς οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις έχουν τρία συστατικά στοιχεία :

A) τη στέρηση ελευθερίας με οποιαδήποτε μορφή

B) η πράξη διαπράττεται από το Κράτος ή από άτομα ή ομάδες ατόμων που ενεργούν με την εξουσιοδότηση, τη συνέργεια ή την υποστήριξη του Κράτους,

Γ) το γεγονός ότι αυτή ακολουθείται από την άρνηση της παραδοχής στέρησης της ελευθερίας ή από την απόκρυψη της τύχης ή των ιχνών του ατόμου.¹¹⁹

Τα στοιχεία αυτά είναι αδιαμφισβήτητα και περιλαμβάνονται και στη Διακήρυξη της Γενικής Συνέλευσης των Η.Ε για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις του 1992 αλλά και στη Σύμβαση του ΟΑΚ του 1994.

Παρ' όλα αυτά υπήρξαν δύο σημαντικά ερωτήματα αναφορικά με τον ορισμό τα οποία και προκάλεσαν διχογνωμίες μεταξύ των μελών των αντιπροσωπειών που λάμβαναν μέρος στη διαπραγματευτική διαδικασία.

Το πρώτο ερώτημα που τέθηκε αναφορικά με τον ορισμό αφορούσε τη τελευταία πρόταση του αυτή δηλαδή «της απομάκρυνσης του ατόμου από τη προστασία του νόμου» και το χαρακτηρισμό που πρέπει να της αποδοθεί. Υπήρξαν αντιπροσωπείες χωρών, μεταξύ των οποίων η Κίνα και η Αίγυπτος , που υποστήριζαν ότι αυτή πρέπει να θεωρηθεί ως το τέταρτο συστατικό στοιχείο της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης συντασσόμενοι και με τον ορισμό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου

¹¹⁸ Βλ. αναλυτικά στο πρώτο μέρος

¹¹⁹ Gabriella Citroni, Tullio Scovazzi Recent Developments in International law to Combat Enforced Disappearances σελ 101

που αναφέρεται « με τη πρόθεση να θέσουν το άτομο εκτός της προστασίας του νόμου»¹²⁰. Από την άλλη πλευρά, υποστηρίχθηκε ότι θα πρέπει να θεωρηθεί ως συνέπεια της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης, άποψη που έτυχε περισσότερο ευρείας αποδοχής.¹²¹ Και η Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις στο γενικό σχόλιο της για τον ορισμό, παραμένει σταθερή στη Διακήρυξη των Η.Ε ,αναφέροντας ότι «κάθε πράξη εξαναγκαστικής εξαφάνισης έχει ως συνέπεια να θέτει τα άτομα που υπόκεινται σ' αυτή εκτός της προστασίας του νόμου»¹²²»

Το δεύτερο ζήτημα αναφορικά με τον ορισμό των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων που αναπτύχθηκε στη Σύμβαση, αφορούσε στον αποκλεισμό από τη σφαίρα του , πράξεων εξαναγκαστικών εξαφανίσεων που εκτελούνταν από μη Κρατικούς παράγοντες.¹²³ Πολλές αντιπροσωπείες υποστήριζαν την αναφορά τους στον ορισμό δεδομένου ότι υπήρχαν στοιχεία ότι οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις διαπράττονταν και από ομάδες που μάχονταν ενάντια των κυβερνήσεων και από ομάδες μαχητών , αντάρτες αλλά και από μέλη οργανώσεων του οργανωμένου εγκλήματος.¹²⁴ Στον αντίποδα της άποψης αυτής βρισκόταν η ανησυχία ορισμένων αντιπροσωπειών ότι η διεύρυνση του ορισμού θα μπορούσε να βοηθήσει το Κράτος να απαλλαγεί από τη πρωταρχική του ευθύνη να απαντά σε πράξεις εξαναγκαστικών εξαφανίσεων .¹²⁵

Ο συμβιβασμός¹²⁶ που τελικά επετεύχθη είναι ορατός στο άρθρο 3 το οποίο και αναφέρει ότι « Κάθε Κράτος θα πρέπει να λάβει τα απαραίτητα μέτρα για να ερευνά τις πράξεις που ορίζονται στο άρθρο 2 και όταν εκτελούνται από άτομα ή ομάδες

¹²⁰ Khushal Vibhute*The 2007 International Convention against Enforced Disappearance, Some Reflections σελ

¹²¹ Commission on Human Rights, Report of the Inter- sessional Open-ended Working Group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2004/59 σελ 5

¹²² Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances , Compilation of General Comments on the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, σελ 17§5

¹²³ Khushal Vibhute, The 2007 International Convention Against Enforced Disappearance: Some Reflections, Mizan Law Review Vol. 2 No.2, July 2008 σελ 301

¹²⁴ UN Working group 2002

¹²⁵ UN Working group

¹²⁶ Η τελική απόφαση για την αναφορά των μη κρατικών παραγόντων στον ορισμό ελήφθη στη τελική συνεδρίαση της Ειδικής Ομάδας Εργασίας βλ. Report of the Intersessional Open-ended Working Group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2006/57 σελ 5§12

ατόμων που ενεργούν χωρίς την άδεια, ή την υποστήριξη ή τη συγκατάθεση του Κράτους και να οδηγούν τους υπεύθυνους στη δικαιοσύνη.¹²⁷

3.2.2 Έγκλημα κατά της ανθρωπότητας

Στο Άρθρο 5 «ορίζεται ότι η ευρεία ή συστηματική πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων συνιστά έγκλημα κατά της ανθρωπότητας όπως ορίζεται στο εφαρμοστέο διεθνές δίκαιο και θα πρέπει να υφίσταται τις συνέπειες σύμφωνα μ' αυτό.» Για πολλές από τις αντιπροσωπείες θεώρησαν ότι το άρθρο αυτό θα μπορούσε να παραληφθεί δεδομένου ότι ήδη υπήρχε μια αναφορά στο προοίμιο καθώς και ο ορισμός του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου.¹²⁸ Άλλες υποστήριξαν ότι θα πρέπει να αναφέρεται ξεκάθαρα και στο κύριο τμήμα της Σύμβασης. Αυτό που εμείς συμπεραίνουμε είναι ότι γίνεται ο διαχωρισμός μεταξύ της πράξης *per se* της εξαναγκαστικής εξαφάνισης που δε γίνεται στα πλαίσια μιας ευρείας πρακτικής από εκείνη που αφορά μέρος μιας ευρείας πρακτικής.

3.2.3 Η έννοια του θύματος

Στη Σύμβαση του 2007 σε αντίθεση με τα υπόλοιπα κείμενα που αφορούν στις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις δίνεται ένας ακριβής ορισμός της έννοιας του θύματος. Σύμφωνα με το άρθρο 24 «θύμα θεωρείται το άτομο που έχει εξαφανιστεί αλλά και κάθε άτομο που έχει υποστεί ζημία ως άμεσο αποτέλεσμα μιας εξαναγκαστικής εξαφάνισης»¹²⁹.

Η σημασία της διεύρυνσης του ορισμού του θύματος κρίθηκε ιδιαίτερος σημαντική καθώς οι κοντινοί συγγενείς είναι εκείνοι που επωμίζονται τη μεγαλύτερη ευθύνη για την αναζήτηση αλλά και εκείνοι που υποφέρουν περισσότερο από την αγωνία και το άγχος που προκαλείται από την άγνοια για τη τύχη των μελών των οικογενειών τους.

¹²⁷ Άρθρο 3 της Σύμβασης

¹²⁸ Commission on Human Rights, Report of the Inter- sessional Open-ended Working Group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2004/59 σελ 8-9

¹²⁹ International Convention on the Protection Of All Persons From Enforced Disappearances, άρθρο 24

Η Σύμβαση ακολουθεί στη περίπτωση αυτή τη νομολογία των Δικαστηρίων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, τα οποία σε πολλές υποθέσεις, μερικές από τις οποίες είδαμε και στο πρώτο μέρος της παρούσας εργασίας, έχουν αναγνωρίσει τους συγγενείς των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί ως θύματα απάνθρωπης μεταχείρισης. Με τη κωδικοποίηση της έννοιας του θύματος στη παρούσα Σύμβαση συντελείται ένα ακόμα σημαντικό βήμα στην εξέλιξη της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου. Για πρώτη φορά σε νομικό κείμενο που σχετίζεται με τα ανθρώπινα δικαιώματα θεμελιώνεται το δικαίωμα στην αλήθεια για κάθε θύμα αναφορικά με τις συνθήκες της εξαναγκαστικής εξαφάνισης, τη πρόοδο και τα αποτελέσματα της έρευνας και τη τύχη του ανθρώπου που έχει εξαφανιστεί.¹³⁰

3.3 Το σύστημα προστασίας

Εκτός από την επίλυση των νομικών ζητημάτων η Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις κλήθηκε να θεσπίσει και ένα αποτελεσματικό σύστημα προστασίας που θα αποτελούσε αποφασιστικό βήμα στη μελλοντική πρόληψη του φαινομένου.

Το σύστημα προστασίας βασίζεται στην απαγόρευση, τη πρόληψη, τη τιμωρία των πράξεων¹³¹ και την αποκατάσταση των θυμάτων ενώ παράλληλα θεσπίζει και έναν ελεγκτικό μηχανισμό με έναν μεγάλο αριθμό λειτουργιών προκειμένου να συμβάλλει στην αποτελεσματική εφαρμογή του.

3.3.1 Η καθολική απαγόρευση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων

Η Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις όχι μόνο καταγγέλλει τις πράξεις των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων αλλά αποκλείει οποιαδήποτε δικαιολογία για τη χρήση τους από τα Κράτη. Ειδικότερα το άρθρο 1.§1 αναφέρει ότι « κανείς δεν πρέπει να υπόκειται σε εξαναγκαστική εξαφάνιση» ενώ στη παράγραφο 2 του ιδίου άρθρου τονίζεται « ότι δεν υπάρχει καμία ειδική περίπτωση είτε κατάσταση ή απειλή πολέμου, εσωτερική πολιτική αστάθεια ή άλλη κατάσταση ανάγκης που να επικαλείται ως δικαιολογία για τη τέλεση εξαναγκαστικής εξαφάνισης.» Σε συνδυασμό

¹³⁰ Άρθρο 24§2, 4,5, της Σύμβασης και Vitkauskaite-Meurice .D,Zilinskas.J, The Concept of Enforced Disappearances in International Law, Jurisprudence 2010,2(120): 197-214

¹³¹ Milić T. The International Convention for the Protection Of All Persons From Enforced Disappearances, MP1, 2010,σελ 37-64 (σελ 44)

και με τα άρθρα 6§2 και 23.§2 και 3 ούτε η διαταγή ή οδηγία από οποιαδήποτε δημόσια αρχή(πολιτική, στρατιωτική ή άλλη) δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν δικαιολογία για το έγκλημα της εξαναγκαστικής εξαφάνισης.¹³²

Αναμφισβήτητα το άρθρο αυτό αποτελεί το πυρήνα της Σύμβασης καθώς διακηρύσσεται αδιαμφισβήτητα ο θεμελιώδης χαρακτήρας της απαγόρευσης καταρρίπτοντας τη ρητορική πολλών κρατών που επικαλέστηκαν της καταστάσεις έκτακτης ανάγκης προκειμένου να εφαρμόσουν τη πρακτική.¹³³

3.3.2 Οι θετικές υποχρεώσεις των Κρατών Μερών ως μέσο πρόληψης και τιμωρίας

Όπως είχε ήδη διακηρυχθεί κατά τη σύσταση της Ομάδας Εργασίας, η Σύμβαση του 2007 θα αποτελούσε το τελικό και αποφασιστικό βήμα προς τη καταπολέμηση και τη πρόληψη του φαινομένου των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων¹³⁴. Για να επιτύχει το σκοπό αυτό επιβάλλει μια σειρά από υποχρεώσεις στα Κράτη, ζητώντας τους να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για την εκπλήρωση τους. Ως βασικό μέτρο για την πρόληψη και τη τιμωρία του φαινομένου η Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις καλεί τα Κράτη να ποινικοποιήσουν *per se* τη πράξη της εξαναγκαστικής εξαφάνισης στο εσωτερικό ποινικό τους δίκαιο και να αναγνωρίσουν και το συνεχή χαρακτήρα της(Άρθρο 8).

Όπως αναφέρει και η Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις των Η.Ε στο γενικό σχόλιο της για το συνεχή χαρακτήρα της εξαναγκαστικής εξαφάνισης ¹³⁵ «η πράξη της εξαναγκαστικής εξαφάνισης ξεκινά από τη στιγμή της αρπαγής και συνεχίζεται για όλη τη χρονική περίοδο που το έγκλημα δεν έχει ολοκληρωθεί , δηλαδή μέχρι το Κράτος να παραδεχτεί την κράτηση ή να παρέχει πληροφορίες αναφορικά με τη μοίρα κα τα ίχνη του ατόμου.»

Η σημασία της αναγνώρισης του συνεχούς χαρακτήρα της πράξης είναι ιδιαίτερος σημαντική καθώς ακόμα και αν το Κράτος αναγνωρίσει τη δικαιοδοσία κάποιου οργάνου αφού έχει ξεκινήσει η πράξη τη εξαναγκαστικής εξαφάνισης καλείται να

¹³² Gabriella Citroni, Tullio Scovazzi Recent Developments in International law to Combat Enforced Disappearances σελ 101

¹³³ Αναφερόμαστε στα Λατινικά Κράτη που επικαλέστηκαν πολλές φορές τις καταστάσεις έκτακτης ανάγκης για να θέσουν περιορισμούς στο σύστημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

¹³⁴ Report of the inter sessional open-ended working group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2003/71 σελ 5

¹³⁵ WORKING GROUP ON ENFORCED OR INVOLUNTARY DISAPPEARANCES, Compilation of General Comments on the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance

αναγνωρίσει τη πράξη σα σύνολο και μόνο μετά την αναγνώριση της δικαιοδοσίας του οργάνου.¹³⁶

Επιπρόσθετα, όπως αναφέρθηκε, η απαγόρευση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων είναι καθολική και δεν είναι δυνατή η επίκληση οποιασδήποτε δικαιολογίας για τη τέλεση, επομένως οι ένοχοι θα πρέπει να τιμωρούνται χωρίς «ελαφρυντικά».(άρθρο 6).Οι ποινές για τη τιμωρία των ενόχων θα πρέπει να είναι ανάλογες με τη σοβαρότητα του εγκλήματος .

Αναφορικά με τα θύματα και τις οικογένειες τους τα Κράτη καλούνται να διεξάγουν αποτελεσματικές και αμερόληπτες έρευνες για κάθε καταγγελία εξαναγκαστικής εξαφάνισης και ταυτόχρονα να προστατεύουν τους καταγγέλλοντες, τους μάρτυρες, τους συγγενείς και τους νομικούς συμβούλους των θυμάτων και όλους όσους παρέχουν στοιχεία από τυχόν απειλές και εκφοβισμό.(άρθρο 12).

Στα άρθρα 17-18 αναφέρεται μια από τις σημαντικότερες διατάξεις της Σύμβασης στη προσπάθεια πρόληψης του φαινομένου. Ειδικότερα προβλέπεται «ότι κανείς δε πρέπει να υπόκεινται σε μυστική κράτηση και ότι τα Κράτη θα πρέπει να διατηρούν ένα ή περισσότερα επίσημα αρχεία και φακέλους των ατόμων που στερούνται της ελευθερίας τους. Επιπρόσθετα κατοχυρώνει την ελάχιστη παροχή πληροφόρησης για τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους, στους συγγενείς τους, στους αντιπροσώπους τους ή τους νομικούς συμβούλους τους».¹³⁷

3.4 Το δικαίωμα στην επανόρθωση

Το δικαίωμα στην επανόρθωση για σοβαρές παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ανθρωπιστικού δικαίου εξετάστηκε και αναγνωρίστηκε από τα όργανα δικαιωμάτων του ανθρώπου σε πολλές περιπτώσεις.¹³⁸ Η κωδικοποίηση των βασικών αρχών και κατευθυντήριων γραμμών που αφορούν το δικαίωμα στην επανόρθωση υιοθετήθηκαν στο Ψήφισμα A/RES/60/147 από τη Γενική Συνέλευση των Η.Ε το 2005.¹³⁹ Στο Ψήφισμα επισημαίνεται ότι η

¹³⁶ Όπως παραπάνω

¹³⁷ Άρθρα 17-18 της Σύμβασης

¹³⁸ Βλ,πρώτο μέρος

¹³⁹ A/RES/60/147,The United Nations Basic Principles and Guidelines on the Right to a remedy and reparation for victims of gross violations of International Human Rights Law and Serious Violations of International Humanitarian Law

επανόρθωση θα πρέπει να είναι ανάλογη της σοβαρότητας της πράξης και της ζημίας που προκαλείται ενώ μπορεί να λάβει διαφορετικές μορφές όπως μέτρα για την αποκατάσταση, την αποζημίωση, την επανένταξη, την ικανοποίηση καθώς και εγγυήσεις μη επανάληψης.

Στη περίπτωση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων, οι οποίες αποτελούν μια σοβαρή, σύνθετη και συνεχή παραβίαση των δικαιωμάτων του ανθρώπου και διαπράττονται με την πρόθεση της αποφυγής ευθύνης και νομικών συνεπειών, η επανόρθωση είναι ένα ζήτημα εξέχουσας σημασίας, όχι μόνο για την αποκατάσταση των θυμάτων αλλά και σαν προϋπόθεση για την αποκατάσταση της αλήθειας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στις κοινωνίες που επηρεάστηκαν από τη πρακτική αυτή.

Έτσι στη Συνθήκη του 2007, το δικαίωμα στην αποτελεσματική προσφυγή και στην επανόρθωση για τα θύματα των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων κατοχυρώνεται μέσω του άρθρου 24. Κάθε Κράτος-μέρος, σύμφωνα με το άρθρο, «θα πρέπει να εξασφαλίζει στο νομικό του σύστημα ότι τα θύματα των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων θα έχουν το δικαίωμα στην επανόρθωση και στην άμεση, δίκαιη και επαρκή αποζημίωση.» Στο ίδιο άρθρο επισημαίνεται ότι η επανόρθωση περιλαμβάνει και υλικές και ηθικές βλάβες και όπου κρίνεται κατάλληλο και άλλες μορφές όπως η αποκατάσταση, η επανένταξη, η ικανοποίηση που περιλαμβάνει την αποκατάσταση της αξιοπρέπειας και της φήμης και εγγυήσεις μη επανάληψης.» Οι διατάξεις της Σύμβασης εναρμονίζονται πλήρως με τις αρχές της Γενικής Συνέλευσης, που αναφέραμε παραπάνω.

3.5 Το ζήτημα της ατιμωρησίας

Το ζήτημα της ατιμωρησίας για σοβαρά εγκλήματα του διεθνούς δικαίου ¹⁴⁰αποτελέσσει αντικείμενο εντατικής εξέτασης από τα διεθνή όργανα. Στην έκθεση του Ειδικού

¹⁴⁰Στις αρχές που έχει υιοθετήσει από το 2005, η Γενική Συνέλευση για την καταπολέμηση της ατιμωρησίας χρησιμοποιείται, η φράση «σοβαρά εγκλήματα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο» η οποία και περιλαμβάνει σοβαρές παραβιάσεις των Συνθηκών της Γενεύης του 1949 και των Δύο Πρόσθετων Πρωτοκόλλων του 1977 σ' αυτές και άλλες παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου που θεωρούνται εγκλήματα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, η γενοκτονία, τα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και άλλες παραβιάσεις των διεθνών προστατευόμενων ανθρωπίνων δικαιωμάτων που θεωρούνται εγκλήματα σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και /ή το διεθνές δίκαιο ζητά από τα Κράτη να ποινικοποιήσουν, όπως τα βασανιστήρια, οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις, οι εξωδικαστικές εκτελέσεις και η σκλαβιά

Εισηγητή της Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε. δίνεται ο εξής ορισμός: «Ατιμωρησία θεωρείται η αδυναμία *de jure* ή *de facto*, της προσαγωγής των δραστών παραβιάσεων να λογοδοτήσουν γι' αυτές –είτε μέσω ποινικών πολιτικών διοικητικών ή πειθαρχικών διαδικασιών –αφού δεν υπόκεινται σε καμία έρευνα που μπορεί να οδηγήσει στην κατηγορία, τη σύλληψη και τη τέλεση δίκης στην οποία καν και αν κριθούν ένοχοι να καταδικαστούν σε ανάλογες ποινές και να αποζημιώσουν τα θύματα τους.¹⁴¹

Ουσιαστικά η ατιμωρησία πηγάζει από την αδυναμία του κράτους να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, να ερευνήσει τις παραβιάσεις, να λάβει τα κατάλληλα μέτρα ώστε οι δράστες να οδηγηθούν στη δικαιοσύνη, να δικαστούν και να τιμωρηθούν και να εξασφαλίσει στα θύματα το δικαίωμα στην επανόρθωση και στην αλήθεια, προσπαθώντας ταυτόχρονα να προλάβει την επανάληψη των παραβιάσεων.¹⁴²

Στο πλαίσιο του φαινομένου των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων το ζήτημα της ατιμωρησίας θεωρήθηκε ταυτόχρονα ως μια από τις σημαντικότερες αιτίες εξάπλωσης του και ενός από τα μεγαλύτερα εμπόδια στην αποσαφήνισή του.¹⁴³

Αρχικά η ατιμωρησία συνδέθηκε με την έννοια της αμνηστίας. Οι νέες, τις περισσότερες φορές δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις προέβαιναν στη χορήγηση αμνηστίας προς τους ενόχους για παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προηγούμενων δικτατορικών κυβερνήσεων σε μια προσπάθεια να προχωρήσουν αφήνοντας πίσω το παρελθόν. Στη περίπτωση εμφύλιων συγκρούσεων η χορήγηση αμνηστιών χρησιμοποιήθηκε ως μέσο για τον τερματισμό των συγκρούσεων, την εκκίνηση ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων και την επίτευξη συμφωνίας μεταξύ των αντιμαχόμενων μερών.

¹⁴¹ E/CN.4/2005/102/Add.1, Report of the independent expert to update the Set of principles to combat impunity, Diane Orentlicher, σελ 6 “Impunity” means the impossibility, *de jure* or *de facto*, of bringing the perpetrators of violations to account - whether in criminal, civil, administrative or disciplinary proceedings -since they are not subject to any inquiry that might lead to their being accused, arrested, tried and, if found guilty, sentenced to appropriate penalties, and to making reparations to their victims.

¹⁴² SET OF PRINCIPLES FOR THE PROTECTION AND PROMOTION OF HUMAN RIGHTS THROUGH ACTION TO COMBAT IMPUNITY, E/CN.4/2005/102/Add.1, Report of the independent expert to update the Set of principles to combat impunity, Diane Orentlicher, σελ 5

¹⁴³ Commission on Human Rights, Report submitted by Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46, E/CN.4/2002/71 παρ.81

Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι χώρες της Λατινικής Αμερικής όπως η Αργεντινή, η Χιλή το Ελ Σαλβαδορ, η Νικαράγουα στις οποίες οι νέοι πολιτικοί ηγέτες κλήθηκαν αργά ή γρήγορα να προβούν ή στη χορήγηση νέων πράξεων αμνηστίας για σοβαρές παραβιάσεις των δικαιωμάτων του ανθρώπου ή να δεχτούν κάποια από αυτές που είχαν εισάγει τα προηγούμενα στρατιωτικά καθεστώτα.¹⁴⁴

Φυσικά η πράξη τους αυτή έφερνε απέναντι τους τόσο τους συγγενείς των θυμάτων που ζητούσαν δικαίωση για τους δικούς τους ανθρώπους αλλά και τις ΜΚΟ οι οποίες ασκούσαν σκληρή κριτική στις διάδοχες κυβερνήσεις στις περιπτώσεις αυτές και ειδικά σε χώρες όπου ο αριθμός των εξαφανίσεων ήταν υψηλός,

Η ατιμωρησία έρχεται σε αντίθεση, με τρία βασικά δικαιώματα τα οποία και σχετίζονται άμεσα και με τις εξαφανίσεις. Αρχικά το δικαίωμα στην αλήθεια το οποίο εδώ αποκτά και μια άλλη διάσταση. Το δικαίωμα στην αλήθεια πέρα από την ατομική αποκτά και μια συλλογική διάσταση.¹⁴⁵ Πέρα από τους συγγενείς και τα θύματα που δικαιούνται να γνωρίζουν τα όσα συνέβησαν και την επικείμενη τύχη τους, η ίδια η κοινωνία δικαιούται, ως σύνολο, να πληροφορείται τα όσα συνέβησαν ώστε να μην υπάρξει επανάληψη παρόμοιων φαινομένων στο μέλλον. Για το σκοπό αυτό συστάθηκαν και μια σειρά από εξωδικαστικές επιτροπές αναζήτησης της αλήθειας σε πολλές χώρες με σκοπό την αναζήτηση των γεγονότων αλλά και τη διατήρηση αρχείων για τις μελλοντικές γενιές.

Όπως αναφέρεται στην πρώτη έκθεση του ειδικού εισηγητή για το φαινόμενο της ατιμωρησίας των Η.Ε, το Δια-Αμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων είναι το πρώτο που διαπιστώνει σε ένα κανόνα σταθμό ότι το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη ενώπιον ενός αμερόληπτου και ανεξάρτητου δικαστηρίου και η χορήγηση αμνηστίας για τους ενόχους σοβαρών παραβιάσεων ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ασυμβίβαστα.¹⁴⁶

¹⁴⁴ J.N.Maogoto, "Now You see, Now You Don't: The Duty of the State to Investigate and Prosecute 'Disappearances and Extra Judicial Executions', Australian International Law Journal, January 2002, available at: http://works.bepress.com/jackson_maogoto/25

¹⁴⁵

¹⁴⁶

Το δικαίωμα στην δίκαιη και ταυτόχρονα αποτελεσματική δίκη είναι άμεσα συνδεδεμένο και με το δικαίωμα στην επανόρθωση το οποίο και εμπεριέχει τόσο την αποκατάσταση και την αποζημίωση του θύματος όσο και των συγγενών του.

Στις περισσότερες ετήσιες εκθέσεις της, η Ομάδα Εργασίας για της Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις αλλά και η τότε Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων παρουσίαζαν στοιχεία για τη χορήγηση αμνηστιών οι οποίες και αύξαναν συνεχώς τα ποσοστά των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.

Στο ίδιο ζήτημα εμπίπτουν και οι λεγόμενες ασυλίες πίσω από τις οποίες κρύβονταν οι περισσότεροι από τους εκτελεστές της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης χρησιμοποιώντας την επίσημη ιδιότητα τους. Ταυτόχρονα ως μέλη των στρατιωτικών δυνάμεων της κάθε χώρας τις περισσότερες φορές παραπέμπονταν σε δική στα στρατιωτικά δικαστήρια των οποίων και η δικαιοδοσία ήταν περιορισμένη και καθορίζονταν και από τους στρατιωτικούς κώδικες κάθε χώρας. Αν και στο πλαίσιο της Σύμβασης δε γίνεται

Στη προσπάθεια για τη καταπολέμηση του φαινομένου της ατιμωρησίας σε συνάρτηση με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις κρίθηκε σκόπιμη η ποινικοποίηση της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης στο εσωτερικό δίκαιο των Κρατών. Αρχικά η πρόβλεψη αυτή υιοθετήθηκε στο άρθρο 4 της Διακήρυξης των Η.Ε του 1992. Ειδικότερα το άρθρο 4 αναφέρει « Όλες οι πράξεις της εξαναγκαστικής εξαφάνισης θα πρέπει να θεωρούνται εγκλήματα σύμφωνα με το ποινικό δίκαιο και να τιμωρούνται από ποινές ανάλογες της σοβαρότητας τους.¹⁴⁷

Καθώς η Διακήρυξη δεν είχε νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα, πολύ λίγα κράτη εναρμονίστηκαν με τη διάταξη με αποτέλεσμα λίγοι από τους ενόχους να οδηγηθούν στη δικαιοσύνη και να τιμωρηθούν. Όπως είδαμε όμως η Σύμβαση του 2007 έρχεται να καλύψει το κενό που είχε δημιουργηθεί καλώντας τα κράτη να οριοθετήσουν την εξαναγκαστική εξαφάνιση ως ένα αυτόνομο έγκλημα στο εσωτερικό ποινικό δίκαιο, τιμωρώντας το με τις κατάλληλες ποινές¹⁴⁸

3.6 Η ίδρυση της Επιτροπής για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις

¹⁴⁷ UN GENERAL ASSEMBLY, Declaration for the Protection of All Persons From Enforced Disappearances, Art4, διαθέσιμο στο <http://www.un.org/documents/ga/res/47/a47r133.htm>(τελευτ. επισκ. Σεπτέμβρης 2013)

¹⁴⁸ Άρθρα 4 και 7

Από την αρχή της διαπραγματευτικής διαδικασίας, ένα από τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα ήταν αν υπήρχε ουσιαστική ανάγκη για ίδρυση μια νέας επιτροπής για τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις. Τα περισσότερα κράτη και ΜΚΟ ήταν υπέρ της σύστασης ενός αποτελεσματικού μηχανισμού ελέγχου με οποιαδήποτε μορφή. Υπήρξαν όμως και κράτη που από την αρχή τέθηκαν ενάντια σε μια τέτοια κίνηση προβάλλοντας δύο επιχειρήματα. Το πρώτο αφορούσε στη σχέση της νέας Επιτροπής με την Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις και το δεύτερο στην απροθυμία των κρατών για αύξηση των μηχανισμών ελέγχου.¹⁴⁹

Η οριστική απόφαση ελήφθη μετά από συμβιβασμό μεταξύ των μερών με αποτέλεσμα η Επιτροπή που ιδρύεται να είναι μεν ανεξάρτητη αλλά με περιορισμένες δυνατότητες, όπως παρατηρεί και ο νυν πρόεδρος της Olivier de Frouville¹⁵⁰.

3.6.1 Δομή και λειτουργίες

Η Επιτροπή αποτελείται από 10 ανεξάρτητα και αμερόληπτα μέλη με υψηλό ηθικό χαρακτήρα και αναγνωρισμένη ικανότητα στο τομέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εκλεγμένα από τα Κράτη-μέλη της Σύμβασης.

Οι δυνατότητες ελέγχου της Επιτροπής περιλαμβάνουν α) τη λήψη και εξέταση, μέσω του Γενικού Γραμματέα των Η.Ε, εκθέσεων των Κρατών-μερών της Σύμβασης που παρουσιάζουν τα μέτρα που έχουν λάβει προκειμένου να υλοποιήσουν τις υποχρεώσεις τους απέναντι στη Σύμβαση β) τη λήψη και εξέταση ατομικών αναφορών από ή υπέρ ατόμων που ισχυρίζονται ότι είναι θύματα εξαναγκαστικής εξαφάνισης από ένα Κράτος-μέρος της Σύμβασης με την προϋπόθεση ότι το τελευταίο έχει αποδεχθεί με δήλωση τη δυνατότητα αυτή, γ) τη λήψη και εξέταση διακρατικών αναφορών στις οποίες ένα Κράτος-μέρος κατηγορείται ότι δεν πληρεί τις υποχρεώσεις του απέναντι στη Σύμβαση, προϋποθέτοντας όμως ότι και τα δύο Κράτη μέσω

¹⁴⁹ Report of the inter sessional open-ended working group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2003/71 σελ 6

¹⁵⁰ Olivier de Frouville,, , The Committee on Enforced Disappearances σελ 6

δήλωσης τους αναγνωρίζουν αυτή τη δυνατότητα της Επιτροπής και δ) τη δυνατότητα να πραγματοποιήσουν τα μέλη της επιτόπιες έρευνες σε περιπτώσεις σοβαρών παραβιάσεων της Σύμβασης προκειμένου να ενημερωθούν άμεσα για τη κατάσταση.

3.6 .2 Θεσμός με μέλλον;

Στις παραπάνω παραδοσιακές λειτουργίες της Επιτροπής, η Σύμβαση του 2007 έρχεται να προσθέσει δυο καινοτόμα στοιχεία στη προσπάθεια της να συντελέσει αποφασιστικά στην αντιμετώπιση του φαινομένου δίνοντας μια διαφορετική προοπτική στη λειτουργία της. Το πρώτο είναι η διαδικασία που προβλέπει τη δυνατότητα ανάληψης επείγουσας και άμεσης διαδικασίας για την αναζήτηση και τον εντοπισμό ατόμων που έχουν εξαφανιστεί σύμφωνα με το άρθρο 30 εισάγοντας μια παρόμοια μέθοδο μ' αυτή της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις. Στη περίπτωση όμως της Επιτροπής πέρα από τη πίεση που μπορεί να ασκήσει για την έρευνα που πρέπει να διεξάγει το Κράτος μπορεί να προτείνει και μέτρα για τη προστασία του, παρά τα κριτήρια που θεωρούνται απαραίτητα για να γίνει αποδεκτή.¹⁵¹

Το δεύτερο και ίσως περισσότερο νεωτεριστικό στοιχείο της Συνθήκης αναφορικά με τη λειτουργία της Επιτροπής είναι, το άρθρο 34. Σ' αυτό διακηρύσσεται ότι« Αν η Επιτροπή λαμβάνει πληροφορίες στις οποίες περιέχονται εμπεριστατωμένες ενδείξεις ότι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις εκτελούνται σε μια ευρεία και συστηματική βάση στην περιοχή δικαιοδοσίας Κράτους-μέρους, μπορεί, αφού ζητήσει από το Κράτος – μέρος όλες τις σχετικές πληροφορίες για τη κατάσταση, επειγόντως να θέσει το θέμα, μέσω του Γενικού Γραμματέα των Η.Ε, υπό τη προσοχή της Γενικής Συνέλευσης.»

Η πιθανότητα αυτή αποτελεί καινοτομία για το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ειδικότερα για τα όργανα που έχουν θεσπιστεί μέσω διεθνών συνθηκών.¹⁵²

Αναφορικά με το ζήτημα της σχέσης μεταξύ της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις και της Επιτροπής το άρθρο 28 της Σύμβασης αναφέρει ότι θα πρέπει να συνεργάζονται μεταξύ τους.¹⁵³ Η διατήρηση της Ομάδας

¹⁵¹ Khushal Vibhute, The 2007 International Convention Against Enforced Disappearance: Some Reflections, Mizan Law Review Vol. 2 No.2, July 2008 σελ 304-307

¹⁵²

¹⁵³ Άρθρο 28 της Σύμβασης

Εργασίας κρίθηκε απαραίτητη από τα Κράτη λόγω της δυνατότητας της να εξετάζει υποθέσεις σε οικουμενικό επίπεδο, όπως είδαμε, χωρίς τα Κράτη να είναι μέρη κάποιας Συνθήκης ή Πρωτοκόλλου, σε αντίθεση με την Επιτροπή η οποία περιορίζεται στα Κράτη-μέρη της Σύμβασης.

Συνοψίζοντας, η Επιτροπή αποτελεί σίγουρα την αρχή για μια «νέα γενιά» επιτροπών. Εντούτοις εντοπίζονται δυο σημαντικοί περιορισμοί στο έργο της. Ο πρώτος αφορά στη *ratione temporis* δυνατότητα της να εξετάσει υποθέσεις εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων αφού η Σύμβαση τεθεί σε ισχύ και ο δεύτερος εντοπίζεται στο γεγονός ότι τα Κράτη-μέρη θα πρέπει με δήλωση να αναγνωρίσουν ορισμένες δυνατότητες της. Οι περιορισμοί αυτοί όμως δεν υποβαθμίζουν το γεγονός της προσπάθειας για μια εξέλιξη της παραδοσιακής διαδικασίας που θα διατηρεί βέβαια την εμπειρία από τα παλαιότερα όργανα¹⁵⁴

3.7 Καταληκτικές παρατηρήσεις

Η Σύμβαση για τη Προστασία όλων των ανθρώπων από τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις ήρθε σαν αποτέλεσμα του τριαντάχρονου αγώνα κυρίως των ΜΚΟ και των οργανώσεων των συγγενών των θυμάτων, οι οποίες από τη πρώτη πίεσαν για την υιοθέτηση ενός δεσμευτικού νομικού πλαισίου απέναντι σε μια από τις σοβαρότερες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Μπορεί να χρειάστηκαν περίπου 3 χρόνια διαπραγματευτικής διαδικασίας, συμβιβασμοί μεταξύ των αντιπροσωπειών και η άσκηση πίεσης από συγκεκριμένες χώρες όπως η Γαλλία και συγκεκριμένα πρόσωπα όπως ο πρόεδρος της Ειδικής Ομάδας Εργασίας, διάψευση προσδοκιών, μέχρι να υιοθετηθεί το τελικό κείμενο, η αξία του όμως ως το μοναδικό νομικά δεσμευτικό κείμενο σε οικουμενικό επίπεδο για τη προστασία από τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις θεωρείται αναμφισβήτητη. Αυτό

¹⁵⁴ Olivier de Frouville,, , The Committee on Enforced Disappearances σελ 14

που μένει ακόμα να δούμε είναι αν και η συμβολή του στην αντιμετώπιση του φαινομένου θα είναι αποτελεσματική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ : ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ/ΒΙΑΙΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ

Η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων αποτελεί κατά κύριο λόγο μια αμιγώς Κρατική πολιτική, όπως έχει ήδη αναγνωριστεί τόσο από τη νομολογία όσο και στη Σύμβαση του 2007. Επομένως αποτελεί αδιαμφισβήτητο στοιχείο ότι στη βούληση των Κρατών έγκειται και ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης για την αντιμετώπιση του φαινομένου. Η αντιμετώπιση στο εσωτερικό είναι συνδεδεμένη με τη σύσταση μηχανισμών για την αναζήτηση των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί, για την αποκατάσταση της αλήθειας για τα θύματα των εξαφανίσεων αλλά και μέσω της ανάπτυξης της κατάλληλης νομοθεσίας για τη προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τη ποινικοποίηση της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης. και της εξασφάλισης στους συγγενείς των θυμάτων και τους νόμιμους αντιπροσώπους τους να καταγγέλλουν τις υποθέσεις εξαφάνισης. Όλα τα παραπάνω εμπίπτουν πια και στις υποχρεώσεις των Κρατών-μερών της Σύμβασης του 2007.

Ουσιαστικά οι χώρες που μετέβησαν σε δημοκρατικά καθεστάτα μετά από τη μακροχρόνια επικράτηση απολυταρχικών καθεστώτων είναι και αυτές που προσπάθησαν να αναπτύξουν ανεξάρτητες επιτροπές έρευνας και προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, άλλοτε επιτυχημένα και άλλοτε δεχόμενα έντονη κριτική για έλλειψη αμεροληψίας και αντικειμενικότητας στην εκτέλεση του έργου τους.

Στο παρόν κεφάλαιο θα προσπαθήσουμε να κωδικοποιήσουμε και να αξιολογήσουμε τους σημαντικότερους και πιο διαδεδομένους εσωτερικούς μηχανισμούς και τις διαδικασίες αντιμετώπισης του φαινομένου αναφέροντας και παραδείγματα χωρών με διαχρονικά μεγάλο αριθμό εξαφανίσεων.

5.1 Δικαστικές εγγυήσεις(Habeas Corpus- Amparo)

Μια από τις πιο σημαντικότερες νομικές εγγυήσεις απέναντι στην αυθαίρετη κράτηση και κατ' επέκταση στις εξαναγκαστικές/ βίαιες εξαφανίσεις αποτελεί η διαδικασία «Habeas corpus». Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής ένα άτομο μπορεί να αιτηθεί σ' ένα δικαστήριο να θέσει αίτημα habeas corpus διατάζοντας τις αρχές να φέρουν ενώπιον του δικαστηρίου το άτομο που έχει συλληφθεί προκειμένου το δικαστήριο να αποφασίσει για τη νομιμότητα της κράτησης και να ακολουθήσουν τις κατευθυντήριες γραμμές του δικαστηρίου πάνω στο ζήτημα. Στη προσπάθεια για προστασία του δικαιώματος στην ελευθερία , η διαδικασία habeas corpus βοηθά και στη προστασία των φυλακισμένων από βασανιστήρια , εξαφάνισή, ή εξωδικαστική εκτέλεση καθώς απαιτεί τη φυσική παρουσία του ατόμου ενώπιον μια δικαστικής αρχής η οποία αξιολογεί τη νομιμότητα της κράτησης ενώ επαληθεύεται ταυτόχρονα και η φυσική κατάσταση του φυλακισμένου.¹⁵⁵

Μια ακόμα νομική εγγύηση είναι το σύστημα προστασίας “amparo” το οποίο και αναγνωρίζεται μέσα από τους νόμους πολλών χωρών της Λατινικής Αμερικής.. Το πεδίο της εφαρμογής του είναι ευρύτερο, από αυτό της διαδικασίας “ habeas corpus” καθώς παρέχει προστασία όχι μόνο για το δικαίωμα στην ελευθερία αλλά και για άλλα συνταγματικά δικαιώματα συμπεριλαμβανομένων και των δικαιωμάτων στη ζωή και στη σωματική ακεραιότητα.¹⁵⁶

Οι δυο παραπάνω νομικές διαδικασίες χρησιμοποιήθηκαν εκτενώς από τους συγγενείς των θυμάτων στη προσπάθεια τους για αναζήτηση των οικείων προσώπων τους. Η σημασία τους στην αντιμετώπιση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων υπήρξε

¹⁵⁵ Amnesty International, This safeguard is derived from the ancient legal notion of ***habeas corpus***. *Habeas corpus* (literally, "that you have the body") is a device in the laws of various countries to test the legality of a detention. Under this procedure, a person can petition a court to issue a writ of *habeas corpus* commanding the authorities to produce the specified prisoner in person (literally, in "body") before the court so that the court can determine the legality of the detention, and to submit to the court's further directives in the matter

¹⁵⁶ Amnesty International, Another relevant legal device is ***amparo***, "protection", provided under the laws of many Latin American countries. Its scope is broader than that of *habeas corpus*, as it affords protection not only of the right to liberty but also of other constitutional rights including the rights to life and physical integrity.

ουσιαστική αφού στα πρώτα στάδια ανάπτυξης του φαινομένου αποτελούσαν το μόνο επιτρεπόμενο βήμα για την αναζήτηση του ατόμου που έχει εξαφανιστεί ακόμα πολλές φορές και σε περιπτώσεις που τα Κράτη επικαλούμενα καταστάσεις έκτακτης ανάγκης.

Το Δια-Αμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στη γνωμοδότηση¹⁵⁷ του για την εφαρμογή της διαδικασίας σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης αναφέρει: « Το Δικαστήριο θα πρέπει επίσης να παρατηρήσει ότι τα Συντάγματα και τα νομικά συστήματα των Κρατών –Μέρων τα οποία και επιτρέπουν την αναστολή των δικαστικών εγγυήσεων *habeas corpus* και “*amparo*” σε καταστάσεις έκτακτης ανάγκης δεν μπορούν θεωρηθούν συμβατά με τις διεθνείς υποχρεώσεις που επιβάλλονται σ’ αυτά τα Κράτη από τη Σύμβαση¹⁵⁸», ενώ καταλήγει ότι οι νομικές εγγυήσεις τις οποίες εγγυώνται τα Άρθρα 7(6) και 25(1) της Σύμβασης δεν μπορούν να ανασταλούν επειδή είναι δικαστικές εγγυήσεις θεμελιώδεις για τη προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών , των οποίων η αναστολή απαγορεύεται. »¹⁵⁹

Η προσπάθεια για εντοπισμό και διάσωση ατόμων που είχαν εξαφανιστεί μέσω των αιτημάτων *habeas corpus* και *amparo* βοήθησε σημαντικά και στη χαρτογράφηση του μεγέθους και της έκτασης που λάμβανε συνεχώς το φαινόμενο των εξαφανίσεων στις χώρες. Δυστυχώς στη πλειοψηφία των υποθέσεων όμως , όπως πολλές φορές έχει αναφέρει και η Ομάδα Εργασίας των Η.Ε για τις Εξαναγκαστικές/Βίαιες Εξαφανίσεις η διαδικασία κρινόταν αναποτελεσματική , λόγω διάφορων παραγόντων όπως η παρεμπόδιση της από τις επίσημες αρχές και η άρνηση για αποδοχή του αιτήματος των δικαστηρίων, ο εκφοβισμός των αιτούμενων, των δικηγόρων ή και των ίδιων των δικαστών αλλά και η αδυναμία, η απροθυμία των ίδιων των δικαστών αλλά και η έλλειψη ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Inter-American Court of Human Rights, Advisory Opinion OC-8/87 of January 30, 1987 §43

¹⁵⁸ Εννοεί την Αμερικανική Σύμβαση Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

¹⁵⁹ η τελική απόφαση του Δικαστηρίου «That, given the provisions of Article 27(2) of the American Convention on Human Rights, the legal remedies guaranteed in Articles 7 (6) and 25(1) of the Convention may not be suspended because they are judicial guarantees essential for the protection of the rights and freedoms whose suspension Article 27(2) prohibits.

¹⁶⁰ Amnesty International, The attempt to locate and rescue "disappeared" people by filing petitions of *habeas corpus* and *amparo* has been an important part of the fight against "disappearances". These petitions have helped to document the extent of "disappearances" in different countries. In the vast majority of cases, however, the petitions have been unsuccessful in finding the "disappeared", owing to such factors as official obstruction or failure to

Η Γουατεμάλα, μια από τις χώρες όπου ξεκίνησε το φαινόμενο των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων, υιοθέτησε το 1986 στη προσπάθεια της για πρόληψη και αντιμετώπιση του έναν από τους πιο αναλυτικούς νόμους για τις παραπάνω διαδικασίες σε συνδυασμό και με τον διορισμό ενός δικαστή με αποκλειστική αρμοδιότητα στις υποθέσεις αιτημάτων habeas corpus.¹⁶¹ Η φιλόδοξη προσπάθεια της Γουατεμάλα προσέκρουσε στους παράγοντες που αναφέραμε παραπάνω αλλά και στην έλλειψη συνεργασίας από τις στρατιωτικές αρχές οι οποίες και είχαν τη πρωταρχική ευθύνη για τις εξαφανίσεις.

5.2 Οι Εθνικές Επιτροπές Έρευνας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Οι Επιτροπές Έρευνας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων κρίθηκαν πολλές φορές αποτελεσματικά εργαλεία στη προσπάθεια αντιμετώπισης και πρόληψης της πρακτικής των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων στο εσωτερικό των Κρατών. Αν και θεσπίζονταν από τις Κυβερνήσεις των Κρατών σε πολλές περιπτώσεις διατήρησαν την ανεξαρτησία τους και παρουσίαζαν αξιοσημείωτο έργο ερευνώντας όλες τις υποθέσεις που αφορούσαν σε εξαναγκαστικές εξαφανίσεις συμπεριλαμβανομένων και αυτών που είχαν τελεστεί από μη κρατικούς παράγοντες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η Κολομβία στην οποία το 2001 ιδρύεται η Εθνική Επιτροπή για την Αναζήτηση των Εξαφανισμένων Ατόμων και το 2005 η Επιτροπή Συμφιλίωσης στη προσπάθεια για την εξακρίβωση των γεγονότων που είχαν συμβεί κατά τη διάρκεια των εμφυλίου πολέμου στη χώρα και τον εντοπισμό των θυμάτων των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.¹⁶² Και άλλες χώρες όπως η Αργεντινή, το Περού και οι Φιλιππίνες προσπάθησαν να ενσωματώσουν παρόμοιες επιτροπές ως εσωτερικούς μηχανισμούς έρευνας και πρόληψης των υποθέσεων των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.

respond to the courts' requests; intimidation of petitioners, lawyers and judges; weakness or lack of independence of the judiciary.

¹⁶¹ Report of the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearance, Mission to Guatemala 1987, E/CN.4/1988/19/Add. 1 και Amnesty International

¹⁶² Για περισσότερα στοιχεία σχετικά με τις Επιτροπές βλ. An Vranckx, A long road towards universal protection against enforced disappearance διαθ.στο <http://www.ipisresearch.be/download.php?id=152> 30/10/2008.

5.3 « Οι Επιτροπές Αλήθειας »

Το δικαίωμα στην αλήθεια είναι άμεσα συνδεδεμένο με τη πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων. Στο πυρήνα του βρίσκονται από τη μια πλευρά οι συγγενείς των ατόμων που έχουν εξαφανιστεί και οι οποίοι αναζητούν τους δικούς τους ανθρώπους, τα ίδια τα θύματα που αναφορικά με τις συνθήκες της εξαφάνισης και από των άλλη πλευρά το σύνολο της κοινωνίας το οποίο δικαιούται να γνωρίζει τα όσα συνέβησαν ή συμβαίνουν στη χώρα.

Το δικαίωμα στην αλήθεια θεωρείται αδιαμφισβήτητο και συνδέεται άμεσα με το καθήκον του Κράτους να προστατεύει και να εγγυάται τα ανθρώπινα δικαιώματα και κυρίως με την υποχρέωση του να διεξάγει αποτελεσματική έρευνα .¹⁶³

Στην υποχρέωση αυτή των κρατών στηρίζουν τη σύσταση τους οι Επιτροπές αναζήτησης της Αλήθειας, οι οποίες θεσπίστηκαν και συνεχίζουν να θεσπίζονται σε πολλές από τις χώρες με μεγάλο αριθμό υποθέσεων εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.

Οι επιτροπές έχουν παίξει σημαντικό ρόλο στη προώθηση της δικαιοσύνης, της αποκάλυψης της αλήθειας, της πρότασης επανορθώσεων και μεθόδων επανασύστασης θεσμών. Παρ' όλα αυτά η εμπειρία έχει δείξει ότι οι επιτροπές αυτές συχνά υπόκεινται σε περιορισμούς που συχνά αφορούν τη περίοδο εξέτασης, το σκοπό τους και τη χρονική διάρκεια σύστασης τους.

Η πρώτη Επιτροπή που συστάθηκε ήταν στην Ουγκάντα το 1978 ενώ σταδιακά η πρακτική αυτή επεκτάθηκε και σ' άλλες χώρες.

¹⁶³ Commission on Human Rights Study on the right to the truth, Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights E/CN.4/2006/91 σελ 13

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΣΤΟ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΤΟΠΙΟ

Με την υιοθέτηση της Σύμβασης του 2007 για τη Προστασία Όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις θεωρήθηκε ότι έκλεισε ένα μεγάλο κεφάλαιο στη προσπάθεια αντιμετώπισης του φαινομένου με την υιοθέτηση ενός νομικά δεσμευτικού πλαισίου.

Την ίδια στιγμή όμως στο διεθνές τοπίο ξεκινά ένας διαφορετικός πόλεμος, αυτός ενάντια στη τρομοκρατία, ο οποίος και εγείρει νέα ζητήματα αναφορικά με το δίκαιο των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων.¹⁶⁴

Η επόμενη μέρα των επιθέσεων της 11^{ης} Σεπτεμβρίου του 2001 επιφέρει σημαντικές αλλαγές στο διεθνές σκηνικό, οδηγώντας πολλές φορές τις χώρες να λάβουν μια σειρά από αυστηρά νομοθετικά μέτρα θέτοντας σε περιορισμό τα ανθρώπινα δικαιώματα με επίκληση στο δόγμα της εθνικής ασφάλειας. Αν και δεν είναι η πρώτη φορά που Κράτη χρησιμοποιούν το δόγμα αυτό για να χαρακτηρίσουν οργανώσεις ως τρομοκρατικές ή επικίνδυνες για την ασφάλεια της χώρας και να λάβουν μέτρα προς αυτή τη κατεύθυνση, σήμερα η κατάσταση παρουσιάζει ορισμένες διαφορές. Η σημερινή πολιτική υιοθετείται από δημοκρατικά εκλεγμένες κυβερνήσεις, και γενικά από χώρες με δημοκρατικά πολιτεύματα και ιδεώδη. Επιπρόσθετα οι επιχειρήσεις που διεξάγονται μετά την 11^η Σεπτεμβρίου ενάντια στη τρομοκρατία διακρίνονται για την έντασή τους και για το δίκτυο συνεργασίας μεταξύ των χωρών

Στο παρόν κεφάλαιο θα εξετάσουμε τη σύνδεση των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων με τις πρακτικές που εφαρμόστηκαν στο «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας» οι οποίες και έδωσαν νέα διάσταση στο φαινόμενο.

¹⁶⁴ Ioanna Pervou, The Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: Moving Human Rights Protection Ahead, European Journal of Legal Studies, Volume 5, Issue 1 (Spring/Summer 2012), σελ.136

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ: Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΩΝ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΩΝ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΤΡΟΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

1.1. Μυστικές κρατήσεις και εξαναγκαστικές εξαφανίσεις

Η πρώτη από τις πρακτικές που εφαρμόστηκε ως αντιτρομοκρατικό μέτρο ήταν αυτή των μυστικών κρατήσεων. Η προσπάθεια για πρόληψη μελλοντικών επιθέσεων και αποδυνάμωση των τρομοκρατικών ομάδων χρησιμοποιήθηκε ως πρόσχημα για την ευρεία χρήση της πρακτικής σε συνδυασμό και με τις σκληρές ανακριτικές μεθόδους.

Στη κοινή μελέτη ορισμένων εισηγητών των ειδικών διαδικασιών του Συμβουλίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε.¹⁶⁵ σε σχέση με τις μυστικές κρατήσεις στα πλαίσια της καταπολέμησης της τρομοκρατίας γίνεται μια προσπάθεια κωδικοποίησης των πρακτικών αυτών. Ειδικότερα αναφέρεται ότι «η μυστική κράτηση ενός προσώπου συντελείται αν οι Κρατικές αρχές ενεργώντας με την επίσημη ιδιότητα τους, ή πρόσωπα ενεργώντας σύμφωνα με τις εντολές τους, δηλαδή με την άδεια, τη συναίνεση, την υποστήριξη ή την συνέργεια του Κράτους, η σε κάθε άλλη περίπτωση που η πράξη ή η παράλειψη του κρατουμένου αποδίδεται στο κράτος, στερεί άτομα από την ελευθερία τους · όταν σ' ένα πρόσωπο δεν επιτρέπεται καμία επαφή με την έξω κόσμο (incommunicado detention) · και όταν οι επίσημες αρχές αρνούνται να επιβεβαιώσουν ή αποκρύπτουν το γεγονός ότι το άτομο αυτό στερείται της ελευθερίας του, κρυμμένο από τον υπόλοιπο κόσμο, για παράδειγμα από την οικογένεια του, από δικηγόρους, ΜΚΟ, ή ακόμα όταν αρνούνται να παρέχουν ή αποκρύπτουν πληροφορίες για τη τύχη και τα ίχνη του κρατουμένου. ¹⁶⁶

¹⁶⁵ Human Rights Council, A/HRC/13/42, Joint Study on global Practices in Relation to Secret Detention in the Context of Countering Terrorism of the Special Rapporteur on the Promotion and Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms while countering terrorism Martin Scheinin, The Special Rapporteur on Torture and Other Inhuman or Degrading Treatment or Punishment Manfred Nowak, The Working Group on Arbitrary Detention Represented by its Vice-Chair Shaheen Sardar Ali and the Working Group on Enforced or Involuntary Disappearances Represented by its Chair, Jeremy Sarkin

¹⁶⁶ For the purpose of the present report, it is construed that a person is kept in secret detention if State authorities acting in their official capacity, or persons acting under the orders thereof, with the authorization, consent, support or acquiescence of the State, or in any other situation where the action or omission of the detaining person is attributable to the State,1 deprive persons of their liberty; where the person is not permitted any contact with the outside world (“incommunicado detention”); and when the detaining or otherwise competent authority denies, refuses to confirm or deny or actively conceals the fact that the person is deprived of his/her liberty hidden from the outside world, including, for example family, independent lawyers or non-governmental organizations, or refuses to provide or actively conceals information about the fate or whereabouts of the detainee σελ 11§8

Επομένως οι μυστικές κρατήσεις ισοδυναμούν με εξαναγκαστικές εξαφανίσεις, καθώς πληρούν σχεδόν όλα τα στοιχεία που περιέχονται στο νομικό ορισμό των τελευταίων. Επιπρόσθετα στο άρθρο 17 της Σύμβασης του 2007 για τη Προστασία όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις αναφέρεται η απαγόρευση της μυστικής κράτησης ενός ατόμου ενώ τα κράτη καλούνται να προβάλουν εγγυήσεις για την εφαρμογή του.¹⁶⁷

1.2 Extraordinary renditions

Μια ακόμα από τις πρακτικές που χρησιμοποιήθηκε συστηματικά στο Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας είναι αυτή των «extraordinary renditions».¹⁶⁸ Η πρακτική αυτή συνδέεται άμεσα με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις καθώς οι πρώτες της εφαρμογές εντοπίζονται στη Λατινική Αμερική της δεκαετίας του 1970 και συγκεκριμένα στη λεγόμενη Επιχείρηση Condor.¹⁶⁹ Τότε οι απολυταρχικές κυβερνήσεις ορισμένων χωρών είχαν δημιουργήσει ένα δίκτυο μεταφοράς πληροφοριών με σκοπό τον εντοπισμό δυνητικών αντιπάλων του καθεστώτος και τρομοκρατών και την εξαφάνισή τους χωρίς ίχνος.

Ο όρος αυτός δεν αποτελεί νομική ορολογία αλλά χρησιμοποιείται σήμερα προκειμένου να περιγράψει ένα σύστημα μεταφοράς υπόπτων που κρατούνται για τρομοκρατικές πράξεις από τη χώρα στην οποία συνελήφθησαν, σε κάποια άλλη με ασθενέστερο νομικό πλαίσιο προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προκειμένου να ανακριθούν και να ομολογήσουν τη συμμετοχή τους σε τρομοκρατικές οργανώσεις ή να αποκαλύψουν πληροφορίες που θα οδηγήσουν στην αποδυνάμωση των αντιτρομοκρατικών ομάδων. Συνήθως μεσολαβεί και μια τρίτη χώρα που λειτουργεί ως ενδιάμεσος προορισμός.¹⁷⁰ Η χρήση της πρακτικής αυτής αποδόθηκε στις μυστικές

¹⁶⁷ Άρθρο 17 της Σύμβασης για τη Προστασία Όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις

¹⁶⁸ Η επιλογή της διατήρησης της αγγλικής ορολογίας γίνεται με σκοπό την ορθότερη απόδοση του όρου

¹⁶⁹ Ioanna Pervou, The Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: Moving Human Rights Protection Ahead, European Journal of Legal Studies, Volume 5, Issue 1 (Spring/Summer 2012), σελ.136

υπηρεσίες των Η.Π.Α και σε πολλές περιπτώσεις συνδέθηκε με το φυλακή του Γκουαντάναμο.¹⁷¹

Η εξάπλωση του δικτύου των «extraordinary renditions» προκάλεσε ανησυχία στα όργανα ανθρωπίνων δικαιωμάτων, στις ΜΚΟ αλλά και σ' ολόκληρη τη κοινή γνώμη. Όπως αναφέρει και η Ομάδα Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις στην ετήσια έκθεση της το 2005, «σχετίζοντας άμεσα τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις με τη παραπάνω πρακτική, «Η Ομάδα Εργασίας εκφράζει και πάλι την μεγάλη ανησυχία της ότι αντιτρομοκρατικές πρακτικές χρησιμοποιούνται από έναν αυξανόμενο αριθμό Κρατών σαν δικαιολογία για να μη πληρούν τις υποχρεώσεις απέναντί στη Διακήρυξη. Αξιοπίστες αναφορές μιλούν για άσκηση πίεσης σε ομάδες της αντιπολίτευσης στο όνομα του «πολέμου κατά της Τρομοκρατίας» Επιπρόσθετα οι “extraordinary renditions” χρησιμοποιούνται για τη μεταφορά υπόπτων για τρομοκρατικές πράξεις σ' άλλα κράτη για σκληρή ανάκριση. Η Ομάδα Εργασίας συνεχίζει να λαμβάνει πληροφορίες για την ύπαρξη μυστικών κέντρων κράτησης οι ύποπτοι για τρομοκρατία κρατούνται σε πλήρη απομόνωση από τον έξω κόσμο. Και στις τρεις περιπτώσεις οι άνθρωποι εξαφανίζονται. Όπως έχει διαπιστωθεί οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις συνοδεύονται από βασανιστήρια και πολλές φορές εξωδικαστικές εκτελέσεις.»¹⁷²

Οι πραγματικές διαστάσεις της πρακτικής του δικτύου των «extraordinary renditions» φάνηκαν και στην έκθεση του ειδικού εισηγητή του Συμβουλίου της Ευρώπης, Dick Marty στηριζόμενη σε μαρτυρίες των ίδιων των θυμάτων, στην οποία περιγράφεται η διαδικασία σύλληψης και μυστικής μεταφοράς των υπόπτων με ειδικές πτήσεις μέσω ενδιάμεσων προορισμών, διαδικασία στην οποία εμπλέκονται και ευρωπαϊκές χώρες.

¹⁷³ Στην αναλυτική παρουσίαση του θέματος αναφέρεται η ύπαρξη ενός ολόκληρου

¹⁷¹ Tullio Scovazzi, Gabriella Citroni, The Struggle Against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 2007 σελ 47

¹⁷² Report of the Working Group on Enforced or Involuntarily Disappearances E/CN.4/2006/5 «The Working Group again stresses its grave concern that anti-terrorist activities are being used by an increasing number of States as an excuse for not respecting the obligations of the Declaration. Credible reports point to the repression of opposition groups in many States in the name of a “war on terror”. In addition “extraordinary rendition” has been used to transport terrorist suspects to other States for aggressive interrogation. Information continues to reach the Working Group concerning the existence of secret detention centres where terrorist suspects are held in complete isolation from the outside world. In all three situations, people disappear. As is well documented, disappearance is often a precursor to torture and even to extrajudicial execution» σελ.4

¹⁷³ Committee on Legal Affairs and Human Rights Alleged secret detentions and unlawful inter-state transfers involving Council of Europe member states, Dick Marty, σελ4, και 16-19

δικτύου που πηγάζει από τις ΗΠΑ και φτάνει στις χώρες της Μέσης Ανατολής, με ενδιάμεσους σταθμούς χώρες της Ανατολικής Ευρώπης.¹⁷⁴

Προτού εξετάσουμε τα κοινά χαρακτηριστικά της παραπάνω πρακτικής με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις θα ήταν χρήσιμο να ανατρέξουμε στη πρόσφατη απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων, στην υπόθεση ELMASHRI κατά Σκοπίων.¹⁷⁵ Στην υπόθεση αυτή ο ενάγων, υπήκοος Γερμανίας, περιγράφει τη σύλληψη του στα Σκόπια, τη μυστική κράτηση του σε ξενοδοχείο της χώρας, μέχρι τη μεταφορά του στο αεροδρόμιο της χώρας απ' όπου και μεταφέρθηκε με «ειδική πτήση» σε μυστικό μέρος κράτησης της CIA στο Αφγανισταν. Ο ενάγων σημειώνει την απάνθρωπη και ταπεινωτική μεταχείριση την οποία υπέστη τόσο κατά τη παραμονή του στο αεροδρόμιο όσο και κατά τους 4 μήνες της παραμονής του στο Αφγανισταν. Στο απαντητικό του υπόμνημα το κράτος των Σκοπίων αρνήθηκε τις κατηγορίες και την οποιαδήποτε συμμετοχή του στη μεταφορά του ενάγοντος σε τρίτη χώρα.¹⁷⁶

Δυο είναι τα στοιχεία τα οποία και ξεχωρίζουν στην απόφαση του Δικαστηρίου. Αρχικά στο εφαρμοστέο δίκαιο χρησιμοποιείται η Σύμβαση του 2007 για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις γεγονός που συνδέει άμεσα τις εξαφανίσεις με τη πρακτική. Και στο σκεπτικό όμως της απόφασης και κυρίως στην εξέταση της παραβίασης του Άρθρου 5 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, που αφορά στη στέρηση της ελευθερίας αναφέρει «Το Δικαστήριο, θεωρεί ότι η απαγωγή και η κράτηση του ενάγοντος ισοδυναμεί με «εξαναγκαστική εξαφάνιση», όπως ορίζεται στο διεθνές δίκαιο (αναφέρεται στη Σύμβαση του 2007). Η «εξαναγκαστική εξαφάνιση» του ενάγοντος, αν και προσωρινή, χαρακτηρίζεται από μια συνεχή κατάσταση αβεβαιότητας και ασυδοσίας, η οποία και επεκτάθηκε σ' ολόκληρη τη περίοδο της αιχμαλωσίας του». Το Δικαστήριο συνεχίζει αναγνωρίζοντας τον συνεχή χαρακτήρα των παράνομων πράξεων που συνεπάγεται και την ύπαρξη της

¹⁷⁴ Committee on Legal Affairs and Human Rights Alleged secret detentions and unlawful inter-state transfers involving Council of Europe member states, Dick Marty 12-16

¹⁷⁵ European Court of Human Rights, Case CASE OF EL-MASRI v. THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA (Application no. 39630/09)

¹⁷⁶ European Court of Human Rights, Case CASE OF EL-MASRI v. THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA (Application no. 39630/09) σελ 8 §37

παραβίασης από το ξεκίνημα τους μέχρι και την οριστική παύση τους αναγνωρίζοντας και τη παραβίαση του άρθρου 5.¹⁷⁷

Συμπερασματικά είναι αδιαμφισβήτητο γεγονός ότι οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις συνδέθηκαν με το περιεχόμενο των παραπάνω πρακτικών στα πλαίσια του «Πολέμου κατά της Τρομοκρατίας». Η στέρηση της ελευθερίας, η ανάμειξη των κρατικών παραγόντων έστω και με έμμεσο τρόπο και η άρνηση της παραδοχής της κράτησης αποτελούν τα κοινά στοιχεία που έχουν ήδη εντοπιστεί ανάμεσα στις τρεις πρακτικές καθώς και τα σημεία που ακόμα τίθενται υπό αμφισβήτηση.¹⁷⁸

Η δική μας καταληκτική παρατήρηση υποστηρίζει από τη μια πλευρά την ύπαρξη των κοινών στοιχείων μεταξύ των τριών πρακτικών αλλά από την άλλη πλευρά αναφορικά με τη πρακτική των “extraordinary rendition” θεωρεί ότι αποτελεί μια εξέλιξη της πρακτικής των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων με τη συστηματική χρήση βασανιστηρίων και σκληρών μεθόδων ανάκρισης αλλά και με τη δημιουργία ενός ενισχυμένου δικτύου σύλληψης, μεταφοράς και κράτησης υπόπτων που ξεφεύγει από τα σύνορα του κράτους σύλληψης και περιλαμβάνει, όπως είπαμε, ένα κράτος ως ενδιάμεσο σταθμό και ένα που αποτελεί το τελικό προορισμό.

¹⁷⁷ European Court of Human Rights, Case CASE OF EL-MASRI v. THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF MACEDONIA (Application no. 39630/09) σελ 80 §240-241
Having regard to the above, the Court considers that the applicant’s abduction and detention amounted to “enforced disappearance” as defined in international law (see paragraphs 95 and 100 above). The applicant’s “enforced disappearance”, although temporary, was characterised by an ongoing situation of uncertainty and unaccountability, which extended through the entire period of his captivity (see *Varnava and Others*, cited above, § 148). In this connection the Court would point out that in the case of a series of wrongful acts or omissions, the breach extends over the entire period starting with the first of the acts and continuing for as long as the acts or omissions are repeated and remain at variance with the international obligation concerned (see *Ilaşcu and Others*, cited above, § 321, and see also paragraph 97 above). Having regard to these considerations, the Court concludes that the respondent Government is to be held responsible for violating the applicant’s rights under Article 5 of the Convention during the entire period of his captivity.

¹⁷⁸ NIKOLAS KYRIAKOU, THE INTERNATIONAL CONVENTION FOR THE PROTECTION OF ALL PERSONS FROM ENFORCED DISAPPEARANCE AND ITS CONTRIBUTIONS TO INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW, WITH SPECIFIC REFERENCE TO EXTRAORDINARY RENDITION, Melbourne journal of international law Vol.13, Issue 1(June 2012) σελ.22-27

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Κλείνοντας την έρευνα μας αναφορικά με το φαινόμενο των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων μπορούμε να οδηγηθούμε σε ορισμένα γενικά συμπεράσματα σχετικά με τη φύση και το σκοπό του φαινομένου και τις προσπάθειες αντιμετώπισης του.

Αρχικά το φαινόμενο των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων αποτελεί ένα σύνθετο φαινόμενο, του οποίου η εξέταση υπό τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου θα πρέπει να στηρίζεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα: σ' αυτό της ευθύνης του Κράτους στην οποία εστιάζει το διεθνές δίκαιο ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προστασίας των ανθρώπων σε περιόδους ένοπλων συγκρούσεων και της οριοθέτησης των μεθόδων του πολέμου, που αποτελεί πρωταρχικό σκοπό του ανθρωπιστικού δικαίου και τέλος την ατομική ποινική ευθύνη, η οποία και εντοπίζεται στο διεθνές ποινικό δίκαιο.

Σ' ότι αφορά την ευθύνη του Κράτους, αυτή δεν εντοπίζεται μόνο στην υιοθέτηση της πρακτικής των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων, ως κυβερνητικής πολιτικής που παραβιάζει διεθνώς κατοχυρωμένα θεμελιώδη δικαιώματα αλλά και στην αποτυχία του να εκπληρώσει την υποχρέωση σεβασμού και εξασφάλισης των δικαιωμάτων αυτών.

Στην περίπτωση του Διεθνούς Ποινικού Δικαίου η ευθύνη μεταφέρεται και στο άτομο, το οποίο πρέπει να τιμωρηθεί για την εκτέλεση ή τη συμμετοχή στη πράξη της εξαναγκαστικής εξαφάνισης η οποία και μπορεί αν εκτελείται ως μέρος μια συστηματικής και ευρείας επίθεσης απέναντι σε άμαχο πληθυσμό, μπορεί να χαρακτηριστεί ως έγκλημα κατά της ανθρωπότητας. Ταυτόχρονα όμως στο εσωτερικό ποινικό δίκαιο για να μπορέσει να συσταθεί ατομική ποινική ευθύνη θα πρέπει το Κράτος να ποινικοποιήσει ως ξεχωριστό έγκλημα τη πράξη της εξαφάνισης και να θεσπίσει ποινές ανάλογες της σοβαρότητας του εγκλήματος.

Πέρα από το σύνθετο χαρακτήρα τους θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις έχουν χαρακτηριστεί και ως μια συνεχής παραβίαση του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η παραβίαση παύει να υφίσταται όταν εξακριβωθούν η τύχη και τα ίχνη του ατόμου που έχει εξαφανιστεί.

Η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων αρχικά αντιμετωπίστηκε από τη διεθνή κοινότητα ως ένα περιφερειακό και μεμονωμένο φαινόμενο των χωρών της Λατινικής Αμερικής που ακολούθησε την επικράτηση απολυταρχικών καθεστώτων στη πλειονηφία τους. Η επιδίωξη των δικτατόρων να διατηρηθούν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα στην εξουσία αποτέλεσε το έναυσμα για τη συστηματική χρήση της πρακτικής ως μέσο εξόντωσης των πολιτικών αντιπάλων τους χωρίς ίχνη, που εξασφάλιζε ταυτόχρονα την αποφυγή ευθυνών και τη διάχυση του φόβου και της αβεβαιότητας στο σύνολο της κοινωνίας.

Ως απάντηση η διεθνής κοινότητα περιορίστηκε στη σύσταση του μηχανισμού της Ομάδας Εργασίας για τις Εξαναγκαστικές/ Βίαιες Εξαφανίσεις στα πλαίσια της τότε Επιτροπής Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Η.Ε. αντί της ανάπτυξης ενός δεσμευτικού νομικού πλαισίου, παρά τις έντονες πιέσεις που δεχόταν από τις ΜΚΟ και τις ενώσεις των συγγενών των θυμάτων.

Η γρήγορη εξάπλωση του φαινομένου και σ' άλλες περιοχές του πλανήτη, προκάλεσε τη κριτική για τη μη επαρκή επιλογή της διεθνούς κοινότητας απέναντι στην αντιμετώπιση του φαινομένου και έκανε επιτακτική την ανάγκη για την ανάπτυξη ενός νομικά δεσμευτικού οργάνου για τη προστασία απέναντι στις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις.

Το όργανο αυτό υιοθετήθηκε τελικά το 2007, περιλαμβάνοντας όλα τα νομικά ζητήματα που κατά καιρούς είχαν τεθεί, όπως την οριστική κωδικοποίηση της, τη θέσπιση ενός ξεχωριστού δικαιώματος που δεν τίθεται σε οποιονδήποτε περιορισμό, την εκτέλεση της πράξης από non-state actors, τη ποινικοποίηση per se της πράξης της εξαναγκαστικής εξαφάνισης στο εσωτερικό ποινικό δίκαιο των κρατών και τις γενικότερες υποχρεώσεις των κρατών με βάση τη Σύμβαση. Η Σύμβαση έδωσε ακόμα την οριστική απάντηση για την έννοια του θύματος αλλά και για το δικαίωμα στην επανόρθωση και στην αλήθεια που αναγνωρίζεται στα θύματα.

Με τη Σύμβαση του 2007 κλείνει ένας μεγάλος κύκλος προσπαθειών για την αποτελεσματική αντιμετώπιση του φαινομένου των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων με τα ποσοστά των αναφορών να μειώνονται συνεχώς. Την ίδια στιγμή όμως ο «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας» και οι πρακτικές που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια του

έδωσαν μια νέα διάσταση στο δίκαιο των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων, οδηγώντας μας στο συμπέρασμα ότι η πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων εξακολουθεί να υφίσταται με διαφορετικό περιεχόμενο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ο Αδόλφος Χίτλερ υπήρξε ο πρώτος που συνειδητοποίησε ότι η εξαφάνιση ενός ανθρώπου χωρίς ίχνη μπορεί να είναι πιο αποτελεσματική και σκληρή τιμωρία από τον ίδιο το θάνατο. Έτσι μέσω του διατάγματος «Night and Fog» γεννήθηκε η πρώτη ιστορική χρήση της πρακτικής των εξαναγκαστικών/βίαιων εξαφανίσεων το 1941. Και ενώ όλοι πίστεψαν ότι τέτοιου είδους ειδική εγκλήματα κατά της ανθρωπίνης αξιοπρέπειας θα τερματίζονταν μαζί με το τέλος του Β'ΠΠ και τη πτώση του ναζιστικού καθεστώτος, λίγα χρόνια αργότερα τα απολυταρχικά καθεστώτα της Λατινικής Αμερικής όχι μόνο εφάρμοσαν τη πρακτική αυτή αλλά τις προσέθεσαν και νέες διαστάσεις.

Οι εξαναγκαστικές εξαφανίσεις έθεσαν σε αμφισβήτηση το ίδιο το περιεχόμενο του δικαίου ανθρωπίνων δικαιωμάτων θέτοντας ουσιαστικά το άτομο εκτός της προστασίας του νόμου δημιουργώντας ταυτόχρονα και ένα πλαίσιο ατιμωρησίας για τους δράστες.

Η ενασχόληση της διεθνούς κοινότητας με τις εξαναγκαστικές εξαφανίσεις, έγινε με λιγότερο αποφασιστικά βήματα απ' ό,τι απαιτούσε η σοβαρότητα του φαινομένου παρά το γεγονός ότι οι ΜΚΟ και οι οργανώσεις των οικογενειών των θυμάτων πίεζαν συνεχώς προς την ανάληψη αποτελεσματικότερων πρωτοβουλιών. Η υιοθέτηση της Συνθήκης του 2007 υπήρξε το επιστέγασμα των προσπαθειών όλων των παραπάνω φορέων καθώς και ορισμένων κρατών και διεθνών οργανισμών που μάχονταν προς αυτή τη κατεύθυνση.

Γεγονός όμως παραμένει ότι τα διεθνή νομικά όργανα δεν μπορούν να αλλάξουν ξαφνικά μια πραγματικότητα που αποτελεί προϊόν της ηθικής αχρειότητας αυτών που είναι έτοιμοι να καταφύγουν στη πρακτική των εξαναγκαστικών εξαφανίσεων. Σήμερα οι κυβερνήσεις καλούνται να δώσουν μια αποφασιστική απάντηση και να στείλουν ένα αδιαμφισβήτητο μήνυμα ότι δεν θα ανεχτούν πλέον τη πρακτική αυτή και θα την καταπολεμήσουν αποτελεσματικά.¹⁷⁹

¹⁷⁹ Citroni G-Scovazzi T, Recent Developments in International Law to Combat Enforced Disappearances Revista Internacional de Direito e Cidadania, n. 3, p.89-111, fevereiro/2009 σελ 110

Αυτό που μένει πια να δούμε είναι αν η θεωρία θα εφαρμοστεί και στη πράξη προκειμένου να μην υπάρξουν άλλα θύματα της ειδεχθούς αυτής πρακτικής.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α.ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΜΒΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Χάρτης Η.Ε Αγ. Φραγκίσκος 1945

Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου ,1948

Αμερικανική Σύμβαση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα San Hose, Costa Rica 1969

Ευρωπαϊκή Σύμβαση για τη Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, Ρώμη 1950

Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα 1966

Προαιρετικό Πρωτόκολλο σχετικά με το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα 1966

Διεθνές Σύμφωνο για τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Μορφωτικά Δικαιώματα 1966

Δια-Αμερικανική Σύμβαση για τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις , Belém do Pará 1994

Διεθνής Σύμβαση για τη Προστασία Όλων των Ανθρώπων από τις Εξαναγκαστικές Εξαφανίσεις ,2006

Διεθνείς Συμβάσεις της Γενεύης 1949 και τα Συμπληρωματικά Πρωτόκολλα του 1977 σ' αυτές

Καταστατικό Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου, Ρώμη 1998

Στοιχεία Εγκλήματος 2000

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ

ΔΙΑ –ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Inter-American Court of Human Rights Case of Velásquez-Rodríguez v. Honduras

Judgment of July 29, 1988

Inter-American Court of Human Rights Case of Godínez-Cruz v. Honduras
Judgment of January 20, 1989

Inter-American Court of Human Rights Case of Radilla-Pacheco v. Mexico
Judgment of November 23, 2009

INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS CASE GELMAN v.
URUGUAY JUDGMENT OF FEBRUARY 24, 2011

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ

ECHR, CASE OF MAHMUT KAYA v. TURKEY , *Application no. 22535/93*

ECHR, CASE OF KURT v. TURKEY ,(15/1997/799/1002)

ECHR, CASE OF EL-MASRI v. THE FORMER YUGOSLAV REPUBLIC OF
MACEDONIA , *Application no. 39630/09*

ECHR, CASE OF BAZORKINA v. RUSSIA, *Application no. 69481/01*

Πράξεις και άλλα κείμενα διεθνών οργανισμών

Γενική Συνέλευση

A/RES/33/172 Missing persons in Cyprus 20/12/1978

A/RES/33/173 Disappeared Persons 20/12/1978

A/RES/60/147 Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy
and Reparation for Victims of Gross Violations of International Human Rights Law
and Serious Violations of International Humanitarian Law

A /RES/ 47/133, Declaration on the Protection of All Persons from Enforced
Disappearance

A/RES /49/193. Question of enforced or involuntary disappearances(1995)

Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, RESOLUTION 8 (XXXI,) For the Establishment of the Ad-Hoc Working Group on Chile

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS RESOLUTION 20 (XXXVI),. Question of missing and disappeared persons 29/2/1980

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, The right to restitution, compensation and rehabilitation for victims of gross violations of human rights and fundamental freedoms, Final report of the Special Rapporteur, Mr. M. Cherif Bassiouni, submitted in accordance with Commission resolution 1999/33

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, Report submitted by Mr. Manfred Nowak, independent expert charged with examining the existing international criminal and human rights framework for the protection of persons from enforced or involuntary disappearances, pursuant to paragraph 11 of Commission resolution 2001/46

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, Report of the inter sessional open-ended working group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2003/71

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS , Report of the inter sessional open-ended working group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2004/59

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS , Report of the inter sessional open-ended working group to elaborate a draft legally binding normative instrument for the protection of all persons from enforced disappearance, E/CN.4/2006/57

COMMISSION ON HUMAN RIGHTS, Impunity Report of the independent expert to update the Set of Principles to combat impunity, Diane Orentlicher

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

JOINT STUDY ON GLOBAL PRACTICES IN RELATION TO SECRET DETENTION IN THE CONTEXT OF COUNTERING TERRORISM OF THE SPECIAL RAPPOREUR ON THE PROMOTION AND PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS WHILE COUNTERING TERRORISM, MARTIN SCHEININ; THE SPECIAL RAPPOREUR ON TORTURE AND OTHER CRUEL, INHUMAN OR DEGRADING TREATMENT OR PUNISHMENT, MANFRED NOWAK; THE WORKING GROUP ON ARBITRARY DETENTION REPRESENTED BY ITS VICE-CHAIR, SHAHEEN SARDAR ALI; AND THE WORKING GROUP ON ENFORCED OR INVOLUNTARY DISAPPEARANCES REPRESENTED BY ITS CHAIR, JEREMY SARKIN

ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Resolution 774(1982) ,on Europe and Latin America –the challenge of human rights

Resolution 884(1984) on enforced Disappearances

Committee on Legal Affairs and Human Rights ,Alleged secret detentions and unlawful inter-state transfers involving Council of Europe member states Draft report – Part II (Explanatory memorandum, Rapporteur: Mr Dick Marty, Switzerland, ALDE

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

AG/RES. 666 (XIII-0/83) παρ.4 διαθέσιμο στο
<http://www.cidh.org/annualrep/83.84.eng/chap.2.htm>

ΔΙΑ-ΑΜΕΡΙΑΚΑΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Inter-American Commission on Human Rights , Report on the situation of human rights in Argentina, OEA/Ser.L/V/II.49Doc. 19 corr.1, 11 April 1980

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΣΥΜΦΩΝΟΥ

ΑΤΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Human Rights Committee, Monaco and Vicario v Argentina Communication No. 400/1990

Human Rights Committee, Communication No30/1978 , Bleier v Uruguay

Human Rights Committee, Communication 107/1981, Quinteros Almeida v. Uruguay

ΑΛΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ/ΒΙΑΙΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΣ,

Reports of the Working Group on enforced or involuntary disappearances (1981-2012)

WORKING GROUP ON

ENFORCED OR INVOLUNTARY DISAPPEARANCES Compilation of General Comments on the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance

ILC, Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind 1996

ILC, Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts 2001

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, Enforced or Involuntary Disappearances Fact Sheet No. 6/Rev.3, 2009

BIBΛΙΑ-ΑΡΘΡΑ

Tullio Scovazzi, Gabriella Citroni, The Struggle Against Enforced Disappearance and the 2007 United Nations Convention, Martinus Nijhoff Publishers, Netherlands 2007

M.Ensalago Chile under Pinochet: recovering the truth, University of Pennsylvania Press, 2000

Guest I., Behind the disappearances: Argentina's dirty war against human rights and United Nations, University of Pennsylvania Press, 1990

[Allan R. Brewer-Carías](#), Constitutional Protection of Human Rights in Latin

America: A Comparative Study of Amparo Proceedings, Cambridge University press, 2009

Περράκης Σ. «Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Ηνωμένα Έθνη –Περιφερειακά Συστήματα», εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2009 σελ. 58

Ρούκουνας Εμ. Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο, Εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011

Γιόκαρης Α., Παζαρτζή Φ., «Εθνική και διεθνής ποινική καταστολή των διεθνών εγκλημάτων», Εκδ.Αντ.Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2008,

Brian Finucane ,Enforced Disappearance as a Crime Under International Law,
Electronic copy available at: <http://ssrn.com/abstract=1427062>

NIKOLAS KYRIAKOU, THE *INTERNATIONAL CONVENTION FOR THE PROTECTION OF ALL PERSONS FROM ENFORCED DISAPPEARANCE* AND ITS CONTRIBUTIONS TO INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS LAW, WITH SPECIFIC REFERENCE TO EXTRAORDINARY RENDITION, Melbourne journal of international law Vol.13, Issue 1(June 2012) σελ.3

Kirsten Anderson, 'How Effective is the *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance* Likely to Be in Holding Individuals Criminally Responsible for All Acts of Enforced Disappearance?'(2006) 7 *Melbourne Journal of International Law* σελ 245-249

B.A Frey , Los Desaparecidos: The Latin American Experiences a Narrative Framework for the International Norm against Enforced Disappearances, Human Rights in Latin American and Iberian Cultures *Hispanic Issues On Line* 5.1 (2009) σελ.52-72

Ioanna Pervou, The Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance: Moving Human Rights Protection Ahead, *European Journal of Legal Studies*, Volume 5, Issue 1 (Spring/Summer 2012), σελ130

Louis B. Sohn, THE **NEW** INTERNATIONAL LAW:PROTECTION OF THE RIGHTS OF INDIVIDUALS RATHER **THAN** STATES, THE AMERICAN UNIVERSITY LAW REVIEW, Vol. 32:1 ,1982, σελ.1-9

Federico Andreu-Guzmán, The Draft International Convention on the Protection of All Persons from Forced Disappearance, *The Review of the ICJ - Impunity, crimes against humanity and forced disappearance*, N° 62 – 63, Geneva, September 2001

Aim for human rights and International Coalition against Enforced Disappearances, A guide to the International Convention For the Protection of All Persons from Enforced Disappearances, 2009

Vitkauskaitė-Meurić .D,Zilinskas.J,The Concept of Enforced Disappearances in International Law, *Jurisprudence* 2010,2(120): 197-214

Milić T. The International Convention for the Protection Of All Persons From Enforced Disappearances , MP1, 2010,σελ 37-64

J.N.Maogoto, “Now You see, Now You Don’t: The Duty of the State to Investigate and Prosecute ‘Disappearances and Extra Judicial Executions ,Australian International Law Journal ,January 2002,available at Available at: http://works.bepress.com/jackson_maogoto/25

Olivier de Frouville,, , The Committee on Enforced Disappearances

Gabriella Citroni¹,Tullio Scovazzi Recent Developments in International law to Combat Enforced Disappearances, Revista Internacional de Direito e Cidadania, n. 3, p.89-111, fevereiro/2009

Amnesty International, Document - "Disappearances" and political killings: human rights crisis of the 1990s: a manual for action DISAPPEARANCES" AND POLITICAL KILLINGS: HUMAN RIGHTS CRISIS OF THE 1990sA MANUAL FOR ACTION

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

<http://www.ohchr.org/EN/Issues/Disappearances/Pages/DisappearancesIndex.aspx>

Working Group on Enforced Disappearances

<http://www.amnesty.org/> Διεθνής Αμνηστία

<http://www.oas.org/en/iachr/> Δια-Αμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

<http://www.hrw.org> Human Rights Watch

<http://www.desaparecidos.org/fedefam/eng.html>, FEDEFAM

**Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΟΛΩΝ ΤΩΝ
ΑΝΘΡΩΠΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ**

International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance

Preamble

The States Parties to this Convention,

Considering the obligation of States under the Charter of the United Nations to promote universal respect for, and observance of, human rights and fundamental freedoms,

Having regard to the Universal Declaration of Human Rights,

Recalling the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and the other relevant international instruments in the fields of human rights, humanitarian law and international criminal law,

Also recalling the Declaration on the Protection of All Persons from Enforced Disappearance adopted by the General Assembly of the United Nations in its resolution 47/133 of 18 December 1992,

Aware of the extreme seriousness of enforced disappearance, which constitutes a crime and, in certain circumstances defined in international law, a crime against humanity,

Determined to prevent enforced disappearances and to combat impunity for the crime of enforced disappearance,

Considering the right of any person not to be subjected to enforced disappearance, the right of victims to justice and to reparation,

Affirming the right of any victim to know the truth about the circumstances of an enforced disappearance and the fate of the disappeared person, and the right to freedom to seek, receive and impart information to this end,

Have agreed on the following articles:

Part I

Article 1

1. No one shall be subjected to enforced disappearance.
2. No exceptional circumstances whatsoever, whether a state of war or a threat of war, internal political instability or any other public emergency, may be invoked as a justification for enforced disappearance.

Article 2

For the purposes of this Convention, "enforced disappearance" is considered to be the arrest, detention, abduction or any other form of deprivation of liberty by agents of the State or by persons or groups of persons acting with the authorization, support or acquiescence of the State, followed by a refusal to acknowledge the deprivation of liberty or by concealment of the fate or whereabouts of the disappeared person, which place such a person outside the protection of the law.

Article 3

Each State Party shall take appropriate measures to investigate acts defined in article 2 committed by persons or groups of persons acting without

the authorization, support or acquiescence of the State and to bring those responsible to justice.

Article 4

Each State Party shall take the necessary measures to ensure that enforced disappearance constitutes an offence under its criminal law.

Article 5

The widespread or systematic practice of enforced disappearance constitutes a crime against humanity as defined in applicable international law and shall attract the consequences provided for under such applicable international law.

Article 6

1. Each State Party shall take the necessary measures to hold criminally responsible at least:

(a) Any person who commits, orders, solicits or induces the commission of, attempts to commit, is an accomplice to or participates in an enforced disappearance;

(b) A superior who:

(i) Knew, or consciously disregarded information which clearly indicated, that subordinates under his or her effective authority and control were committing or about to commit a crime of enforced disappearance;

(ii) Exercised effective responsibility for and control over activities which were concerned with the crime of enforced disappearance; and

(iii) Failed to take all necessary and reasonable measures within his or her power to prevent or repress the commission of an enforced disappearance or to submit the matter to the competent authorities for investigation and prosecution;

(c) Subparagraph (b) above is without prejudice to the higher standards of responsibility applicable under relevant international law to a military commander or to a person effectively acting as a military commander.

2. No order or instruction from any public authority, civilian, military or other, may be invoked to justify an offence of enforced disappearance.

Article 7

1. Each State Party shall make the offence of enforced disappearance punishable by appropriate penalties which take into account its extreme seriousness.

2. Each State Party may establish:

(a) Mitigating circumstances, in particular for persons who, having been implicated in the commission of an enforced disappearance, effectively contribute to bringing the disappeared person forward alive or make it possible to clarify cases of enforced disappearance or to identify the perpetrators of an enforced disappearance;

(b) Without prejudice to other criminal procedures, aggravating circumstances, in particular in the event of the death of the disappeared person or the commission of an enforced disappearance in respect of pregnant

women, minors, persons with disabilities or other particularly vulnerable persons.

Article 8

Without prejudice to article 5,

1. A State Party which applies a statute of limitations in respect of enforced disappearance shall take the necessary measures to ensure that the term of limitation for criminal proceedings:

(a) Is of long duration and is proportionate to the extreme seriousness of this offence;

(b) Commences from the moment when the offence of enforced disappearance ceases, taking into account its continuous nature.

2. Each State Party shall guarantee the right of victims of enforced disappearance to an effective remedy during the term of limitation.

Article 9

1. Each State Party shall take the necessary measures to establish its competence to exercise jurisdiction over the offence of enforced disappearance:

(a) When the offence is committed in any territory under its jurisdiction or on board a ship or aircraft registered in that State;

(b) When the alleged offender is one of its nationals;

(c) When the disappeared person is one of its nationals and the State Party considers it appropriate.

2. Each State Party shall likewise take such measures as may be necessary to establish its competence to exercise jurisdiction over the offence of enforced disappearance when the alleged offender is present in any territory under its jurisdiction, unless it extradites or surrenders him or her to another State in accordance with its international obligations or surrenders him or her to an international criminal tribunal whose jurisdiction it has recognized.

3. This Convention does not exclude any additional criminal jurisdiction exercised in accordance with national law.

Article 10

1. Upon being satisfied, after an examination of the information available to it, that the circumstances so warrant, any State Party in whose territory a person suspected of having committed an offence of enforced disappearance is present shall take him or her into custody or take such other legal measures as are necessary to ensure his or her presence. The custody and other legal measures shall be as provided for in the law of that State Party but may be maintained only for such time as is necessary to ensure the person's presence at criminal, surrender or extradition proceedings.

2. A State Party which has taken the measures referred to in paragraph 1 of this article shall immediately carry out a preliminary inquiry or investigations to establish the facts. It shall notify the States Parties referred to in article 9, paragraph 1, of the measures it has taken in pursuance of paragraph 1 of this article, including detention and the circumstances

warranting detention, and of the findings of its preliminary inquiry or its investigations, indicating whether it intends to exercise its jurisdiction.

3. Any person in custody pursuant to paragraph 1 of this article may communicate immediately with the nearest appropriate representative of the State of which he or she is a national, or, if he or she is a stateless person, with the representative of the State where he or she usually resides.

Article 11

1. The State Party in the territory under whose jurisdiction a person alleged to have committed an offence of enforced disappearance is found shall, if it does not extradite that person or surrender him or her to another State in accordance with its international obligations or surrender him or her to an international criminal tribunal whose jurisdiction it has recognized, submit the case to its competent authorities for the purpose of prosecution.

2. These authorities shall take their decision in the same manner as in the case of any ordinary offence of a serious nature under the law of that State Party. In the cases referred to in article 9, paragraph 2, the standards of evidence required for prosecution and conviction shall in no way be less stringent than those which apply in the cases referred to in article 9, paragraph 1.

3. Any person against whom proceedings are brought in connection with an offence of enforced disappearance shall be guaranteed fair treatment at all stages of the proceedings. Any person tried for an offence of enforced disappearance shall benefit from a fair trial before a competent, independent and impartial court or tribunal established by law.

Article 12

1. Each State Party shall ensure that any individual who alleges that a person has been subjected to enforced disappearance has the right to report the facts to the competent authorities, which shall examine the allegation promptly and impartially and, where necessary, undertake without delay a thorough and impartial investigation. Appropriate steps shall be taken, where necessary, to ensure that the complainant, witnesses, relatives of the disappeared person and their defence counsel, as well as persons participating in the investigation, are protected against all ill-treatment or intimidation as a consequence of the complaint or any evidence given.

2. Where there are reasonable grounds for believing that a person has been subjected to enforced disappearance, the authorities referred to in paragraph 1 of this article shall undertake an investigation, even if there has been no formal complaint.

3. Each State Party shall ensure that the authorities referred to in paragraph 1 of this article:

(a) Have the necessary powers and resources to conduct the investigation effectively, including access to the documentation and other information relevant to their investigation;

(b) Have access, if necessary with the prior authorization of a judicial authority, which shall rule promptly on the matter, to any place of detention or any other place where there are reasonable grounds to believe that the disappeared person may be present.

4. Each State Party shall take the necessary measures to prevent and sanction acts that hinder the conduct of an investigation. It shall ensure in particular that persons suspected of having committed an offence of enforced disappearance are not in a position to influence the progress of an investigation by means of pressure or acts of intimidation or reprisal aimed at the complainant, witnesses, relatives of the disappeared person or their defence counsel, or at persons participating in the investigation.

Article 13

1. For the purposes of extradition between States Parties, the offence of enforced disappearance shall not be regarded as a political offence or as an offence connected with a political offence or as an offence inspired by political motives. Accordingly, a request for extradition based on such an offence may not be refused on these grounds alone.

2. The offence of enforced disappearance shall be deemed to be included as an extraditable offence in any extradition treaty existing between States Parties before the entry into force of this Convention.

3. States Parties undertake to include the offence of enforced disappearance as an extraditable offence in any extradition treaty subsequently to be concluded between them.

4. If a State Party which makes extradition conditional on the existence of a treaty receives a request for extradition from another State Party with which it has no extradition treaty, it may consider this Convention as the necessary legal basis for extradition in respect of the offence of enforced disappearance.

5. States Parties which do not make extradition conditional on the existence of a treaty shall recognize the offence of enforced disappearance as an extraditable offence between themselves.

6. Extradition shall, in all cases, be subject to the conditions provided for by the law of the requested State Party or by applicable extradition treaties, including, in particular, conditions relating to the minimum penalty requirement for extradition and the grounds upon which the requested State Party may refuse extradition or make it subject to certain conditions.

7. Nothing in this Convention shall be interpreted as imposing an obligation to extradite if the requested State Party has substantial grounds for believing that the request has been made for the purpose of prosecuting or punishing a person on account of that person's sex, race, religion, nationality, ethnic origin, political opinions or membership of a particular social group, or that compliance with the request would cause harm to that person for any one of these reasons.

Article 14

1. States Parties shall afford one another the greatest measure of mutual legal assistance in connection with criminal proceedings brought in respect of an offence of enforced disappearance, including the supply of all evidence at their disposal that is necessary for the proceedings.

2. Such mutual legal assistance shall be subject to the conditions provided for by the domestic law of the requested State Party or by applicable treaties on mutual legal assistance, including, in particular, the conditions in

relation to the grounds upon which the requested State Party may refuse to grant mutual legal assistance or may make it subject to conditions.

Article 15

States Parties shall cooperate with each other and shall afford one another the greatest measure of mutual assistance with a view to assisting victims of enforced disappearance, and in searching for, locating and releasing disappeared persons and, in the event of death, in exhuming and identifying them and returning their remains.

Article 16

1. No State Party shall expel, return ("refouler"), surrender or extradite a person to another State where there are substantial grounds for believing that he or she would be in danger of being subjected to enforced disappearance.

2. For the purpose of determining whether there are such grounds, the competent authorities shall take into account all relevant considerations, including, where applicable, the existence in the State concerned of a consistent pattern of gross, flagrant or mass violations of human rights or of serious violations of international humanitarian law.

Article 17

1. No one shall be held in secret detention.

2. Without prejudice to other international obligations of the State Party with regard to the deprivation of liberty, each State Party shall, in its legislation:

(a) Establish the conditions under which orders of deprivation of liberty may be given;

(b) Indicate those authorities authorized to order the deprivation of liberty;

(c) Guarantee that any person deprived of liberty shall be held solely in officially recognized and supervised places of deprivation of liberty;

(d) Guarantee that any person deprived of liberty shall be authorized to communicate with and be visited by his or her family, counsel or any other person of his or her choice, subject only to the conditions established by law, or, if he or she is a foreigner, to communicate with his or her consular authorities, in accordance with applicable international law;

(e) Guarantee access by the competent and legally authorized authorities and institutions to the places where persons are deprived of liberty, if necessary with prior authorization from a judicial authority;

(f) Guarantee that any person deprived of liberty or, in the case of a suspected enforced disappearance, since the person deprived of liberty is not able to exercise this right, any persons with a legitimate interest, such as relatives of the person deprived of liberty, their representatives or their counsel, shall, in all circumstances, be entitled to take proceedings before a court, in order that the court may decide without delay on the lawfulness of the deprivation of liberty and order the person's release if such deprivation of liberty is not lawful.

3. Each State Party shall assure the compilation and maintenance of one or more up-to-date official registers and/or records of persons deprived of

liberty, which shall be made promptly available, upon request, to any judicial or other competent authority or institution authorized for that purpose by the law of the State Party concerned or any relevant international legal instrument to which the State concerned is a party. The information contained therein shall include, as a minimum:

- (a) The identity of the person deprived of liberty;
- (b) The date, time and place where the person was deprived of liberty and the identity of the authority that deprived the person of liberty;
- (c) The authority that ordered the deprivation of liberty and the grounds for the deprivation of liberty;
- (d) The authority responsible for supervising the deprivation of liberty;
- (e) The place of deprivation of liberty, the date and time of admission to the place of deprivation of liberty and the authority responsible for the place of deprivation of liberty;
- (f) Elements relating to the state of health of the person deprived of liberty;
- (g) In the event of death during the deprivation of liberty, the circumstances and cause of death and the destination of the remains;
- (h) The date and time of release or transfer to another place of detention, the destination and the authority responsible for the transfer.

Article 18

1. Subject to articles 19 and 20, each State Party shall guarantee to any person with a legitimate interest in this information, such as relatives of the person deprived of liberty, their representatives or their counsel, access to at least the following information:

- (a) The authority that ordered the deprivation of liberty;
- (b) The date, time and place where the person was deprived of liberty and admitted to the place of deprivation of liberty;
- (c) The authority responsible for supervising the deprivation of liberty;
- (d) The whereabouts of the person deprived of liberty, including, in the event of a transfer to another place of deprivation of liberty, the destination and the authority responsible for the transfer;
- (e) The date, time and place of release;
- (f) Elements relating to the state of health of the person deprived of liberty;
- (g) In the event of death during the deprivation of liberty, the circumstances and cause of death and the destination of the remains.

2. Appropriate measures shall be taken, where necessary, to protect the persons referred to in paragraph 1 of this article, as well as persons participating in the investigation, from any ill-treatment, intimidation or sanction as a result of the search for information concerning a person deprived of liberty.

Article 19

1. Personal information, including medical and genetic data, which is collected and/or transmitted within the framework of the search for a disappeared person shall not be used or made available for purposes other than the search for the disappeared person. This is without prejudice to the use of such information in criminal proceedings relating to an offence of enforced disappearance or the exercise of the right to obtain reparation.

2. The collection, processing, use and storage of personal information, including medical and genetic data, shall not infringe or have the effect of infringing the human rights, fundamental freedoms or human dignity of an individual.

Article 20

1. Only where a person is under the protection of the law and the deprivation of liberty is subject to judicial control may the right to information referred to in article 18 be restricted, on an exceptional basis, where strictly necessary and where provided for by law, and if the transmission of the information would adversely affect the privacy or safety of the person, hinder a criminal investigation, or for other equivalent reasons in accordance with the law, and in conformity with applicable international law and with the objectives of this Convention. In no case shall there be restrictions on the right to information referred to in article 18 that could constitute conduct defined in article 2 or be in violation of article 17, paragraph 1.

2. Without prejudice to consideration of the lawfulness of the deprivation of a person's liberty, States Parties shall guarantee to the persons referred to in article 18, paragraph 1, the right to a prompt and effective judicial remedy as a means of obtaining without delay the information referred to in article 18, paragraph 1. This right to a remedy may not be suspended or restricted in any circumstances.

Article 21

Each State Party shall take the necessary measures to ensure that persons deprived of liberty are released in a manner permitting reliable verification that they have actually been released. Each State Party shall also take the necessary measures to assure the physical integrity of such persons and their ability to exercise fully their rights at the time of release, without prejudice to any obligations to which such persons may be subject under national law.

Article 22

Without prejudice to article 6, each State Party shall take the necessary measures to prevent and impose sanctions for the following conduct:

(a) Delaying or obstructing the remedies referred to in article 17, paragraph 2 (f), and article 20, paragraph 2;

(b) Failure to record the deprivation of liberty of any person, or the recording of any information which the official responsible for the official register knew or should have known to be inaccurate;

(c) Refusal to provide information on the deprivation of liberty of a person, or the provision of inaccurate information, even though the legal requirements for providing such information have been met.

Article 23

1. Each State Party shall ensure that the training of law enforcement personnel, civil or military, medical personnel, public officials and other persons who may be involved in the custody or treatment of any person deprived of liberty includes the necessary education and information regarding the relevant provisions of this Convention, in order to:

- (a) Prevent the involvement of such officials in enforced disappearances;
- (b) Emphasize the importance of prevention and investigations in relation to enforced disappearances;
- (c) Ensure that the urgent need to resolve cases of enforced disappearance is recognized.

2. Each State Party shall ensure that orders or instructions prescribing, authorizing or encouraging enforced disappearance are prohibited. Each State Party shall guarantee that a person who refuses to obey such an order will not be punished.

3. Each State Party shall take the necessary measures to ensure that the persons referred to in paragraph 1 of this article who have reason to believe that an enforced disappearance has occurred or is planned report the matter to their superiors and, where necessary, to the appropriate authorities or bodies vested with powers of review or remedy.

Article 24

1. For the purposes of this Convention, "victim" means the disappeared person and any individual who has suffered harm as the direct result of an enforced disappearance.

2. Each victim has the right to know the truth regarding the circumstances of the enforced disappearance, the progress and results of the investigation and the fate of the disappeared person. Each State Party shall take appropriate measures in this regard.

3. Each State Party shall take all appropriate measures to search for, locate and release disappeared persons and, in the event of death, to locate, respect and return their remains.

4. Each State Party shall ensure in its legal system that the victims of enforced disappearance have the right to obtain reparation and prompt, fair and adequate compensation.

5. The right to obtain reparation referred to in paragraph 4 of this article covers material and moral damages and, where appropriate, other forms of reparation such as:

- (a) Restitution;
- (b) Rehabilitation;
- (c) Satisfaction, including restoration of dignity and reputation;
- (d) Guarantees of non-repetition.

6. Without prejudice to the obligation to continue the investigation until the fate of the disappeared person has been clarified, each State Party shall take the appropriate steps with regard to the legal situation of disappeared persons whose fate has not been clarified and that of their relatives, in fields such as social welfare, financial matters, family law and property rights.

7. Each State Party shall guarantee the right to form and participate freely in organizations and associations concerned with attempting to establish the circumstances of enforced disappearances and the fate of disappeared persons, and to assist victims of enforced disappearance.

Article 25

1. Each State Party shall take the necessary measures to prevent and punish under its criminal law:

(a) The wrongful removal of children who are subjected to enforced disappearance, children whose father, mother or legal guardian is subjected to enforced disappearance or children born during the captivity of a mother subjected to enforced disappearance;

(b) The falsification, concealment or destruction of documents attesting to the true identity of the children referred to in subparagraph (a) above.

2. Each State Party shall take the necessary measures to search for and identify the children referred to in paragraph 1 (a) of this article and to return them to their families of origin, in accordance with legal procedures and applicable international agreements.

3. States Parties shall assist one another in searching for, identifying and locating the children referred to in paragraph 1 (a) of this article.

4. Given the need to protect the best interests of the children referred to in paragraph 1 (a) of this article and their right to preserve, or to have re-established, their identity, including their nationality, name and family relations as recognized by law, States Parties which recognize a system of adoption or other form of placement of children shall have legal procedures in place to review the adoption or placement procedure, and, where appropriate, to annul any adoption or placement of children that originated in an enforced disappearance.

5. In all cases, and in particular in all matters relating to this article, the best interests of the child shall be a primary consideration, and a child who is capable of forming his or her own views shall have the right to express those views freely, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

Part II

Article 26

1. A Committee on Enforced Disappearances (hereinafter referred to as "the Committee") shall be established to carry out the functions provided for under this Convention. The Committee shall consist of ten experts of high moral character and recognized competence in the field of human rights, who shall serve in their personal capacity and be independent and impartial. The members of the Committee shall be elected by the States Parties according to equitable geographical distribution. Due account shall be taken of the

usefulness of the participation in the work of the Committee of persons having relevant legal experience and of balanced gender representation.

2. The members of the Committee shall be elected by secret ballot from a list of persons nominated by States Parties from among their nationals, at biennial meetings of the States Parties convened by the Secretary-General of the United Nations for this purpose. At those meetings, for which two thirds of the States Parties shall constitute a quorum, the persons elected to the Committee shall be those who obtain the largest number of votes and an absolute majority of the votes of the representatives of States Parties present and voting.

3. The initial election shall be held no later than six months after the date of entry into force of this Convention. Four months before the date of each election, the Secretary-General of the United Nations shall address a letter to the States Parties inviting them to submit nominations within three months. The Secretary-General shall prepare a list in alphabetical order of all persons thus nominated, indicating the State Party which nominated each candidate, and shall submit this list to all States Parties.

4. The members of the Committee shall be elected for a term of four years. They shall be eligible for re-election once. However, the term of five of the members elected at the first election shall expire at the end of two years; immediately after the first election, the names of these five members shall be chosen by lot by the chairman of the meeting referred to in paragraph 2 of this article.

5. If a member of the Committee dies or resigns or for any other reason can no longer perform his or her Committee duties, the State Party which nominated him or her shall, in accordance with the criteria set out in paragraph 1 of this article, appoint another candidate from among its nationals to serve out his or her term, subject to the approval of the majority of the States Parties. Such approval shall be considered to have been obtained unless half or more of the States Parties respond negatively within six weeks of having been informed by the Secretary-General of the United Nations of the proposed appointment.

6. The Committee shall establish its own rules of procedure.

7. The Secretary-General of the United Nations shall provide the Committee with the necessary means, staff and facilities for the effective performance of its functions. The Secretary-General of the United Nations shall convene the initial meeting of the Committee.

8. The members of the Committee shall be entitled to the facilities, privileges and immunities of experts on mission for the United Nations, as laid down in the relevant sections of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations.

9. Each State Party shall cooperate with the Committee and assist its members in the fulfilment of their mandate, to the extent of the Committee's functions that the State Party has accepted.

Article 27

A Conference of the States Parties will take place at the earliest four years and at the latest six years following the entry into force of this Convention to evaluate the functioning of the Committee and to decide, in accordance with

the procedure described in article 44, paragraph 2, whether it is appropriate to transfer to another body — without excluding any possibility — the monitoring of this Convention, in accordance with the functions defined in articles 28 to 36.

Article 28

1. In the framework of the competencies granted by this Convention, the Committee shall cooperate with all relevant organs, offices and specialized agencies and funds of the United Nations, with the treaty bodies instituted by international instruments, with the special procedures of the United Nations and with the relevant regional intergovernmental organizations or bodies, as well as with all relevant State institutions, agencies or offices working towards the protection of all persons against enforced disappearances.

2. As it discharges its mandate, the Committee shall consult other treaty bodies instituted by relevant international human rights instruments, in particular the Human Rights Committee instituted by the International Covenant on Civil and Political Rights, with a view to ensuring the consistency of their respective observations and recommendations.

Article 29

1. Each State Party shall submit to the Committee, through the Secretary-General of the United Nations, a report on the measures taken to give effect to its obligations under this Convention, within two years after the entry into force of this Convention for the State Party concerned.

2. The Secretary-General of the United Nations shall make this report available to all States Parties.

3. Each report shall be considered by the Committee, which shall issue such comments, observations or recommendations as it may deem appropriate. The comments, observations or recommendations shall be communicated to the State Party concerned, which may respond to them, on its own initiative or at the request of the Committee.

4. The Committee may also request States Parties to provide additional information on the implementation of this Convention.

Article 30

1. A request that a disappeared person should be sought and found may be submitted to the Committee, as a matter of urgency, by relatives of the disappeared person or their legal representatives, their counsel or any person authorized by them, as well as by any other person having a legitimate interest.

2. If the Committee considers that a request for urgent action submitted in pursuance of paragraph 1 of this article:

- (a) Is not manifestly unfounded;
- (b) Does not constitute an abuse of the right of submission of such requests;
- (c) Has already been duly presented to the competent bodies of the State Party concerned, such as those authorized to undertake investigations, where such a possibility exists;
- (d) Is not incompatible with the provisions of this Convention; and

(e) The same matter is not being examined under another procedure of international investigation or settlement of the same nature;

it shall request the State Party concerned to provide it with information on the situation of the persons sought, within a time limit set by the Committee.

3. In the light of the information provided by the State Party concerned in accordance with paragraph 2 of this article, the Committee may transmit recommendations to the State Party, including a request that the State Party should take all the necessary measures, including interim measures, to locate and protect the person concerned in accordance with this Convention and to inform the Committee, within a specified period of time, of measures taken, taking into account the urgency of the situation. The Committee shall inform the person submitting the urgent action request of its recommendations and of the information provided to it by the State as it becomes available.

4. The Committee shall continue its efforts to work with the State Party concerned for as long as the fate of the person sought remains unresolved. The person presenting the request shall be kept informed.

Article 31

1. A State Party may at the time of ratification of this Convention or at any time afterwards declare that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications from or on behalf of individuals subject to its jurisdiction claiming to be victims of a violation by this State Party of provisions of this Convention. The Committee shall not admit any communication concerning a State Party which has not made such a declaration.

2. The Committee shall consider a communication inadmissible where:

(a) The communication is anonymous;

(b) The communication constitutes an abuse of the right of submission of such communications or is incompatible with the provisions of this Convention;

(c) The same matter is being examined under another procedure of international investigation or settlement of the same nature; or where

(d) All effective available domestic remedies have not been exhausted. This rule shall not apply where the application of the remedies is unreasonably prolonged.

3. If the Committee considers that the communication meets the requirements set out in paragraph 2 of this article, it shall transmit the communication to the State Party concerned, requesting it to provide observations and comments within a time limit set by the Committee.

4. At any time after the receipt of a communication and before a determination on the merits has been reached, the Committee may transmit to the State Party concerned for its urgent consideration a request that the State Party will take such interim measures as may be necessary to avoid possible irreparable damage to the victims of the alleged violation. Where the Committee exercises its discretion, this does not imply a determination on admissibility or on the merits of the communication.

5. The Committee shall hold closed meetings when examining communications under the present article. It shall inform the author of a communication of the responses provided by the State Party concerned. When

the Committee decides to finalize the procedure, it shall communicate its views to the State Party and to the author of the communication.

Article 32

A State Party to this Convention may at any time declare that it recognizes the competence of the Committee to receive and consider communications in which a State Party claims that another State Party is not fulfilling its obligations under this Convention. The Committee shall not receive communications concerning a State Party which has not made such a declaration, nor communications from a State Party which has not made such a declaration.

Article 33

1. If the Committee receives reliable information indicating that a State Party is seriously violating the provisions of this Convention, it may, after consultation with the State Party concerned, request one or more of its members to undertake a visit and report back to it without delay.

2. The Committee shall notify the State Party concerned, in writing, of its intention to organize a visit, indicating the composition of the delegation and the purpose of the visit. The State Party shall answer the Committee within a reasonable time.

3. Upon a substantiated request by the State Party, the Committee may decide to postpone or cancel its visit.

4. If the State Party agrees to the visit, the Committee and the State Party concerned shall work together to define the modalities of the visit and the State Party shall provide the Committee with all the facilities needed for the successful completion of the visit.

5. Following its visit, the Committee shall communicate to the State Party concerned its observations and recommendations.

Article 34

If the Committee receives information which appears to it to contain well-founded indications that enforced disappearance is being practised on a widespread or systematic basis in the territory under the jurisdiction of a State Party, it may, after seeking from the State Party concerned all relevant information on the situation, urgently bring the matter to the attention of the General Assembly of the United Nations, through the Secretary-General of the United Nations.

Article 35

1. The Committee shall have competence solely in respect of enforced disappearances which commenced after the entry into force of this Convention.

2. If a State becomes a party to this Convention after its entry into force, the obligations of that State vis-à-vis the Committee shall relate only to enforced disappearances which commenced after the entry into force of this Convention for the State concerned.

Article 36

1. The Committee shall submit an annual report on its activities under this Convention to the States Parties and to the General Assembly of the United Nations.

2. Before an observation on a State Party is published in the annual report, the State Party concerned shall be informed in advance and shall be given reasonable time to answer. This State Party may request the publication of its comments or observations in the report.

Part III

Article 37

Nothing in this Convention shall affect any provisions which are more conducive to the protection of all persons from enforced disappearance and which may be contained in:

- (a) The law of a State Party;
- (b) International law in force for that State.

Article 38

1. This Convention is open for signature by all Member States of the United Nations.

2. This Convention is subject to ratification by all Member States of the United Nations. Instruments of ratification shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.

3. This Convention is open to accession by all Member States of the United Nations. Accession shall be effected by the deposit of an instrument of accession with the Secretary-General.

Article 39

1. This Convention shall enter into force on the thirtieth day after the date of deposit with the Secretary-General of the United Nations of the twentieth instrument of ratification or accession.

2. For each State ratifying or acceding to this Convention after the deposit of the twentieth instrument of ratification or accession, this Convention shall enter into force on the thirtieth day after the date of the deposit of that State's instrument of ratification or accession.

Article 40

The Secretary-General of the United Nations shall notify all States Members of the United Nations and all States which have signed or acceded to this Convention of the following:

- (a) Signatures, ratifications and accessions under article 38;
- (b) The date of entry into force of this Convention under article 39.

Article 41

The provisions of this Convention shall apply to all parts of federal States without any limitations or exceptions.

Article 42

1. Any dispute between two or more States Parties concerning the interpretation or application of this Convention which cannot be settled through negotiation or by the procedures expressly provided for in this Convention shall, at the request of one of them, be submitted to arbitration. If within six months from the date of the request for arbitration the Parties are unable to agree on the organization of the arbitration, any one of those Parties may refer the dispute to the International Court of Justice by request in conformity with the Statute of the Court.

2. A State may, at the time of signature or ratification of this Convention or accession thereto, declare that it does not consider itself bound by paragraph 1 of this article. The other States Parties shall not be bound by paragraph 1 of this article with respect to any State Party having made such a declaration.

3. Any State Party having made a declaration in accordance with the provisions of paragraph 2 of this article may at any time withdraw this declaration by notification to the Secretary-General of the United Nations.

Article 43

This Convention is without prejudice to the provisions of international humanitarian law, including the obligations of the High Contracting Parties to the four Geneva Conventions of 12 August 1949 and the two Additional Protocols thereto of 8 June 1977, or to the opportunity available to any State Party to authorize the International Committee of the Red Cross to visit places of detention in situations not covered by international humanitarian law.

Article 44

1. Any State Party to this Convention may propose an amendment and file it with the Secretary-General of the United Nations. The Secretary-General shall thereupon communicate the proposed amendment to the States Parties to this Convention with a request that they indicate whether they favour a conference of States Parties for the purpose of considering and voting upon the proposal. In the event that within four months from the date of such communication at least one third of the States Parties favour such a conference, the Secretary-General shall convene the conference under the auspices of the United Nations.

2. Any amendment adopted by a majority of two thirds of the States Parties present and voting at the conference shall be submitted by the Secretary-General of the United Nations to all the States Parties for acceptance.

3. An amendment adopted in accordance with paragraph 1 of this article shall enter into force when two thirds of the States Parties to this Convention have accepted it in accordance with their respective constitutional processes.

4. When amendments enter into force, they shall be binding on those States Parties which have accepted them, other States Parties still being bound by the provisions of this Convention and any earlier amendment which they have accepted.

Article 45

1. This Convention, of which the Arabic, Chinese, English, French, Russian and Spanish texts are equally authentic, shall be deposited with the Secretary-General of the United Nations.
2. The Secretary-General of the United Nations shall transmit certified copies of this Convention to all States referred to in article 38.

**Η ΔΙΑ-ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΣΥΜΒΑΣΗ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΞΑΝΑΓΚΑΣΤΙΚΕΣ
ΕΞΑΦΑΝΙΣΕΙΣ ΑΝΘΡΩΠΩΝ**

**INTER-AMERICAN CONVENTION ON
FORCED DISAPPEARANCE OF PERSONS**

(Adopted at Belém do Pará, on June 9, 1994, at the
twenty fourth regular session of the General Assembly)

PREAMBLE

The member states of the Organization of American States signatory to the present Convention,

DISTURBED by the persistence of the forced disappearance of persons;

REAFFIRMING that the true meaning of American solidarity and good neighborliness can be none other than that of consolidating in this Hemisphere, in the framework of democratic institutions, a system of individual freedom and social justice based on respect for essential human rights;

CONSIDERING that the forced disappearance of persons is an affront to the conscience of the Hemisphere and a grave and abominable offense against the inherent dignity of the human being, and one that contradicts the principles and purposes enshrined in the Charter of the Organization of American States;

CONSIDERING that the forced disappearance of persons violates numerous non-derogable and essential human rights enshrined in the American Convention on Human Rights, in the American Declaration of the Rights and Duties of Man, and in the Universal Declaration of Human Rights;

RECALLING that the international protection of human rights is in the form of a convention reinforcing or complementing the protection provided by domestic law and is based upon the attributes of the human personality;

REAFFIRMING that the systematic practice of the forced disappearance of persons constitutes a crime against humanity;

HOPING that this Convention may help to prevent, punish, and eliminate the forced disappearance of persons in the Hemisphere and make a decisive contribution to the protection of human rights and the rule of law,

RESOLVE to adopt the following Inter-American Convention on Forced Disappearance of Persons:

Article I

The States Parties to this Convention undertake:

- a. Not to practice, permit, or tolerate the forced disappearance of persons, even in states of emergency or suspension of individual guarantees;
- b. To punish within their jurisdictions, those persons who commit or attempt to commit the crime of forced disappearance of persons and their accomplices and accessories;

- c. To cooperate with one another in helping to prevent, punish, and eliminate the forced disappearance of persons;
- d. To take legislative, administrative, judicial, and any other measures necessary to comply with the commitments undertaken in this Convention.

Article II

For the purposes of this Convention, forced disappearance is considered to be the act of depriving a person or persons of his or their freedom, in whatever way, perpetrated by agents of the state or by persons or groups of persons acting with the authorization, support, or acquiescence of the state, followed by an absence of information or a refusal to acknowledge that deprivation of freedom or to give information on the whereabouts of that person, thereby impeding his or her recourse to the applicable legal remedies and procedural guarantees.

Article III

The States Parties undertake to adopt, in accordance with their constitutional procedures, the legislative measures that may be needed to define the forced disappearance of persons as an offense and to impose an appropriate punishment commensurate with its extreme gravity. This offense shall be deemed continuous or permanent as long as the fate or whereabouts of the victim has not been determined.

The States Parties may establish mitigating circumstances for persons who have participated in acts constituting forced disappearance when they help to cause the victim to reappear alive or provide information that sheds light on the forced disappearance of a person.

Article IV

The acts constituting the forced disappearance of persons shall be considered offenses in every State Party. Consequently, each State Party shall take measures to establish its jurisdiction over such cases in the following instances:

- a. When the forced disappearance of persons or any act constituting such offense was committed within its jurisdiction;
- b. When the accused is a national of that state;
- c. When the victim is a national of that state and that state sees fit to do so.

Every State Party shall, moreover, take the necessary measures to establish its jurisdiction over the crime described in this Convention when the alleged criminal is within its territory and it does not proceed to extradite him.

This Convention does not authorize any State Party to undertake, in the territory of another State Party, the exercise of jurisdiction or the performance of functions that are placed within the exclusive purview of the authorities of that other Party by its domestic law.

Article V

The forced disappearance of persons shall not be considered a political offense for purposes of extradition.

The forced disappearance of persons shall be deemed to be included among the extraditable offenses in every extradition treaty entered into between States Parties.

The States Parties undertake to include the offense of forced disappearance as one which is extraditable in every extradition treaty to be concluded between them in the future.

Every State Party that makes extradition conditional on the existence of a treaty and receives a request for extradition from another State Party with which it has no extradition treaty may consider this Convention as the necessary legal basis for extradition with respect to the offense of forced disappearance.

States Parties which do not make extradition conditional on the existence of a treaty shall recognize such offense as extraditable, subject to the conditions imposed by the law of the requested state.

Extradition shall be subject to the provisions set forth in the constitution and other laws of the request state.

Article VI

When a State Party does not grant the extradition, the case shall be submitted to its competent authorities as if the offense had been committed within its jurisdiction, for the purposes of investigation and when appropriate, for criminal action, in accordance with its national law. Any decision adopted by these authorities shall be communicated to the state that has requested the extradition.

Article VII

Criminal prosecution for the forced disappearance of persons and the penalty judicially imposed on its perpetrator shall not be subject to statutes of limitations.

However, if there should be a norm of a fundamental character preventing application of the stipulation contained in the previous paragraph, the period of limitation shall be equal to that which applies to the gravest crime in the domestic laws of the corresponding State Party.

Article VIII

The defense of due obedience to superior orders or instructions that stipulate, authorize, or encourage forced disappearance shall not be admitted. All persons who receive such orders have the right and duty not to obey them.

The States Parties shall ensure that the training of public law-enforcement personnel or officials includes the necessary education on the offense of forced disappearance of persons.

Article IX

Persons alleged to be responsible for the acts constituting the offense of forced disappearance of persons may be tried only in the competent jurisdictions of ordinary law in each state, to the exclusion of all other special jurisdictions, particularly military jurisdictions.

The acts constituting forced disappearance shall not be deemed to have been committed in the course of military duties.

Privileges, immunities, or special dispensations shall not be admitted in such trials, without prejudice to the provisions set forth in the Vienna Convention on Diplomatic Relations.

Article X

In no case may exceptional circumstances such as a state of war, the threat of war, internal political instability, or any other public emergency be invoked to justify the forced disappearance of persons. In such cases, the right to expeditious and effective judicial procedures and recourse shall be retained as a means of determining the whereabouts or state of health of a person who has been deprived of freedom, or of identifying the official who ordered or carried out such deprivation of freedom.

In pursuing such procedures or recourse, and in keeping with applicable domestic law, the competent judicial authorities shall have free and immediate access to all detention centers and to each of their units, and to all places where there is reason to believe the disappeared person might be found including places that are subject to military jurisdiction.

Article XI

Every person deprived of liberty shall be held in an officially recognized place of detention and be brought before a competent judicial authority without delay, in accordance with applicable domestic law.

The States Parties shall establish and maintain official up-to-date registries of their detainees and, in accordance with their domestic law, shall make them available to relatives, judges, attorneys, any other person having a legitimate interest, and other authorities.

Article XII

The States Parties shall give each other mutual assistance in the search for, identification, location, and return of minors who have been removed to another state or detained therein as a consequence of the forced disappearance of their parents or guardians.

Article XIII

For the purposes of this Convention, the processing of petitions or communications presented to the Inter-American Commission on Human Rights alleging the forced disappearance of persons shall be subject to the procedures established in the American Convention on Human Rights and to the Statute and Regulations of the Inter-American Commission on Human Rights and to the Statute and Rules of Procedure of the Inter-American Court of Human Rights, including the provisions on precautionary measures.

Article XIV

Without prejudice to the provisions of the preceding article, when the Inter-American Commission on Human Rights receives a petition or communication regarding an alleged forced disappearance, its Executive Secretariat shall urgently and confidentially address the respective government, and shall request that government to provide as soon as possible information as to the

whereabouts of the allegedly disappeared person together with any other information it considers pertinent, and such request shall be without prejudice as to the admissibility of the petition.

Article XV

None of the provisions of this Convention shall be interpreted as limiting other bilateral or multilateral treaties or other agreements signed by the Parties.

This Convention shall not apply to the international armed conflicts governed by the 1949 Geneva Conventions and their Protocols, concerning protection of wounded, sick, and shipwrecked members of the armed forces; and prisoners of war and civilians in time of war.

Article XVI

This Convention is open for signature by the member states of the Organization of American States.

Article XVII

This Convention is subject to ratification. The instruments of ratification shall be deposited with the General Secretariat of the Organization of American States.

Article XVIII

This Convention shall be open to accession by any other state. The instruments of accession shall be deposited with the General Secretariat of the Organization of American States.

Article XIX

The states may express reservations with respect to this Convention when adopting, signing, ratifying or acceding to it, unless such reservations are incompatible with the object and purpose of the Convention and as long as they refer to one or more specific provisions.

Article XX

This Convention shall enter into force for the ratifying states on the thirtieth day from the date of deposit of the second instrument of ratification.

For each state ratifying or acceding to the Convention after the second instrument of ratification has been deposited, the Convention shall enter into force on the thirtieth day from the date on which that state deposited its instrument of ratification or accession.

Article XXI

This Convention shall remain in force indefinitely, but may be denounced by any State Party. The instrument of denunciation shall be deposited with the General Secretariat of the Organization of American States. The Convention shall cease to be in effect for the denouncing state and shall remain in force for the other States Parties one year from the date of deposit of the instrument of denunciation.

Article XXII

The original instrument of this Convention, the Spanish, English, Portuguese, and French texts of which are equally authentic, shall be deposited with the General Secretariat of the Organization of

American States, which shall forward certified copies thereof to the United Nations Secretariat, for registration and publication, in accordance with Article 102 of the Charter of the United Nations. The General Secretariat of the Organization of American States shall notify member states of the Organization and states acceding to the Convention of the signatures and deposit of instruments of ratification, accession or denunciation, as well as of any reservations that may be expressed.